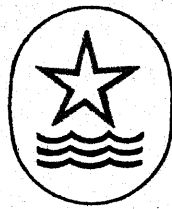

VIISNURK

AUGUST
1940

S I S U K O R D

Deklaratsioone Eesti muutmisest Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks ja tema astumisest NSV Liitu . .	3
Pühendusl „Viisnurgale“ tema ilmuma hakkamise puhul	
JOH. LAURISTIN: EKP-It	7
JOH. VÄRES: ENSV Valitsuselt	8
HERMAN ARBON: EAK-It	9
V. BOTŠKAREV'ilt:	10
MAX LAOSSON: Sirbi ja vasara tähe all. Artikkel	11
MAKSIM GORKI: Laul Tormikotkast. Luuletus . .	14
SELMA TELMAN: Mälestusi Viktor Kingissepast .	15
SANNI NOOTAMA: Hardumult, Parlamendi rõdul. Luuletused	18
PEET VALLAK: Tagumised rattad. Novell . . .	20
JAAN KÄRNER: Miitingul. Luuletus	29
MAKSIM GORKI: Sotsialistlikust realismist. Art. .	30
MAKSIM GORKI: Kuidas Semaga kinni püüti. Nov.	35
AIRA KAAL: Idealistile, Liberaalide koosolek, Nietzsche ja Kristus. Luuletused	41
M. NEUMANN: Nõukogude skulptuur. Artikkel	43
J. MADARIK: Haavakukk. Romaanikatke . . .	49
ALEKS. ANTSON: Kolmteist epigrammi. Luuletused	53
KARL MIHKLA: Joh. Barbaruse kujunemisaastad. Artikkel	56
AUGUST ALLE: Kolm epigrammi. Luuletused . .	62
HAB. PÄRREST (PAUKSON): August Alle satiirikuna. Artikkel	63
PEDRO KRUSTEN: Sääre eit ja suvitaja. Novell . .	71
IIDA KÄSPER: Kunstnik, Francisco de Goya. Luuletused	76
VILLEM BAAM: Eesti NSV kunstimuseumidest .	78
KARL TAEV: Vulgariseeritud marksism kirjandusteaduses. Artikkel	81
Prof. Nikolai Trilgi mälestuseks	88
BINGVAADE:	
Andersen-Nexö — Taani Gorki	89
Knut Hamsun — natsist	93
Bernard Shaw'le suukorv pähe	95
Võistlused kunstnikele	96
ARHITEKTUUR:	
JULIUS GENSS: Üleliidulise pm.-naituse arhitektuur	

В. Г. Плеханов (В. Г. Плеханов)

U. Gamm

VIISNURK

KIRJANDUSE · KUNSTI · KULTUURI AJAKIRI

NR. 1

AUGUST

1940

RIIGIVOLIKOGU POOLT 21. JUULIL 1940 VASTUVÕETUD DEKLARATSIOON RIIGIVÕIMU KOHTA EESTIS

Hulga aastate kestel Eesti rahvas kannatas raske reaktsioonilise režiimi surve all, mis viis maa ummikusse niihasti sise- kui ka välispoliitika alal. Tööpuudus, nälg, viletsus, rahvuslik ebavõrdsus olid nii linna kui ka maa töötava rahva ainukeseks osaks. Eesti töötava rahva seaduslikud huvid ja vajadused toodi ohvriks käputäie ekspluataatorite, suurmaamannike ja kapitalistide omaksupüüdlikele huvidele, kes valitsesid Eestis.

Varjates end peilike ja silmakirjalike sõnade taha kodanike üheõiguslusest, vabadusest ja õiglusest, valitsev klike hoidis rahvast õigluseta ja omavoli kütketes. Eesti riik oli rahva vanglaks. Suur osa töötavast rahvast oli ilma poliitiliste, kutseliste ja kultuuriliste organisatsioonideta. Üaba sõna ja vaba mõte rõhuti maha ilma armuta.

Ka endiste Eesti valitsuste välispoliitika oli vaenulik ja hukatuslik Eesti rahvale. Sel ajal kui Eesti rahva elulised huvid nõudsid tihedat liitu ja sõprust Nõukogude Liiduga, valitsev klike ajas Eesti rahva kahjuks vaenulikkude poliitikat Nõukogude Liidu suhtes, muutes Eesti abituks mängukanniks Euroopa imperialistide käes, muutes riigi territooriumi võimalike kallaletungide platsdarmiks Nõukogude Liidu vastu.

Sõjaprovokaatorid, istudes võimu juures, kauplesid meie rahva vabaduse ja sõltumatusega ja seadsid Eesti julgeoleku, rahu, puutumatus ja heaolu otsesesse hädaohtu.

Eesti rahvas kihutas minema vastumeelse valitsuse ja esmakordselt Eesti ajaloos sai võimaluse läbi viia oma rahva esindajate vabad valimised.

14. ja 15. juulil toimunud riigivolikogu valimised osutusid tööliklassi, talurahva ja töötava intelligentsi võidupühaks. Eesti Töötava Rahva Liidu platvorm ühendas enda ümber rõhva enamuse Eesti rahvast, kõik meie kodumaa ausad patrioodid.

Eesti Töötava Rahva Liidu valimisvõit tähistab Eesti elus ajaloolist pööret, mis seisab selles, et Eesti rahvas väljendas oma tahet jäävalt teha lõpp kapitalistide ja suurmaamannike poliitilisele võimule ja võtta maa juhtimine enda kätte ja seada jalule tõeline rahva valitsus.

Uus riigivolikogu, kes on ainuke ja täieõiguslik Eesti rahva tahte väljendaja ja on kutsutud ellu viima rahva nõudmisi ja seadusandlikult kinnitama Eesti töötava rahva võitu, mida ta on saavutanud võõrvalitsuse kurnamiskorraga, peab oma põhimiseks kohustuseks otsustada küsimus Eesti riikliku võimu iseloomust.

Lahendades riikliku võimu küsimust, meie pöörame oma pilgud meie sõbralike Nõukogude Liidu rahvaste ajaloolise kogemuse ja suure eeskuju poole.

Nõukogude Liidu suur ajalooline kogemus õpetab meid selleks, et ainult nõukogude võim on ainus tõeline töötava rahva huvid väljendaja ja kaitsja, on ainuke tõsine rahva valitsus, kus riiki valitseb rahvas ise ilma mõisnike ja kapitalistideta.

Igasugune muu võim, nagu näitab kapitalistlike maade kogemus, seal hulgas ka kogemus meie kibedast elust kodanlikus Eestis, on kas varjatud või avalik pettus vabaduse ja üheõigusluse hüüdsõnadega ning käputäie kurnajate valitsus ja piiritu omavoli määratu rahvaenamuse üle.

Nõukogude Liidus on jäävvalt hävitatud palgaorjus, on hävitatud inimese kurnamine inimese poolt. Igale töötajale on kindlustatud õigus tööle, õigus puhkusele, õigus aineliseks kindlustuseks vanaduse puhul, õigus hariduse saamiseks. Hoolitsus inimese eest on kogu elu juhtmõtteks. Ainult nõukogude võim on kõige demokraatlikum riiklik võim. Nõukogude kaudu töötav rahvas tegelikult valitseb riiki ja loob endale vaba ja õnneliku elu.

Nõukogudes tööliste ja talurahva liit leiab oma kehastuse, mis teeb nõukogude riigi võitmatuks jõuks. Ainult nõukogude võim loob tingimused rahvaste talentide õitsenguks, et esile tõsta mitmesuguseid riikliku, majandusliku ja ühiskondliku elu juhte ja organisatoreid rahva hulgast.

Nõukogude Liidus on jäävvalt hävitatud rahvuslik rõhumine ja rahvuslik ebavõrdsus. Kõik rahvused Nõukogude Liidus moodustavad ühise sõbraliku pere. Ainult Nõukogude Liidus on puhkenud õitsele ennenägematu jõuga kõigi rahvaste rahvuslik kultuur. Nõukogude Liit ei tunne enam mahajäänud rahvaid.

Nõukogude Liidu eeskuju näitab, et ainult nõukogude võim võib kindlustada rahu, tööd, leiba ja vabadust töörahvale nii linnas kui ka maal, päästa Eesti rahva eksploateerimisest, puudusest ja õiglusetusest. Ainult nõukogude võim võib kindlustada meie poliitilise, majandusliku ja kultuurilise õitsengu. Ainult nõukogude kord kindlustab Eesti rahvale tõelise vaba rahvusliku arengu.

Üljendades Eesti töötava rahva vaba ja üksmeelset tahet, riigivolikogu kuulutab välja Nõukogude võimu kehtivaks kogu Eesti maa-alal.

Eesti kuulutatakse Nõukogude Sotsialistlikuks Übariigiks.

Süüpeale kõik võim Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Übariigis kuulub nii linna kui ka maa töötavale rahvale töötava rahva saadikute nõukogude näol.

Riigivolikogu on kindlasti veendunud, et kogu Eesti rahvas koondub nõukogude võimu ümber töötava rahva täieliku võidu saavutamiseks, Eesti hüvanguks, meie rahva majanduse, kultuuri, vabaduse ja õnne õitsenguks.

Elagu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Übariik!

Elagu töörahva saadikute nõukogud!

Elagu Nõukogude Liit — kogu maailma töörahva isamaa!

RIIGIVOLIKOGU POOLT 22. JUULIL 1940 VASTUVÕETUD DEKLARATSIOON EESTI ASTUMISE PUHUL NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIITU

Eesti rahvas on palju aastaid kannatanud reaktsioonilise kurnamisrežiimi surve all, alistatud röövimisele ja orjastamisele, määratud vaesusele ja poolnälgimisele.

Eesti töölise ja töötava intelligentsi osaks oli krooniline tööpuudus ja täielik ebakindlus homse päeva eest.

Eesti talurahvas kannatas maataoleku ja maanappuse, võla- ja riigimaksudekoorma, liiakasvõtjate ja spekulantide surve all.

Reaktsioonilise kliike majandamine oli viinud riigi ummikusse. Eesti rahvamajandus viidi langusele. Ta tootmisjõud ei arenenud. Rahva juurdekasv vähenes alatasa. Rahvuslik sissetulek langes ikka rohkem, kogu rahva võlg kasvas üha. Tööstus sattus ikka rohkem sõltuvusse väliskapitalist. Põllumajanduse saatuse oli maailmaturu tujude võimuses. Nii suurenes ikka enam Eestile hukatuslik poliitiline ja majanduslik sõltuvus imperialistlikest rööviijaist, välismaa kapitalistidest ja pankuritest.

Endise reaktsioonilise režiimi rahvavastane poliitika viis Eesti hukkumise äärelle. Eestit ühvardas hädaoht muutuda imperialistide saagiks.

Ajal, kui eesti rahva kõige elulisemad huvid nõudsid kõige tihedamat ja kõige kõrgemat koostööd Nõukogude Liiduga, ehitas Eesti endiste võimulolijate kliike rahva kahjaks kunstlikke müüre Eesti ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvaste vahele. Oma klassi kasuühenduse kitsarinnalistes huvides ta külvas vaenu meie rahva ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvaste vahele, arendades inimvihkavat šovinismi. Ta püüdis kõigiti segada meie ja Nõukogude rahvaste vennalikkust lähenemist, tugevdada sõpruse ja tiheda, kindla liidu kujunemist meie suure naabriga — võimatut Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga.

Endine valitsus asus murdma Eesti ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vahel 28. septembril 1939. a. sõlmitud lepingut ja tõukas meie riigi üraandlikult sõja ja hukkumise teele.

Rahvaste sõpruse teostamise asemel reaktsiooniline kliike tallas jalgade alla Eestis elutsevate vähemusrahvaste algelisi õigusi, igapäevi õhutades ja provotseerides rahvaste vahelist vaenu.

Nüüd, kui eesti rahvas on purustanud vana surve ja õiglusetuse režiimi ülemvõimu, on võtnud enda kätte oma kodumaa saatuse ja astunud välja avarale ning helgele uue elu ehitamise teele, on saabunud suur ajalooline tund, mil eesti rahva tahe, mis on väljendust leidnud kogu rahva hääletamises, maksma panna kindel liit ja purustamatu sõprus Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vahel, peab leidma seadusandliku kinnituse.

Riigivolikogu on veendunud selles, et ainult Eesti astumine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu kindlustab meie riigile tõelise suveräniteedi, meie rahvale vaba rahvusliku arengu, meie tööstusele, põllumajandusele ja rahvuslikule kultuurile õitsengu, eesti rahva materiaalse ja kultuurilise heaolu võimsa tõusu ja meie armastatud kodumaa hüvangu.

Eesti töötav rahvas on ammu seotud Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvastega vennalike sidemete kaudu ühises revolutsioonilises võitluses tsarismi, kapitalistide ja mõisnike vastu, kes rõhusid nii vene kui ka eesti töölisi ja talupoegi.

Eesti rahvas, astudes sotsialistliku maa vennalike rahvaste suurde peresse, võib suurde arengusse oma rikkalikud loovad jõud ja sammub käsikäes Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu töötava rahvaga uue elu ülesehitamise teele.

Ainult suure Nõukogude Liidu koosseisus ja Nõukogude Vabariikide vennaliku pere üheõigusliku liikmena saab eesti rahvas võimaluse tõsta oma majanduselu, arendada rahva kultuuri, kindlustada rahvaste üheõiguslikkust ja tagada rahu, leiba ja tõelist vabadust eesti töötavale rahvale.

Lähtudes eesti rahva üksmeelsest tahtest, Riigivolikogu otsustab:

Paluda Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu võtta vastu Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Nõukogude Liidu koosseisu Liiduvabariigina samadel alustel, millistel kuuluvad Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, Valgevene Nõukogude Sotsialistlik Vabariik ja teised Liiduvabariigid.

Elagu vaba Nõukogude Eesti!

Elagu suur Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit!

Riigivolikogu esimees A. Veimer.

Sekretär O. Lauristin.

SEADUS EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI VASTUVÕTMISEST NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIITU

Kuulanud ära Eesti riigivolikogu täisvolilise komisjoni teadaande, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Ülemnõukogu otsustas:

1. Rahuldada Eesti Riigivolikogu palve ja võtta Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik vastu Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu üheõigusliku Nõukogude Sotsialistliku Liiduvabariigina.

2. Toimetada vastavalt NSUL-u Konstitutsiooni (põhiseaduse) § 34 ja § 35 järele rahvasaadikute valimised NSUL-u Ülemnõukogusse Eesti Nõukogude Sotsialistliku Liiduvabariigi poolt.

3. Teha NSUL-u Ülemnõukogu presiidiumile ülesandeks määrata kindlaks valimiste päev.

NSU Liidu Ülemnõukogu presiidiumi esimees M. Kalinin.

NSU Liidu Ülemnõukogu presiidiumi sekretär A. Gorkhin.

Moskva, Kreml, 6. augustil 1940. a.

„VIISNURGALE“ EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI

Ilukirjandus, kunst, nagu kõigile teada, on inimese — töölise, taluniku, haritlase, kõigi võimalike ühiskondlike kihituste — materiaalse olukorra, poliitilise meelsuse, sotsiaalsete vahetõrgete ja hingeelu peegeldaja. Kirjandus, kunst oskab seda olla, võib ja peab seda olema kõige peenemal kujul. Ta tungib sügavaimasse hingesoppi inimese tunnete kaudu, sageli vastu tahtmist. Temast ammutavad kõige laiemad, indiferentsemad rahvahulgad oma veendumused ja vaated. Seepärast on kirjandus ja kunst suur relv igal alal. Aga kirjandus ja kunst on omakorda nende samade hulkade mõjustada. Kirjanikud, kunstnikud on sõltuvad ümbritsevast keskkonnast — valitsevast ühiskondlikust korrast, valitsevatest klassidest. Nõnda kukutatud tagurlik klikegi katsus rakendada ka kirjanduse, kunsti, kogu eesti vaimuilmale oma rahvavaenulise poliitika teenistusse — ristides seda rahvusliikkuseks, ehtides seda kõlavate nimede ja kirjude hõlvudega pealtpoolt, kuid sisult kujutades endast vaid vastikut kurnamisaparati. See puhtformaalne õõnes rahvusliikkus teenis vaid korrumpeerunud seltskonna nurjatuid, läbimõeldud taskute täitmise huve.

Siitpeale kirjanikud, kunstnikud ja vaimuinimesed tunnevad endid vabana autust mustast tööst ning nemad sammuvad suunas, mis peab paljastama valeisamaalisust, petterahvusliikkust, naelutades kinni laostunud kurnajate klassi vägivalda-poliitika, lahastades rõhuja hingeelu, kes oli ülbelt roninud meie rahva turjale, kes kavaluse, pettuse ja ostu teel sageli suutis luua õilsuse oreooli oma rahvavaenuliste püüdluste ümber, katsudes panna uskuma meie noor-, kesk- kui vanemat põlve, kuid kes süiski rahva poolt minema kihutati. Kunsti, kirjanduse ning meie kultuuritegelaste ülesanne on nüüd vaid tõe teenida, tõe tuua heledasse valgusse, tõe kanda ilusana, puhtana kõige laiematesse rahvahulkadesse, kõiki nakatada austama tõe, et kõiki õpetada põlgama inimese kurnamist teise poolt, et kõiki juhtida ilu, aususe ja inimarmastava valguslätte juure, et kõiki viia võitlusse parima ühiskonna — sotsialismi — teostamise eest.

Selleks „Viisnurga le“ jõudu ja edu!

Eestimaa Kommunistliku Partei nimel

J. Lauristin,
EKP KK sekretär.

„VIISNURGALE“ EESTI NSV VALITSUS

1940. a. suve päevad on läinud säravaina eesti rahva ajalukku. Teame, millise üksmeele ja vaimustusega hääletasid Ülemnõukogu saadikud 6. augustil vaba eesti rahva astumise poolt Nõukogude sõbralikkude rahvaste perre. Maailm on meile lahti Balti merest Vaikse ookeanini, Musta mere ja Doonauni lõunas, Põhjanabani Arktises. Lääs jääb meile seljataha, kuhu läheb looja pehkinud kapitalismi ja imperialismi sõjast veristatud päike; vabanedes ka kodumaistest ekspuataerijaist, võime anduda vabale tööle oma rahva jaoks.

Eesti töölised, talupojad ja töötav intelligents ei lase end kunagi enam orjastada. Aitab sellest, et sajandite kestel on võõrmaised võimutsejad piinanud ja laastanud meie maad ja rahvast. Nüüd ajame selja sirgeks lõplikult ja jäädavalt.

Mitte vähe vaeva ei seisa ees Eesti töötaval rahval, et parandada reaktsioonilise mineviku haavu. Meie kuulume Nõukogude Liidu rahvaste perre noorema liitriigina, arvult viimasena — nimelt 16.-na. Nüüd on meie kõigi kohustuseks hoolitseda selle eest, et meie omilt saavutusilt ei jää viimaseks, vaid rühiksime kõikidel aladel esiritta. Meie tulevik on meie kätel! Kõikvõimsa Liidu ja Lenin-Stalini partei juhtimisel Nõukogude Eesti võib tõusta ja peabki tõusma lühima aja jooksul eesrindlikuks, õitsvaks sotsialistlikuks vabariigiks. Meie peame töötama raudse ja plaanikindla tahtega, et väärksime suurima ülesehituste ja sotsialismi kodumaa nime. Meie sünnimaa ja kodumaa peab järele jõudma meie ühise ja suure kodumaa — Nõukogude Liidu — saavutustele. Töötame, et täidame auga ja suure eneseväärtuse tundega selle ülesande.

Nüüd hingame kopsudesse sotsialismi elustavat õhku! Nõukogude Eestis ei tohi kunagi olla töötava rahva vaimu suretamist, ta sõna- ja mõttevabaduse piiramist. Ka kirjanduslik looming saab kaasa aitama ülesehitavas töös, sest ka viimasel alal on tarvis arhitekte ja insenere. Nüüdsest peale sammuvad vaim ja võim käsikäes. Nüüd võib paista meiegi taevas Stalini konstitutsiooni päike, nüüd võib särada heleda tähena meie laotuses punane viisnurk.

Ilma teaduse, kunsti, kirjanduse ja kultuurita ei saa inimene olla inimene — ammugi sotsialistliku riigi kodanik. Ajakiri „Viisnurgal“ on täita vabanenud eesti rahva ees suur ülesanne — kaasa aidata teaduse ja kunstide arengule ja neid levitada laiaadesse töötava rahva hulkadesse.

Kaaskodanikud — meie kõigi kohus on olla „Viisnurgale“ abiks selles vastutusrikkas töös — kaastöölisena, lugejatena, levitajatena ja arvustajatena. Selleks — küed külge! „Viisnurk“ saagu kogu rahva tõeliseks viisnurgaks — millelt ammutame ja millele anname.

Tallinnas, 15. aug. 1940. a.

Eesti NSU Valitsuse nimel

Joh. Vares,
peaminister.

„VIISNURGAL“ EESTI AMETIÜHINGUTE KESKLIIT

21. juunil tegi Eesti töötav rahvas E. Komm. Partei juhtimisel oma ajaloolise otsuse, pühkides minema valitsuse, kes oli kõige reaktsioonilisem Eestis senini olnud valitsustest.

See valitsus tahtis kiskuda Eesti rahva verisesse imperialistlikku sõtta. Tema septses koos Läti ja Leedu reaktsiooniliste valitsustega sõjaplaane NSU Liidu rahvaste vastu. Töötava rahva vastu septses ta järjekindlalt uusi seadusi nende õiguste kähgistamiseks. Tööpuudus kasvas kohutava kührusega. Igalpool valitses härrade omavoli. Kus meie nägime tõusu, see oli politsei kaadrite kasvamisest ja vangimajade laiendamises. Eesti töötav rahvas oli hiinamüüriaga lahutatud NSU Liidu rahvastest. Juba sõna Nõukogude Liit oli kohutav kuritegu, rääkimata selgitustööst Nõukogude Liidu saavutuste ja tema rahvaste vabaduste kohta. Politsei kumminui võimutses igal töötava rahva koosolekul.

Selle vägivalla murdis töötav rahvas ühisel jõul kangelasliku EK Partei juhtimisel ja asus üles ehitama uut sotsialistlikku riigikorda. Meie murdsime rõhujate ülemvõimu, kõrvaldasime politsei kumminuia omavoli. Meie natsionaliseerisime pangad ja suurtööstused, s. t. need kuuluvad nüüd Eesti sotsialistlikule riigile, tervele Eesti töötavale rahvale. Kuid vähe sellest, et meie need natsionaliseerisime, meie peame need ka üles ehitama, need täie koormatiseaga käima laskma. Peame leidma uusi töömeetodeid, et muuta tööprotsessi kergemaks ja viljakamaks. Senini, kui olime kapitalistide orjad, ei tulnud ühelegi töölisele mõttessegi oma tööviljakust tõsta ilma kapitalisti poolt ettekirjutatud sunduseta. Nüüd, kus oleme ise peremehed, peame ka tegutsema ja töötama peremehelikult. Ja meie töölised natsionaliseeritud tööstustes on näidanudki, et nemad oskavad väärihinnalt hinnata sotsialistlikku tööstust. Järjekindlalt toovad ajalehed teateid meie tööstustest uute töökangelaste esiletõusmise kohta. Need uued töökangelased rakendavad mitte üksnes oma füüsilist jõudu tööproduktiivsuse tõstmisele, vaid peamiselt oma vaimujõudu uute töömeetodide leidmisele, nagu seda tegi Nõukogude Liidu töökangelane sms Stahhanov. Meie peame neilt õppima.

Nüüd ei ole enam teadus ja kirjandus töötava rahva eest varjul seitsme riivi taga nagu varem. Nüüd on teadus ja kirjandus töötavale rahvale sõjariistaks võitluses sotsialistliku korra ülesehitamisel ja oma vaenlase — kapitalistliku klassi — täielikuks võitmiseks. Meie ei tohi jääda selle mõtte juure, et nüüd oleme kapitalistidelt natsionaliseerinud pangad ja suurtööstused, et seega oleme ka lõplikult murdnud nende vastupanu. Meie teame, et vaenlane ei maga, vaid püüab igasugu peente võtetega meie ülesehitavat tööd takistada. Et kindlamalt vaenlasega võidelda ja paremate tulemustega sotsialismi ehitada, selleks peame kogemusi koguma igapäevase tööga ja neid siduma teoreetiliste teadmistega. Teoreetilisi teadmisi peame meie ikka enam ja enam katsuma omandada. Meil on juba oma päevalehed „Kommunist“, „Rahva Hääl“ ja „Trudovoi Putj“. „Kommunist“ annab meile iga päev väärtuslikku materjali päeva tähtsamate ülesannete täitmiseks, annab meile juhtnõore ja on meile juhiks igapäevaste probleemide lahendamisel. „Rahva Hääl“ ja „Trudovoi Putj“ on ustavateks abimeesteks „Kommunistile“. Neist ükski aga on vähe. Meie vajame rohkem. Meie vajame nüsusugust ajakirja, mis meie teadmisi sügavalt arendaks, mis täiendaks meie teoreetilisi teadmisi ja arendaks meid kultuuriliselt põhjalikumalt Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini põhimõtete alusel. Selleks peab saama ilmuvaks „Viisnurg“.

Meie uus ajakiri „Viisnurk“ saab ainult siis meie teadmisi täiendavaks ajakirjaks, kui kogu töölisklass, töötav talupoeg ja töötav intelligents koondub tema ümber, toetab teda oma kaastööga, levitab teda ja teeb ta rahvale populaarseks.

Eesti Ametiühingute Keskliit tervitab südamlikult „Viisnurga“ sündi ja saab kõige jõuga kaasa aitama tema töös!

Elagu Eesti Sotsialistlik Nõukogude Vabariik!

Elagu NSU Liidu rahvaste sõprus!

Elagu Eestimaa Kommunistlik Partei!

Elagu meie suur juht ja õpetaja Stalin!

Eesti Ametiühingute Keskliidu nimel

Herman Arbon,

EAK esimees.

„VIISNURGALE“ NSVL POLPRED BOTŠKAREV

Eesti Vabariigi astumine suure Nõukogude Liidu rahvaste perre kindlustab uue, vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku kultuuri õitsengu.

Uue ilmuma hakkava ajakirja ülesanne seisneb selles, et ausalt teenida Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi huvisid sotsialismi ülesehitavas töös.

Tervitades ajakirja toimetust ja kõiki tema töölisi soovin parimaid kordaminekuid loovas töös.

U. Botškarev,

NSVL polpred

SIRBI JA VASARA TÄHE ALL ASUGEM SOTSIALISTLIKU KULTUURI LOOMISELE

MAX LAOSSON

Eesti töötavad kihid on Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel asunud sotsialismi teostamisele. On toimunud põhjalik murrang. Pole kahtlust, et toimunud murrang on lõplik. Ajal, kus kodanlus 2. imperialistliku sõja näol on asunud andma oma lahkumisetendust ajaloo ja elu näitelavalt, on lapsikus kedagi hirmutada või kedagi lohutada kapitalismi taaselustamise võimalusega Eestis.

Meie ühiskonnas toimunud murrangut võib kujukamalt iseloomustada röövloomadest koosneva riigivapi taandumine sirbi ja vasara märgi ees. Tuleb tunnustada, et senine riigivapp on hästi iseloomustanud tema all võimutsenud kodanluse meelsust. Röövloomad paljude kapitalistlike riikide vappidel on kodanliku riigi kodanluse valitsemismeetodite ja kapitalistliku kultuuri parimaks sümboliks. Tööriist töötavate kihtide sümbolina pole kunagi ehtinud kapitalistlike riikide vappisid — karistamisvahendid, tapmisvahendid ja röövimise sümbolid on kapitalistlikel mail alati olnud suuremas aus kui töövahendid. Sotsialistlik ühiskond, ausse tõstes töö ja töötava inimese, on võtnud sirbi ja vasara oma sümboliks. Ajal, kus maailma rahvaste enamik ägab vappide all, mis kujutavad kas tapmisvahendeid mõõga näol, röövimise sümboleid tiigrite, kotkaste ja lõvide näol, karistamis-sümbolit fašistliku liktori-vitsakimbu näol, on Eesti rahvas asunud sirbi ja vasara märgi all looma uut ühiskonda ja uut kultuuri.

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi loomine ja ühinemine Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga tähistab esmajoones suurt poliitilist võitu. See võit on ühtlasi tähtsaks eelduseks sotsialistliku majanduse ehitamisele. Kuid proletariaadi võitlus ei toimu ainult poliitilisel ja majanduslikul rindel, vaid sellel võitlusel on veel kolmas oluline sektor — ideoloogiline rinne.

Lähemate aastate jooksul meie peame hävitama kapitalismi jäänused meie majandusest. Kuid meie peame ühtlasi hävitama kapitalismi jäänused ka inimeste teadvusest. Meie peame looma sotsialistliku suhtumise töösse, peame kapitalistliku konkurentsi asendama sotsialistliku võistlusega kõigil aladel, peame looma uue sotsialistliku kultuuri.

Kodanlus on aastate jooksul püüdnud tõkestada marksistliku liikumise võidukäiku ja pidurdada kommunistliku partei populaarsuse kasvu väitega, nagu hävitaks sotsialism rahvuse ja kultuuri. Peame tunnustama, et eriti teatud osa meie intelligentsist on end lasknud mõjustada sellest kodanluse väitest. Meie teadlased, kunstnikud, kirjanikud põevad veel tänapäeval täpselt samu hirmusid, mida kord põdes Euroopa progressiivse ja demokraatliku intelligentsi esindaja Heinrich Heine.

Umbes 90 aasta eest kirjutas Heine kommunistidest: „Hirmu ja värinaga mõtlen ma ajale, kui need sünged jumala-kujude ründajad saavutavad võimu. Oma hoolimatute

kättega nad purustavad halastamatult kõik elu marmorkujud, nii kallid mu südamele; nad purustavad kõik need kunsti fantastilised lelud, mida nii armastab poet; nad raiuvad maha kõik oleandripuu salad ja hakkavad istutama sinna kartuleid... Ma näen seda kõike ette ja väljendamatu nukrus valdab mind mõeldes hukust, millega võidukas proletariaat ähvardab mu värssse, mis lähevad hauda koos kõige vana romantilise maailmaga. Ja vaata-mata sellele — tunnustan avameelselt — seesama kommunism, mis sellisel määral on vaenlik mu kalduvustele ja huvidele, avaldab mu hingele võluvut mõju, millest ma ei suuda va-baneda.“

Heine eelarvamusi on jaganud meie esteeditsev väikekodanlus tänini, samastades pro-letariaati barbaritega. Kui Aino Kallas rääkides Jaan Oksast kinnitab, et „Oksa kunst on hää! mudast, on proletariaadi hää!“, siis samastades muda ja proletariaati, pidades naturalistlikku rõvetsejat proletariaadi „hääleks“, reedab ja peegeldab ta väikekodanliku intelligenti vildakat kujutlust proletariaadist.

Tegelikult pole Heine luule kuskil nii hinnatud kui Nõukogude Liidus. Tegelikult pole teadus, kunst ja kirjandus kuskil nii siiralt hellitatud kui Nõukogude Liidus. Nõukogude režiim ei taotle rahvaste hävitamist, vaid on äratanud loovale elule rea uusi rahvusi, nii saab tõeline kultuur, tõeline rahvuskultuur puhkeda tõelisele õitsengule alles sotsia-listlikus ühiskonnas.

On tõsi, et kommunistid on rünnanud rahvuskultuuri, kuid meenutagem, et rahvuskul-tuuri loosungit on hüljatud seepärast, et rahvuskultuuri loosung kapitalismi tingimustes on kodanlik loosung. Lenin ja Stalin on õpetanud nägema kapitalistliku ühiskonna igas rahvuses nimelt kahte rahvust. Ja iga „rahvuskultuur“ kapitalistlikus ühiskonnas koosneb õieti kahest kultuurist. Valitseva oligarhia kultuurist ja laiade töötavate kihtide demo-kraatlikke ja sotsialistlike elemente sisaldavast kultuurist.

Ajalooline materialism õpetab, et materiaalseste hüviste tootmisviisi määrab nii ühis-konna struktuuri kui ka inimeste maailmavaate ja vaimse loomingu laadi. Klass, kes va-litseb antud ühiskonnas materiaalseid tootmisvahendeid, seetõttu valitseb ka vaimse loo-mingu vahendeid. Kapitalistlikus ühiskonnas valitseb neid vahendeid kodanlus ja suunab rahvuskultuuri oma diktatuuri huvides. Rahvuskultuur peab temale aitama vaimselt va-litseda ja tasalülitada töötavaid kihte. Töölisklass arendab rahvuskultuuri aga uues suu-nas, toetab vaid sellist rahvuskultuuri arengut, mis kindlustab nõukogude võimu, viib rahvuste omavahelisele liginemisele ja vahendades laiades hulkadele maailmakultuuri väärtuslikemaid saavutusi loob eeldusi sisult ja vormilt ühtse rahvusvahelise kultuuri sündimisele. Rahvuskultuur nõukogude võimu tingimustes on ja peab olema seega sisult sotsialistlik. Ja meie poliitilisele revolutsioonile peab järgnema ka kultuuri revolutsioon.

Meie ajalugu on astunud uude kõrgemasse arengujärku. 35 aastat tagasi 1905. aastal püstitati eesti kodanluse ideoloogide poolt loosung „Enam euroopalist kultuuri“. Aastal 1940 asub Eesti töötav rahvas üleschitustööle sotsialistliku kultuuri loosungi all. Ja kodan-lik loosung „Saagem eurooplasteks“ asendub proletaarse loosungiga „Kasvagem kommu-nistideks“.

Meie teame, milles on avaldunud „euroopalise“ kultuuri loosungi teostamine eesti ühis-konnas selle loosungi rakendaja, kodanliku intelligenti poolt. Selle positiivseks teeneks oli algul küll võitlus feodalismi vastu, ent päämiselt oli selle loosungi ülesandeks kaasaaita-mine kapitalismi arengule ja kodanluse positsioonide kindlustamine. See loosung tähistas

tegelikult meie tasalülitamist kapitalismi viimse arengufaasi, imperialismi alla. Ja kultuurpoliitiliselt on europastumise hüüdlause maskeerinud kõigi imperialismi mürgilillede ümberistutamist meie kultuuripõllule, alates uusromantismi ning estetismiga ja lõpetades rassiteooria ning anglomaaniaga.

Teatavasti kunst, kirjandus, moraal ja teised ideoloogilised päälisehitised mõjutavad tugevasti ühiskonna ja tehnika arengut. Kodanlik moraal, teadus, filosoofia, usund, niivõrd kui nad toetavad kapitalistlikku korda, on suureks piduriks tootmisjõudude arengule ja töötavate kihtide hüveolu tõusule. Ka meie kodanlik kultuur on vastu töötanud laia- de rahvahulkade huvidele. Sotsialistliku kultuuri toime on vastupidine. Sotsialistlik kultuur aitab kaasa majanduse ja tehnika arengule, tootmisjõudude kasvule, kommunismi lõplikule teostamisele. Sotsialistlik kultuur aitab kujundada uut inimest.

„Viisnurk“, toetudes ajaloolisele materialismile, seab oma ülesandeks kaasa aidata sotsialistliku kultuuri loomisele. „Viisnurk“, taotelles olla proletariaadi relvaks ideoloogilisel rindel, on seadnud oma ülesandeks Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini õpetuse ning meetodi tutvustamise töötavaile hulkadele. Sest ainult nende õpetuse ja nende meetodi — dialektilise materialismi — abil on võimalik sotsialistliku ühiskonna sihikindel ja teadlik kujundamine.

Ülesanded, mis ootavad lahendusi uuelts marksistlikult kultuuripoliitikalt, on sama elulised kui ülesanded majanduslikul alal. On vajalik tõsta olukorra nõuete kõrgusele proletariaadi ja teiste töötavate kodanike teadvus, on vajalik eesti kirjandus juhtida sotsialistliku realismi teele, on vajalik terve rea meie elu- ja teadusalade kiire dialektilis-materialistlik läbitöötamine, eesotsas meie rahva ajalooga.

Ei pruugi olla kahtlust, et nende ja paljude teiste ülesannete edukas lahendamine meie uues ühiskonnas, stalinliku konstitutsiooni päikse säras on täiel määral kindlustatud.

Laul Tormikotkast

MAKSIM GORKI

Mere halli lagendiku kohal pilvi kokku ajab tuul. Pilvede ja mere vahel hõljub uhkelt Tormikotkas, musta välgu sarnane.

Kord ta merepinda riivab, noolena kord pilvi läbib, karjub ta ning pilvedeni kostab rõõm ta uljas hõigus.

Tormiik on selles hüüus! Vihavõimu, kireleeki, võidukindlust aimavad ses hõikes pilved.

Oigavad ent tormiootel kajakad, oigavad ning mere kohal heitlevad; tormiõudu merepõhja on nad valmis maha matma.

Kostab hahaparve ohkeid — hakkadele tundmatu on nauding eluvõitlustest: kohutab neid kõuemürin.

Rumal rasvahani peidab aralt pondund keha kaljuprakku. Uhke Tormikotkas üksi priilt ning uljalt tiirleb mere kohal.

Üha süngemini pilved alla otsatule veele lähenevad, aga lained lauldes hoogsalt kõrgusesse tormavad kõue vastu.

Äike kõmab. Vihavahus lained oigavad. Võimsas haardes püüab lainete-karju maru, peksab raevus vastu rahne pihuks-põrmuks rohetavaid vooge.

Tiirleb õhus Tormikotkas, musta välgu sarnane. Nagu nool ta pilvi läbib, lainete vahu tiibadega maha pühib.

Vaat', ta hõljub nagu deemon, — uhke mustjas tormideemon.. Kord ta nutab, kord ta naerab; tema pilverünki naerab, nutab hardameelselt rõõmust!

Deemon ergas kõnevihus roidumise märke aimab, kindlalt usub: ega's pilved päikest katta suuda, — ei, ei suuda!

Tuul ent ulub... Äike raksub...

Mere kohal pilveparved sinileeke loidavad. Meri püütud piksenooleid sügavustes kustutab. Vastuhelgid nagu lohed keerdus merde kaovad.

Maru! Varsti puhkeb maru!

Mõirgavate lainte raevus, välgunoolte sähvates, lendab uljas Tormikotkas, võiduprophetina hüüdes:

Võimsamini puhke, maru!

Tõlkinud Jüri Šumakov

MÄLESTUSI VIKTOR KINGISSEPEAST

SELMA TELMAN

Mäletan selgesti päeva, mil Viktor Kingissepp meile tuli. Olime parajasti oma viletsa kolu paigale asetanud, kui Kingissepp sisse astus, kulunud palitus ja pruunis pleekinud sonis. Et mitte pead vastu piita lüüa, pidi ta üle läve astudes kummardama.

Vabastanud end mütsist ja mantlist, märkas ta murdunud jalaga taburetti, küsis haamrit ja naelu ning hakkas kohe meie kolimisel lagunened mööblit parandama. Sellega valmis saanud, asus oma töö juure.

Kingissepp oli seltsimeeste hulgas suures lugupidamises. Ta omas haruldase organiseerimisvõime ja kohutava tööjõu. Ta töötas ööd kui päevad, magades tihti ainult 2—3 tundi. Kunagi ei kuulnud temalt nurinat, et tööd on palju. Aja jooksul, mis ta meil elas, ei näinud ma kordagi, et ta oleks oma artikleid paberil parandanud. Kõndides tuba mööda, dikteeris ta tundide viisi, hiljem ühtki parandust tegemata. Tema artiklid olid kõik peas viimisteldud. Ta otsekui valas need välja.

1922. a. enne 1. maid tuli J. Kreuks meile ja teatas, et ajaleht on suletud. Sms Kingissepp ütles, et ajaleht peab ilmuma ja et see tuleb veel täna öösel valmis kirjutada. Asusid siis sms Kreuksiga tööle. Kreuks oli aga eelmisest uneta öödest nii väsinud, et kirjutamisel tukkuma jäi. Kingissepp saatis ta magama ja hommikuks oli tal terve ajaleht üksi valmis kirjutatud.

* * *

Sms Kingissepp oli haruldane vestleja. Ainult söögiaegadel ta ei rääkinud peagu kunagi. Ta kas ümises mingit viisi või vajus mõttesse, läbitungivad silmad kaugusse suunatud. Söömise lõpetanud, võttis ta oma lemmikasendi — põrandale, toetades küünarnukkidega põlvedele — ja hakkas piipu popsutades jutustama.

Ta oli oma elus mitmesuguste inimestega kokku puutunud ja võis hästi tüüpe järele aimata. Mõnikord oli see nii loomutruu ja seejuures koomiline, et võis naerda kas või krampideni. Kõige põnevamad olid muidugi jutud illegaalsest elust, neist võis ammutada kogemusi edaspidiseks tööks.

Oma illegaalses elus tuli Kingissepal mitmesugustes tingimustes elada. Kord oli ta sunnitud peatuma ühe vana abielupaari juures, kes olid suured

viinaarmastajad ja äärmiselt mustad inimesed. Nende eluruum otse kubises kõiksugustest putukatest. Et kirkude ja täide eest veidi kaitset leida, tegi Kingissepp endale lae alla laudadest riiuli, kus rahulikult magada võis.

Kord Kingissepa väljas olles külastas teda üks sms, ronis vanade nägemata riiulile ja jäi seal lamades Kingissepa ootama. Mõne minuti pärast avatakse uks — sisse astub vanamees ja hakkab õhinal seletama: „Kas tead, eit — kuulsin, et siin elavat keegi Viktor Kingissepa nimeline isik, kes ennast politsei eest varjab. Kes tema välja annab, saab suure summa raha. Mina mõtlen, et mees, keda meie varjame, ongi Kingissepp. Mis sa arvad, eit, kui teeks õige ühe kirja, laseks postkasti ja teataks, et meie juures see mees ongi. Saaks hulga raha, ma võiks surses endale vastu rinda lüüa ja ütelda: vanamees, sa oled elus hästi juua saanud!“

Seltsimehel, kes riiulil seda juttu kuulis, tuli kananahk ihule mõteldes, millises ohus Kingissepp viibib. Kingissepa koju saabudes jutustas ta sellele kuuldud loo ja arvas, et ta kiires korras kolima peab. Seltsimehe imestuseks jäi Kingissepp täiesti rahulikuks ja ütles, et tal kavatsus on seal veel mitu kuud elada. Ronis riiulilt alla, kutsus vanad enda juurde ja ütles, et nende juttu on kuuldud. Vanad kokkusid. Kingissepp aga jätkas rahulikult: „Teie, vanad, eksite, kui peate mind Kingissepaks. Olen kuulnud, et Kingissepp on haritud inimene. Mis teie arvate, kas üks haritud inimene oleks tulnud niisugusesse täikongi?“ Vanamees mõtleb, raputab pead ja ütleb: „Ei, siia ta küll ei oleks tulnud.“ Kingissepp jätkas: „Olen vaene ajakirjanik, kellele ajalehe artikli eest 4 kuud mõisteti, et aga vangimaja kardan, siis olen sunnitud redus elama. Minu reetmise eest ei saa teie sentigi, küll aga ise karistada.“

Peale seda juhtumit elas Kingissepp seal 8 kuud.

Oma isikule kulutas Kingissepp äärmiselt vähe, ta käis kulunud riides ja lapitud saabastega.

Sms, kes talt kord metsas saapamõõtu võttis, rääkis, kuidas Kingissepp teda hoiatanud, kui ta hoolimatult tema jala haaras. „Ettevaatust, sms! Mul veel pikk matk ees, saapad peavad tagasitulekuni vastu pidama.“ Lähemal silmitsemisel selgus, et tald nõoriga saapa külge oli seotud.

* * *

Kuna teenisime vähe, siis sõime viletsalt. Et aga seltsimeest paremini toita tahtsime, siis otsustasime eraldi süüa. Tema ei nõustunud sellega kuidagi. Põhjust me ei ütelnud, kuid et ta äärmiselt tähelepanelik oli, taipas ta seda isegi. Ja meil ei õnnestunud ühegi trikiga teda eraldi sööma panna. Kui me söögiajaks koju ei ilmunud, keeldus ta üldse söögist.

1922. a. 2. mai ööl äratas ema meid hüüdega: „Tõuske üles, meie maja

VIKTOR KINGISSEPP

piiratakse!“ Hüppasime voodist välja sms Kingisseppa äratama. Hüüdsime. Ei mingit vastust. Ta oli eelmise öö töötanud ja nähtavasti raskesse unde vajunud. Alles tugeva raputuse järele avas ta silmad. Taibates olukorra tõsidust, haaras relva.

Jõudis vaevalt püksid jalga tõmmata, kui üks sisse murti, tuba relvastatud sõdureid ja laskevalmis relvadega popo agente täis valgus. Nõuti Kingissepa peidukohta. Meie vastusele, et pole teda kunagi näinud ega tea ka tema peidupaika, järgnes ropp sõnade valing. Algas otsimine. Et kedagi ei leitud, siis käsutati meid kaasa minema. Mind läbistas rõõmujuga, ja tiivustatud lootusest, et seltsimehe peidupaik leidmata jääb, riietusime välkiirelt.

Kas märgati meie ebaharilikku indu kaasaminekuks, rõõmuhelki meie silmis või tekkis muu kahtlus. Alati uuesti otsimist, kuni Palm leidis Kingissepa peidukoha ukse, mida viimane lukustada ei jõudnud.

Kui sms Kingissepa üks leiti, kahvatasin esimest korda elus. Tundsin, kuidas veri vajus näost ja kätest. Kangestusin hetkeks, keel muutus imelikult paksuks ja kuivaks. Tahtsin midagi ütelda, kuid ei saanud. Ajus sähvis mõte: nüüd nad ta tapavad.

Mäletan, kuidas ta istus voodi serval raudus käte ja püsti peaga, tüüpiline irooniline muie näol.

Siis nägin teda sõdurite vahel väljuvat, palja jalu ja särgi väel.

Hardunult

Kuidas küll valada teile
hiigla soojust!
Teile, kes te haua äärel seisite
ja ei nõtkund.
Selg pööratud särava maailma poole ...
Lind sillerdas õitseval pihlapuul ...
Aga teie, teie olite valmis
muutuma külmaks mullaks.

Nad lõikasid hirmsate kääridega
teie ilusad noored aastad
ja täitsid nendega inetuid konge
piinavat üksindust.
Päike oli soe põldudele ...
Aga leivata, armastuseta
teie noored kehad elasid ainult iseendi jõust.

Valjumalt kui lind õitseval pihlapuul,
kõrgemale kui aur soojadelt põldudelt
kisendas säravas maailmas
inimese meeletu häda.
Te ei kaeba, kuulatate seda,
näete üle haudade ja haudlike varjude
uute maailmade sündi.

Parlamendi rõdul

Pidulikud on seinad
punakangaisse kastund.
Pidulikud on südamed ja julged need sammud,
mis uude maailma astund.

Hellalt vaatan
kõikide kuumi käsi,
tulvil mis tukslemist ja ammu
rusikaisse lämmatand leina.

Rõõm on mul päevast, ei väsi
kuuldes te tormlevat paatost
ma kõrvalseisja ja kaasasammuja,
jagan te imelist saatust!

SANNI NOOTAMA

TAGUMISED RATTAD

PEET VALLAK

Põuase juuni õhtud olid vaiksed ja elatud, õhu tundudes sompunud massina, milles oli raske hingata ja millest oleks tahtnud välja pääseda. Kopsud nagu tundsid lämbumishirmu, süda oli rahutu, pea raske ja tuim. Ainult siis, kui päike juba loojunud, ajas mõni soolausik või jõesopp üles halli udupilve, lohutavaks tunnuseks, et loodus pole veel määratud lõplikult närbumisele.

Tõrvakülas ühel sellisel õhtul istus Kalda Kristjan tükk aega peale loojangut aias. Ta armastas seal õhtuti üksi istuda ja oma piipu popsutada. Elu oli ta juba ammugi erru saatnud ja ajaratas oli tema turjale mõõtnud kaheksakümmend pikka aastat. Ta elas Tõrvakülas oma tütre ja tütrepoja juures ja neil oli seal väike majake maalapiga.

Istudes täna üksi aias, hakkas Kristjan kuulma mingisugust tüminat ja undamist, mis kostis ei tea kust. See imelik tümin nii-öelda lainetas: kord ta kahanes peagu kuulmatuks, siis ta hakkas jällegi paisuma, muutus teravaks ulunguks ja vaibus siis jälle tüki aja pärast kuulmatult. Kuid ainult lühikeseks ajaks. Sest siis kordus sama nähtus, tümina jällegi paisudes ja kahanedes, paisudes ja kahanedes. Seda häält võis võrrelda umbes rehepeksumasina kauge undamisega sügisel, mil õhuvoolud hääli kord kahandavad, kord taas paisutavad.

Kristjan kuulas juba tükk aega neid salapäraseid hääli, muutudes rahu- tuks. Ta pidi isegi pojapoja Henu üles äratama, et tema arvamist kuulda. Kuid ta ei tihanud seda teha, sest poiss oli päevatööst väsinud, täna pealegi erakordselt.

Kristjan istus peagu keskööni seinäärsel pingil, ja imelikud hääled kusa- gil eemal ei vaikinud ega vaikinud. Kuuldes külavahelisel teel vankrilõgi- nat, kõmpis Kristjan kähku mööda viljavahelist jalgrada hilisele teelisele vastu.

Teeline oli Tõrvaküla mees, ja kui ta märkas, et vana Kristjan ei jõua õigeks ajaks kohale, pidas ta hobuse jalgteed otsa juures kinni, jäi tulijat ootama. Mehed andsid üksteisele kätt ja vahetasid jutu alustamiseks paar tavalist sõbralikku nalja.

— Aga kuule, Juhan, mis hääled need küll peaksid olema? asetaski

uudishimulik Kristjan tulijale küsimuse. — Istun juba õhtust saadik aias, kuulatan ning mõistatan. Ei saa ega saa otsa peale.

— Sa siis ei teagi veel, mis on juhtunud? küsis Juhani-nimeline mees. — Mina tean küll . . . mina nägin seda oma silmaga . . .

Ja mehe hääl nagu murdus imelikult.

— Noh?

— Nõukogude väed on tulnud üle piiri! Tankid, soomusautod, kahurid, voorid kihutavad nüüd siit edasi, ikka mere poole. . .

Vana Kristjan ajas end kadakakepi najale sirgu. Ta ei osanud esimesel hetkel mingit seisukohta võtta selle teate kohta. Kuid ta arvas, et küllap need on Nõukogude uued väeosad, mis ruttavad baasidesse nagu möödunud sügisel.

— Oleksin tahtnud neid oma silmadega näha! ütles vana Kristjan. — Kahju, et nad siit mööda sõidavad öösi.

Ja ta vaatas kahetsevalt metsamüüri poole, mis lahutas Tõrvaküla maanteest ja mille taga nüüd Nõukogude relvade pikk ahelik kihutas läände, mere poole.

Juhani-nimeline mees sõitis jälle edasi ja Kristjangi hakkas viljavahelist jalgrada mööda tagasi minema oma majakese juurde. Ta ei heitnud nüüdki veel magama, kuigi aeg oli hiline, vaid istus veel tükk aega aias, kuulates neid kaugeid häáli metsatagusest maanteelt. .

See oli imelik, erakordne juuniöö. Kuna see metsakurus Tõrvakülas möödus rahulikult, oli ta maantee-äärsetes külades seda rahutum, ärevam. Seal juba liikusid igasugused kuuldused, tondi- ja hirmujutud, samuti seal oli juba teada, et Nõukogude väed ei rutta baasidesse, vaid jäävad peatuma sisemaale. Tee äärde kogunes aeg-ajalt üksikuid uudishimulikke, kes jälgisid tummalt vägede liikumist. Ent enamasti seirati vägede liikumist kodu aknast, rahutult, ärevil: inimesi erutas see mootorsõidukite lakkamatu põrin, see tohutu tolmutpilv, mille pisirakud kandusid eemale kilomeetrite kaugusele ühes tugeva bensiinilõhnaga. Sest mootorsõidukite vooril ei näinud tulevat üldse lõppu, ikka jälle ajas end kas metsatuka tagant või mäeseljakult nähtavale kohutav teraselukas, jättes enda taha uue pika, võimsa tolmutpilve. Ja vaevalt see pilv sai hakata maanteelt põldudele hajuma, kui uus sõiduk tõstis enda järel lendu jällegi uue suure pilve.

Imelik valge juuniöö, vaikne, põuane, kuid ometi seesmiselt ärevamaid ja meeldesöövivamaid. Tõrvakülla kandus sellest kõigest ainult pisuke murdosake, kuna küla asetses eemal metsade taga.

Kui Kristjan hommikul kõneles, mis ta Nõukogude vägede tulekust kuulnud, pani see teade ta pojapoja Henu üllatama. See paarikümne-aastane elavaloomuline metsatööline ajas parajasti oma tööpluusi selga, kui vana-

isa kõneles. Poiss jättis teise käre yarrukasse seisma, mõtles pisut ja tõmbas siis uuesti välja.

— Kas see ikka on tõsi? küsis ta Kristjanilt. — Kes seda ütles?

Saanud veel kord selle kohta veenva kinnituse, jäi ta pisut mõttesse ja ütles siis:

— Ma jooksen alla Augusti juurde ja võib-olla ma ei lähegi täna tööle.

August nimelt oli ta töökaaslane või õigemini saekaaslane, tööpaarimees, kellega ta metsas koos töötas. August oli Hennu-vanune poiss, ja neid tunti külas suurte sõpradena.

Töölemineku aeg oli juba ammugi möödunud, aga Henn ei tulnud tagasi. Ka söögiajaks ta ei jõudnud koju. Kui ta aga lõpuks tuli, ütles ta, et ei tema ega August lähe täna tööle, vaid nad mõtlevat niisama veidi „hulkuda“. Kuhu nad just „hulguvad“, selle ta jättis lisamata.

Ta tööpaarimees August elas Tõrvakülas sulastetares, ja sinna ruttas hiljem Henn. Varsti nähti neid kahekesi siirduvat välja maanteele viivale metsarajale.

Nad ei tulnud koju ei õhtul ega järgmisel päeval. Ei tulnud samuti kolmandal.

— Kurat teab, kuhu nad läksid, iriseti külas. — Küllap läksid mõnega nappipidi kokku ja viidi kinni, muud ei või see tähendada. Aga seni nad sihukesti asju veel pole teinud.

Nõnda arvas nii mõnigi külamees, tundes seejuures väikest meelekõdi. Sest nende arvates polnud ei Henn ega August üsna korralikud poisid. Esiteks juba seepärast, et nad ei läinud tallu tööle, vaid eelistasid metsatööd. Peale selle nad olid terava keele ja meelega ja juhtisid tihti küla sulaseid oma peremeeste vastu, kui nende tööolud muutusid rängaks või kui neid muidu ülekohtuselt koheldi. See tekitas talu tagakambrites viha ja ärevust, ja aja-jooksul nad sattusid üha rohkem tagakambrite põlu alla. Nüüd oleks meelsasti nähtud, et poisid oleksid sattunud kusagil restoranis kaklema ja et neid oleks pistetud „pulkade taha“, oleks meelsasti nähtud, et nad mõlemad oleksid mõneks heaks aastaks kinni pandud. Ja kui hakkas mööduma juba neljas päev ning poisse polnud veel ikka ilmunud, näis olevat enam kui selge, et nüüd nad on viidud priileivale ja et neid sel teel sunnitakse järele mõtlema oma elu üle.

Ent neljanda päeva õhtul ilmusid nii Henn kui ka August tagasi koju. Neid jälgiti nüüd isegi mõne talu õuest tara otsast, kutsuti teisigi vaatama ja need tulid ning laskusid lausa häbenematult rinnuli tarale ja vahtisid alla teele, kust kaks noort, väsinud poissi teed mööda küla poole lonkis.

Ühelt taralt anti nende kohta kambri edasi järgmisi teateid:

— Nüüd nad jäid teelahkmele seisma, vaatavad siia poole. Hennul on

väike komps käes, August pakub talle suitsu, ta ei võta vastu. Ta otsib taskust midagi... raamatut... ja annab selle Augustile. Nüüd ta seletab midagi... vehib rusikatega... Nüüd nad annavad kätt, Henn läheb oma poole, August hakkab siia poole tulema...

Mõne minuti pärast nad olid mõlemad oma kodus. Ja tundus, et soe ja vaikne laupäeva-õhtu külas hakkas muutuma kodusemaks ja hubasemaks. Saunad lõhnasid vaigust ja kuumast nõest, inimesed läksid sinna pesu väel. Kaugele oli kuulda liikumatus vaikus nende pikatoimelist juttu ja üksikuid, ükskõikseid sõnu.

Kui videvik hakkas tihenema, nähti küla poole liikumas kaht mehekogu, kuuehõlmad eest lahti, särkide hõlma-avades valendades. Need võisid olla jällegi Henn ja August. Ja tõepoolest — olidki Henn ja August. Täna nad ajasid koguni tervele külale ringi peale, käies igas talus ja sulastemajas. Ja juba samal õhtul teadis kogu küla, et homme peetakse sepp Saare juures suur töölistmiitng, kuhu on kutsutud töölised üle kogu valla. Ja teati samuti Tõrvakülas, et selle miitngu kokkukutsujateks osutub kaks Tõrvaküla poissi, needsamad poisid, kes olid salapärasel kombel kolm päeva kodunt kadunud.

— Aga nad pidid ju ikka kinni istuma — kakluse pärast, arvasid mõned mõtlikud piibutajad. — Ju nad siis ei kakelnud midagi ega istunud kusagil, tühi jutt kõik!

Mõni mees jälle, kes armastab hirmutada ja kõiges kahelda, arvas, et nüüd poisid saavad varsti oma pärisosa — külmad rauad kätte ja jalgu.

Aga nad jäid siiski vait, sest aeg oli juba hiline, agu tõstis oma suure hõõguva hanna üha kõrgemale põhjakaarte taeva laotusse.

Pühapäeva hommikul asus Tõrvakülast igatahes rohkesti jalakäijaid teele, pöördudes kõverale metsateele, mis viis sellest umbsest külast välja maanteele. Sellele samale maanteele, mille ääres asetses sepp Saare suitsust mustunud sepikoda ja taga mäenupp vanade jändrikkude mändidega, millede all on peetud aastaid suvepidusid ja kus on üles löödud isegi väike näitelava.

Ka vana Kristjan oleks tahtnud meelsasti minna osa võtma sellest meeleavaldusest, aga ta tervis ja vanad jalad olid selleks liiga tõntsid, et maha käia edasi-tagasi nõnda pikka teed. Ta mõtles ja arutles tund tunni järel endamisi ja mida lähemale jõudis koosoleku algus, seda rahutumaks ta muutus.

Miks ei peaks tema osa võtma sellest koosolekust, kui ta iseoma mõtete ja südamega on kogu aja seal? Öieti ju on tema kogu selle vaba vaimu läte, millest Henn on saanud virgutust ja aluse selleks meelelaadiks, mida küla tagakambrites nii väga kardeti ja kiruti. Sest tema ise oli läbi elanud 1905. a.

revolutsiooni, kaasa löönud aktiivselt tööliste väljaastumistes, olnud paos välikohtute nuhkide eest ja kaotanud sama välikohtu mõrvatöö läbi oma ainukese poja, kes lasti maha mõisniku ja pastori näpunäidetel. Need verised päevad ei kustunud kunagi ta südamest ja selle metsiku tapatalgu ülekohus oli hoidnud temas mässutule lõkkel kogu ta eluaja.

Kristjan seisis oma väikses toakeses akna all ja vaatas välja. Kell teises kambris lõi kümme. Kell üks algab sepp Saare juures tööiskoosolek, kuhu voolab kokku töörahvast igast nurgast.

Kristjan läks välja õue. Ta oli rahutu ja kärsik. Ta pilgud suundusid tumerohelise metsamüüri poole, mis lahutas teda maanteest. Kui ta siit jalgsi teele asuks, ei jõuaks ta võib-olla üldse sihile, vaid peaks istuma tee äärde ja jätma enda möödaminejate hoolde. Kaheksakümmend aastat — see pole mänguasi.

Kuid just teisel pool tara ta kõrval sõid Kure talu koplis hobused. Üks neist, valge ja vana, magas põõsaste vahel, teravad puusakonnid kõrgel püsti. See vana valge oleks temataolisele teekäijale üsna kohane — niisugune ei karda autot ega hakka perutama. Ja Kure peremees lubaski talle ühe tööpäeva eest hobust kasutada anda.

Kristjan võttis hobuse ja asus suure õhinaga teele, minnes metsa mööda, kus sõita oli tõepoolest vähem ohtlik, ent ometi vaevalisem, sest tee oli rooplik, täis ristlevaid puujuuri, mida rattad polnud aastakümnete jooksul suutnud purustada.

Lõpuks ometi hakkas mets harvenema ja paistma Saare sepikoda. Kuid kell polnud enam kaksteist ja Kristjan teadis, et ta hilineb. Võib-olla on rahvas juba laiali valgunud, kui ta sinna jõuab.

Ta kartused näisid osutuvat tõeks, sest kui ta jõudis sepikoja juurde, seletasid ta silmad eemal mändide all veel võrdlemisi väikse rahvasalga. Kuid nende keskelt tõusis siiski suur punane lipp, mis kerges tuules lehvis rahulikult, mõtlikult, väarikalt, olles nagu õnnelik, et tal on jälle avanenud võimalus tulla välja peidupaikadest, kuhu teda seni pidi hoolega peitma.

Kristjan sidus hobuse sepikoja lasila külge ja suundus mäenõlvaku poole. Ja peab ütlema, ta süda hakkas imelikult kiiresti tuksuma, ta nagu lähenes millelegi väga suurele, võimsale ja isegi elukardetavale paigale. Kuid ometi see oli rõõmutunne, mitte kartus. Ta hakkas tõsiselt hingeldama, ja juba ainult mõte, et ta ehk võib end naeruvääristada koosviibijate ees, tulles nii ootamatult ja hilja noorte hulka — tema, vanake, üht jalga pidi juba hauas. Mis ütleb pojapoeg Henngi selle kohta — kas ta poleks pidanud siiski koju jääma?

Kuid sammud olid viinud ta sepikoja juurest eemale, ja nüüd ta enam ei saanud taanduda.

Miiting kestis siiski veel edasi ja salga keskelt kuuldus kõneleja häält. Teadagi, et Kristjani tulek äratas koosviibijate hulgas tähelepanu ja teda jälgiti erilise huviga.

Ta jäi koosviibijaist mõne sammu eemale ja seisatas, tõmmates hinge. Oli hea, et üks ta tuttavaist astus ta juurde, andis talle käe ja viis ta teiste koosviibijate hulka, kes istusid näitelava ees pinkidel. Nüüd ta tundis, et ta pole siin mingi võõrkeha — nende noorte keskel, kelledest enamik oli alla kahekümne aasta.

Esimese pingi ees kõneles Henu sõpru Teras — samuti noor poiss. Ta kõnepuldiks oli kummulipöördud kast. Kõik koosviibijad olid tööinimesed, päiksest tõmmuks põlenud, sarnanedes peagu troopikamaade elanikkudega. Nad olid tõsised, liigagi tõsised, sest siin räägiti neile asjust, milliseist varemalt mõtleminegi oleks olnud määratu kuritegu. Need sõnad ja mõtted, mis nad siin kuulsid, olid vana põhjanipurustavad, ja samal ajal neile kõneldi uuest ühiskonnast, mis neile kuuldus muinasjutuna. See kõik pidigi tegema nende näod tõsiseks, mõtlikuks, ärevaks.

Tänane esimene meelevaeldus oli toimunud välja oma töörahva algatusel ja korraldusel, ilma et neile oleks veel suudetud hankida linnast kõnelejaid ja juhtnööre. Linnades toimusid samuti alles esimesed tänava-meelevaeldused ja koosolekud.

Kui vana Kristjan seisis nõnda selle rahvahulga keskel, ei saanud ta end hulgal ajal koguda, vaid ikkagi ta nagu ei tahtnud oma silmi ja kõrvu uskuda. Nii liigutatult ja täis seesmist ärevust koosviibijate hulgas viibides ta märkas, et kõik teised hakkasid teda kuidagi suure tähelepanelikkusega vaatlema. Kõikide näod pöördusid tema poole, kõik silmitsesid teda naeratades ja sõbralikult, ja juba pääsis lahti suur käteplaginatorm.

Miks? Milleks?

Nüüd hakkas Kristjan taipama, et koosoleku kõneleja räägib kellestki Kristjanist... vanast töökangelasest... Kalda Kristjanist...

See Kalda Kristjan pidi ju olema — tema...

Ja ta hakkas ärevalt kõneleja sõnu jälgima:

... ta ei saanud jääda koju, ta tuli siia, meie keskele... Ja siin ongi tema õige paik, sest see, millest meie täna siin kõneleme... on tema südames elanud aastakümneid. Meie teame vist kõik selle töömehe minevikku ja tema võitlust töörahva käekäigu eest... Meie teame, et ta oli tuhat üheksasaja viienda aasta revolutsiooni esimesi tegelasi meie vallas, et tema oli nende hulgas — koos oma poja Villemiga — kes käisid mõisas rahvale vabadust ja õigust nõudmas, kes käisid tuulutamas kirikumõisa. Ja tema kott oli seegi, mille naised ajasid pastorile selga kirikukuuve asemel. Teame, et mäss summutati, mõisnik ja pastor istusid kohtulaua taha. Neli meest lasti

maha, nende hulgas Kalda Kristjani poeg Villem. Kristjan ise sai põgene-
ma, elas metsas ja küünides terve talve, ja kui ta kord siiski tabati, tuli tal
istuda mitu aastat vanglamüüride vahel. Tema tegi samuti kaasa seitsme-
teistkümnenda aasta revolutsiooni. . . ja nüüd ta tuli taas meie keskele —
juba esimesel päeval, mil me saame üles tõsta punase lipu. . .

Nüüd sai vana Kristjan jälle suurte aplauside osaliseks ja tema lasti
võimsalt elada. Salk noori tormas ta juurde, tõstis ta juubeldades õhku —
meeleolu hakkas ühel hoobil tõusma ja muutus suureks seesmiseks rõõmuks.
Need raske töö juurest tulnud töölised süttisid, miiting muutus elavaks, otse
juubeldavaks, sellele elati kaasa suure innuga.

Kui koosolek hakkas laiali valguma, jäi lipp vana Kristjani kätte ja
hoolde, sest tema oli valla vanim revolutsionäär ja temal oli kindlasti suu-
rim õigus viia see koju oma kaitse alla.

Tänane päev oli loonud nii suuri elamusi ja mõtteid, et pärast miitingu
lõppu sigines koosviibijate vahel pikki kõnelusi ja mõttevahetusi, ja päike
oli juba metsaserval, kui Kristjan ja Henn jõudsid tagasi Tõrvakülla.

Lähenedes Kukuristi talu teelahkmele, nägid nad kiviaial istumas pere-
mees Tõnist. See näis neid nagu ootavat, popsutades oma kõvera varrega
piipu. Ta terased ja väiksed tumedad silmad vaatasid muiates tõmmust
näost, mis oma musta, lühikese ja kähara habeme tõttu tegi Tõnise väliselt
nagu mingiks hulkuvaks laadamustlaseks. Ta istus liikumatult paigal, hall
nagu kiviaedki.

Seda agaram oli aga Tõnis tulijaid vastu võtma sõnadega. Vanker oli
veel tükk maad eemal, kui tema juba meestega kõnelema hakkas. Kui aga
vanker talle lähenes ja kui ta nägi vankris punast lippu, kargas ta kohe
kiviaialt üles ja astus neile teele ette.

— Pidage kinni, seltsimehed! hüüdis ta tulijaile. — Mina, näe, miitingule
tulla ei saanud: pere jooksis hommikul laiali, loomad jäid söömata ja joo-
mata, aga muidu südamega olin kogu aja seal teie juures. Kuidas läks?

Ta jäi nende otsa vaatama irvitava pilkega, suu jällegi mornilt piibu-
varre ümber kokku tõmbudes. Tõnis oli Tõrvaküla tagurlikumaid talunikke,
kes ei suutnud ajaga vähimalgi määral kaasa sammuda. Tema vaim oli veel
pärit möödunud sajandist.

Ta peatas hobuse, võttes valjastest kinni. Ja siis ta hall kogu seisis vankri
kõrval, vaadeldes oma väikeste teravate ja valusate silmadega vankrisoli-
jaid.

— Siia on vist vahepeal piiripunkt ja piirikontroll sisse seatud? küsis
Kristjan Tõniselt. — Hommikul vähemalt ei olnud siin veel midagi sellesar-
nast näha!

— Nüüd käivad asjad kähku, vastas neile Tõnis. — Hommikul ei olnud,

aga õhtul on! Aeg on kord niisugune — kõik läheb kärmesti ja libedasti. Näe, isegi teie käite juba ümber — punase lipuga.

Henn vaatas vankri kõrval olevale väiksele mehekogukesele, kes seisis pisut harkjalu, kelle sooned olid täidetud vihadünamiidiga, valmis iga hetk plahvatama. Ja siis ta turtsatas hammaste vahelt peagu ühes süljega:

— Ütlen teile sõbramehe poolest: küll te saate veel kord vangirauad! Ega see maailmaelus niimoodi ei jää. Leidub veel teisi mehi, kes teist kangemad. . .

Henn sai samuti vihaseks.

— Mis kuradi pappi sina oled hakanud siin teeääres tegema? küsis ta ja tõmbas juba ohjad pinguli, et minema sõita.

Kuid Tõnis haaras ohjadest kinni, ta oli juba saanud oma suure viha summutada ja nüüd ta ütles palju sõbralikumalt, isegi püüdes naeratada:

— Noh, eks teie koosolek oli kindlasti suur ja vägev, sest minagi nagu kuulsin siia Tõrvakülla seda laulmist ja hurraatamist, kuigi hääl muidu kuue-seitsme kilomeetri taha igakord hästi ei kosta. . . Eks oma paar tuhat inimest oli igatahes kohal, mis?

Ning Tõnise nägu venis muhedale naerule.

— Mispärast paar tuhat? küsis Henn. — Ega me kihelkonna laata ei pidanud.

— Või ei olnudki paari tuhandet, imestas Tõnis teesklevalt. — Aga Tõrvaküla jooksis küll hommikul tühjaks.

Sigines hetkeks vaikus. Siis ütles Tõnis uuesti:

— Aga minu teadmise järgi ei olnud teil seal koos isegi sadat inimest. Eks ole? Mis? Isegi kaugelt alla saja — ainult seitsekümmend neli? Mis?

— Tohoh, põrgulist! hüüdis vana Kristjan vankrist. — Või isegi ära on loetud ühekaupa ja juba sulle ette kantud ja teada antud. Missugune rebane sul siis siin saba tiirutamas, siin sinu nina all?

Tõnis mõnutes oma võitu. Ta popsutas aina piipu, naeris, noogutas pead ja vaikis jälle. Ta oli kindel, et nüüd on Hennu ja Kristjani suu häbist kinni.

Kuid noor Henn sai asjast teisiti üle. Ta ütles:

— Aga mis siis, kui koos oli ainult seitsekümmend neli? Oleks võinud olla ka ainult kakskümmend neli!

— Oleks olnudki, nõustus Tõnis kohe, — kui te ise poleks jooksnud ühest uksest sisse, teisest välja ja inimesi välja meelitanud. Täna kakskümmend neli, järgmisel kaksteist ja siis juba ainult teie kahekesi!

— Seda sa ootad! pahandas Henn. — Siis sul oleks jälle hea kahe külje peal magada ja ilusat und näha. Aga asi on vastupidi: täna võis meid tööpoolest olla ainult seitsekümmend neli — meie end ühekaupa lugema ei

hakanud, lugesid need, kes olid sellest rohkem huvitatud — aga järgmine kord on meid kaks korda seitsekümmend neli, kolmandal korral kümme korda seitsekümmend neli ja nõnda edasi. Mis sa siis ütled? Siis poed lõpuks ka ise meie vahele ja ütled, et oled ikka ja alati — kogu eluaja hoidnud oma südamega töörahva poole. . .

— Sellega saab vana Tõnis hakkama küll! arvas ka Kristjan. — Ja eks tulgu ta pealegi kõigi oma naiste-lastega!

— Seda te minust küll ei näe! Mina ei usu, et vanker hakkab tagurpidi käima — suured rattad eespool. Esimesed jalgrattad olid küll suurte esimeste ratastega, aga nende iga ei olnud kuigi pikk — nüüd on ikka jälle väiksed rattad ees ja suured taga!

— Nii siis — meie oleme need suured tagumised rattad ja teie esimesed — väiksed? Ja et teie muudkui tahate jääda igaveseks etteotsa ja meid endi järel vedada?

Tõnis laskis vastuseks kaks mõnusat suitsumahvi ning ta raudtõsine nägu vastas juba iseenda ette, et niisugune on Tõnise kindel veendumus.

— Ega see rattajutt sind ei päästa, arvas aga Henn. — Niisugused suurte tagumiste ratastega vankrid olid ainult orjaajal, kus tuli mööda viletsat metsateed kolistada. Sa vist ei ole tähele pannud, kuidas see rattavärk uue- mal ajal on arenenud? Orjaajal oli töörahvas suur tagumine ratas. Siis läks aeg edasi — ja autol tehti juba ühesuurused rattad. Tankil need ühesuurused rattad ühendati koguni teraslindiga — tähendab, et olime juba ühetugevused, teie ja meie! Nüüd, peremees, pane lennukit tähele — sellel on ainult suured esimesed rattad, tagumiste asemel ainult väike teraskiil, mis mööda maad lohiseb? Nüüd oleme meie need esimesed ja suured, ja teie. . .

— Nojah, ütles vana Kristjan. — Sedaviisi see asi kipub küll olema! Targad insenerid on need tagumised suured rattad etteotsa pannud, ja eks ta ole nüüviisi kindlasti parem. Muidu seda poleks tehtud!

Tõnis kahmas piibu ühte kätte, kahmas teise kätte. Ja siis sülitas. Vana Kristjan liigutas ohjavarusid ja hobune hakkas teed mööda edasi astuma, jättes vihase Tõnise üksi teeveerde.

Küla tagatipust ilmus nähtavale väike, sammaldanud katusega hütt — Kristjani ja Henu kodu. Ta oli armetu ja vilets, võrreldes suurtalude uhkete elamutega. Ta näis olevat teistest põlglikult eemale tõrjutud kui ebavõrdne. Kuid ometi elas selles väikeses hütikeses vaim, mis nüüd hakkab juhtima vallas uue elu ja uue ühiskonna ülesehitust. See hütike oli tõusnud vallas esirinda selle vaimu tõttu, mille poole nüüd on juhitud töörahva pilgud ja mida peetakse teravalt silmas ka teiste poolt.

Tagumised rattad on astunud esimeste asemele.

Miitingul

Sammub uljalt töölisrahva rivi
punalippudega linnas punases.
Eilse ette veeretatud kivi —
ainult arg veel elab päevas tunases.
Mingi võim ei tee meid enam orjaks,
loen ma kirgastumist kõigil nägudel,
meel mu iga hetke üles korjaks,
mida platsil tornist maha puistab kell.

Veereb, voogab rongis lõputumas
homse päeva vägev, võitmatu armee.
Tahe karastatud ääsi kumas,
oma jõuga murrab enesele tee.
Uhkelt lehvivad ta kohal kangad
loosungitega ja päikses säravad
kuldseid kirjad. Ringi ärid, pangad
sulgend kuulekaina ukсед, väravad.

Kogu töötav linn on tõusnud püsti,
pihku saatuse on võtnud karmid käed.
Mürisuvad orkestrid, hoogsalt süstib
teadvust kõneleja: usk võib tõsta mäed!
Peremehena nüüd tehku ori
vabrikuis ja tehaseis ja väljul tööd.
Minnes läbi tule, vee ja pori
karastudes vaim võib võita vaimuõöd.

Ja ma tunnen: rõõm on jälle riigis,
mida nimetame oma kodumaaks.
Nüüd me võimsad võimsaimate liigist —
kus on jõud, mis meid veel alistada saaks?
Lõpnud jäävalt ahastus ja halin:
algab elu uus me linnas, põllul, soos.
Ajalugu juhib targalt Stalin,
geniaalseim juht kes ajaloos.

J A A N K Ä R N E R

SOTSIALISTLIKUST REALISMIST

MAKSIM GORKI

Kirjandusliku töö tehnika seisneb — eel kõige — keele tundmaõppimises. Keel on iga raamatu, eriti aga ilukirjandusliku raamatu põhiaines. Prantsuse mõiste „*les belles lettres*“ tähendab ilusat kirja, ilusat sõna. Ilu all mõistetakse säärast mitmesuguste ainete, samuti ka helide, värvide, sõnade ühendit, mis annab inimese-meistri poolt loodule, väljatöötatule kuju — säärase kuju, mis mõjub tundmusele ja arule inimliku loomisvõime ees imestust, uhkust ja rõõmu äratava jõuna.

Ehtne keele ilu, mis mõjub jõuna, moodustub nende sõnade täpsusest, selgusest ja kõlavusest, mis kujundavad teoste pilte, iseloome, ideid. Kirjanik-„kunstnikule“ on vajalik laialdane tutvus meie rikkaima sõnastiku kogu sõnavaraga, ja on vajalik osata sealt valida kõige täpsemaid, selgemaid, jõulisemaid sõnu. Ainult säärase sõnade ühend ja nende õige — mõtteliselt õige — paigutus punktide vahel suudab eeskujulikult kujundada autori mõtteid, luua eredaid pilte, välja voolida inimeste elavaid kujusid nii veenvalt, et lugeja näeb autori poolt kujutatut. Kirjanik peab mõistma, et ta mitte üksnes ei kirjuta sulega, vaid — joonistab sõnadega, ja ei joonista nagu kujutav kunstnik, kes näitab inimest liikumatuna, vaid püüab kujutada inimesi pidevas liikumises, tegevuses, lõpmatuks kokkupõrkeis omavahel, klasside, gruppide, üksikisikute võitluses. Kuid — maailmas pole liikumist, mis ei kohtaks vastupanu. Siit selgub, et peale vajaduse hoolikalt tundma õppida keelt, peale arendatud oskuse temast välja valida kõige lihtsamaid, kujukamaid ja värvikamaid väga hästi läbitöötatud, kuid alati väga hoolsasti tühjade ja vigaste sõnadega risustatud kirjandusliku keele sõnu, — et peale selle kirjanik peab evima hea mineviku-tundmise ja oleviku sotsiaalsete nähtuste tundmine. Olevikus on ta kutsutud täitma üheaegselt kahte osa: ämmaemanda osa ja hauakaevaja osa. Viimane sõna kõlab süngelt, kummatigi aga on ta täiesti omal kohal. Noorte kirjanike tahtest ja oskusest olenevalt võib ta täituda ergu ja rõõmsa mõttega; selleks on tarvis vaid meelde tuletada, et meie noor kirjandus on ajaloo poolt kutsutud tegema lõppu kõigele ja maha matma kõike, mis on vaenlik inimestele — vaenlik isegi siis, kui nad teda armastavad.

Mõistagi — naiivne ja naeruväärne on kõnelda „armastusest“ kodanlikus ühiskonnas, mille üks moraalikäsk kõlab: „Armasta oma ligimest nagu iseennast“ ja järelikult seab inimese armastuse enese vastu armastuse põhimiseks eeskujuks.¹ On väga hästi teada, et klasside-ühiskond ei oleks saanud kujuneda ega eksisteerida, kui ta olnuks kuulekas käskudele: „Ära varasta“ ligimeselt ja „Ära tapa“ teda.

Sotsialistlikus Nõukogude Liidus juba poisikesed-pioneerid õpivad mõistma ja mõistavad vastikult-ilmset tõde: kodanluse tsivilisatsioon ja kultuur põhjeneb vähemiku —

¹ „Armastus enese vastu on põhimõtteline nõue jumala seaduses; ta on selleks lähtekohaks, kust areneb meie armastus ligimeste vastu.“ „Kiriku Teataja“ nr. 45, 1909. a. Artikkel „Laiapäde põletamisest“. Allkiri puudub, arvatavasti prof. Jevsejevi kirjutatud.

hätisöönud „ligimeste“ — lakkamatul ja metslaslikul võitlusel määratusuure enamiku — näljaste „ligimeste“ — vastu. Täiesti võimatu on „armastada ligimest“, kui on vaja teda riisuda, ja kui ta hakkab vastu riisumisele, siis — teda tappa. Muiste eristasid vaesed ja näljased kodanliku „korra“ arenguprotsessis endi keskkonnast röövleid maal ja merel, ja samuti humaniste — inimesi, kes mitte küllalt söönutena tõendasid söönutele ja näljastele vajadust piirata enesearmastust.

Kuna aga röövlite tegevus liiga näitlikult paljastas rikaste riigi tõelise aluse, siis rikkastele tekkis vajadus röövleid osalt hävitada, osalt aga — tõmmata kaasa riigi valitsemise asjasse. Vanal ajal, näiteks keskajal, poemehed ja linnakodanikud võitluses käsitöölise ja talupoegadega tegid röövlistest endile „juhte“ — hertsogeid, diktaatoreid, „kirikuvürste“ jne.; see sahkerdajate enesekaitse võtte tööliste vastu on säilinud meiegi päevil, kus kodanlike riikide eesotsas seisavad pankurid, relvavabrikandid, vaprad seiklejad ja üldse — „sotsiaalselt kardetavad“ isikud.

Ka humanistid häirisid poodnike rahulikku elu. Seepärast neid, kes kõige kangekaelsemalt tõendasid vajadust piirata enesearmastust, kodanlus kas hävitas mitmesuguste võttega kuni elusalt põletamiseni tuleriitadel või — nagu meie päevil — meelitas reetmisele, tõstes neid kõrgeile seisukohtadele, kuhu ronides humanistid hakkavad kaitsma kodanlikku korda ja rahu, nagu me seda näeme nende Euroopa ministrite tegevusest, kes on poodnike poolt vabritseeritud tööliste, endiste sotsialistide, seast

Kuid see kõik ei vii kodanlust välja „klasside rahuliku koostöö“ juurde ja ihaldatud „ühiskondlike suhete harmoonia“ juurde. Selle harmoonia mõte seisneb selles, et hästi söönud ligimeste vähemik, kes evib „poliitilise võimutäiuse“, teeb kõike, mis talle on kasulik, kuna enamik — näljased ligimesed — kuulekalt alistuvad kõigele, mida neilt nõuavad kõigi rahvuste täissöönud poodnikud, täissöönud ja nürinenud küllastumisest oma kuritegeliku elu „rõõmudest“. Ajalugu tõendab meile lakkamatult ja hävitava jõuga, kui humoristlikult ebakindel on isegi säärase üleni kullaga soomustatud tegelaste-seiklejate heaolu, kelletaolisi esindas kuulus „tikukuningas“ Ivar Kreuger.

Poodnike olemasolu ebakindlusest kõnelevad üha enam sagenevad enesemõrvad nende keskkonnas. Kuid need, kes end ise hävitavad, ei muuda milleski ega milgi kombel neid, kes jäävad elama ja mehhaniliselt jätkavad idiootide järjekindlusega oma alatut ja hullumeelset tegevust — uute veriste tapatalgute organiseerimise tegevust. Need tapatalgud tõenäoliselt hävitavad selle inimkasti, kelle enesearmastus on töötava rahva kõigi õnnestuste, kõige elumure põhjuseks.

Noor Nõukogude kirjanik teeb enesele suuresti kergemaks tõelisuse mõtte ja ainese mõistmise, kui ta kujutleb end kõikuvana kahe jõu vahel, milledest üks mõjub ta mõistusele ja teine ta tundmusele. Just nimelt säärasesse olukorda asetab ta ajalugu kapitalismi huku ajajärgul, proletariaadi ja kodanluse üha sagenevate veriste kokkupõrgete aastail, ülemaailmalise klasside lahingu ja sotsialismi möödapääsmatu võidu eelõhtul. Aga kuigi alanud võitluse müra on võimas, teda siiski veel lämmatab väikekodanlaste argipäevane krooksumine. Väikekodanlus roomab suurokodanluse selja taga ja on ammust ajast harjunud väiksel viisil kaubitsema ja varastama; oma loomult nad pole suutelised sõdima. Kui aga suured peremehed alustavad sõda, hakkavad väiksed marodöörideks — tapavad ja riisuvad haavatuid, varastavad paljaks surnuid, ja tõusevad sel tööalal tihti väikestest meestest suurteks. On teada, et kodanlikud „sõjad sünnitavad kangelasi“, kuid palju enam

nad sünnitavad sulisid, kusjuures sangarid harilikult jäävad tükkideks rebitutena lahinguväljadele, kuna kõige osavamad sulid murravad ellu sisse peremeestena ning seaduseandjatena, ja, õppinud tundma massilise inimestetapmise kasulikkust, hakkavad uuesti ette valmistama sama kasulikku tehingut — sest tööstus, mis toodab sõja tarveteks, on eriti kasutoov. On olemas säärane jumal, kelle nimeks on Kasu; ainult temasse kodanlus usubki, temale ta toob veriseid ohvreid miljonite tööliste ja talupoegade näol.

Väikekodanlus — ja ka paljud töölisel, kes on mürgitatud füüsilisest naabrusest temaga — kaebab niiskuse üle, elades ise kõrvuni rabas. Need mõttetu kaebed segunevad revolutsioonilise proletariaadi kangelaslikesse üleskutsesesse ja lämmatavad viimaseid. Kaevatakse elu ebamugavuste üle mädanevas ning kitsikus rabas — ja liiga vähe pingutatakse end selleks, et pääseda välja kõrgele ja kuivale kohale. Paljud on isegi vcdunud, et just raba ongi „paradiis maa peal“.

Kuid olugi et „piltlikkus“ on obligatoorne kirjanikule, kõnelgem vähem „piltlikult“.

Meie Nõukogude kirjanik peab kindlalt teadma, et enamik ta kaasaeglast — ta töö materjal — on inimesed, keda on kasvatanud sajandid halastamatut omavahelist võitlust tüki leiva pärast, ja et kõiki ta „ligimesi“, igauht neist, valitseb tung saavutada ainelist heaolu. See on täiesti loomulik tung; ta aluseks on bioloogiline toitumisvajadus, tarve omada mugavat elamut jne. See vajadus on omane kõigile loomadele ja putukatele: rebane ja raisakull, mutt ja ämblik chitavad pesi ja urge, kuid mõned röövlomadest ja parasitidest tapavad rohkem kui nad suudavad ära õgida. Inimeste tungile saavutada materiaalist heaolu on rajatud inimsoo kogu kultuuri, kuid tema parasit — kodanlus — omandades võimu ja millegagi piiramatuid tööliste ning talupoegade eksploateerimise võimalusi, on loonud vajalike tarvete rahuldamise pinnasel selle kiusava ülejäägi, mida nimetatakse „luksuseks“. Selle ülejäägi lagastavat mõju tunnetas ta ka ise: nii näiteks oli seadusi toretsemise vastu vanas vabariiklikus Roomas, keskajal võitles luksuse arenduse vastu Rootsi, Prantsusmaa ja Saksamaa kodanlus. Kodanlus on alati võõrast tööjõudu neelanud rohkem kui seda on olnud tarvis ta kõige laialdasemate vajaduste rahuldamiseks. Teda nakatas kergesti saavutatava kasu kihk, raha ja asjade kogumise kirg; ta nakkus ise ja nakatas kogu maailma. See nakkushaigus ongi loonud kaasaegse idiootliku pildi: Euroopa pealinnades on tervete tänavate viisi kullassepaärisid, kalliskivide ja „luksuslike nipetenaipete“ kauplusi, millede loomiseks kulutatakse hiiglahulgald tööliklassi väärtuslikemat energiat — tööliklass ise aga elab poolnäljas, temalt on täiesti ära võetud võimalus arendada oma tarvidusi, võimeid, andeid. Kodanlik kirg mõttetult koguda asju, haiglane eraomanduse kirg on külge poogitud temalegi.

Ei maksa arvata, et ma olen igasugu toreduse vastu üldse. Ei — ma pooldan toredust kõigi jaoks, kuid eitan asjade ebajumaldamist. Tee asju võimalikult hoolsasti, siis nad saavad vastupidavamad, vabastavad su liigest energiakulutusest, kuid — „ära tee enesele ebajumalat“ saapast, toolist või raamatust, mis sa ise oled valmistanud. See on üsna hea „käsusõna“. Ja oleks väga hea, kui selle käsusõna õpiks ära meie töölisnoorsugu.

Ainelise heaolu, rahu ja mugavuse ebajumaldajad „iga hinna eest“ usuvad praegustelgi kodanliku kultuuri üldise laostumise päevil vanaviisi, et on võimalik isiklik kindel, kerge ja „ilus“ elu. Arvatavasti on liigne korrata, et selle uskumuse aluseks on enese-armastus, mis on inimestele külge poogitud mineviku poolt ja mida toetab kirik — ta „pühakud“ on tüüpilisemad enesearmastajad ja inimestevihkajad. Ilmlikus filosoofias

U. Mukhina

Töeline ja kolhooslane

I. Jefimov

Põdrad

põhjendas enesearmastust — või teiste sõnadega: individualismi — eriti hoolsasti ülitark saksa väikekodanlane Immanuel Kant — inimene, kes mõtles eeskujuliku mehhaanilisusega ja oli elule võõras nagu laip.

See on hiljaksjäänud uskumus, ja nagu iga uskumus ta on sõge. Sellest hoolimata ta käsutab inimesi, sisendades neile mõttetu ja ebaõige veendumuse, et igäüks meist on maailma „algus ja lõpp“, „ainus“ ja parim ja väärtuslikem. Selles enesehinnangus ilmneb eriti eredalt eraomanduse mõju: ühendades inimesi füüsiliselt ja mehhaaniliselt ainult kallaletungiks — nõrgalt relvastatute ja relvitute ekspluateerimiseks —, hoiab ta igäühte neist võistluse „seaduse“ järele enesekaitse olukorras oma „ligimesest“ mõttekaaslase ja eraomaniku suhtes. Ühendades kodanlasi väliselt, kallaletungi tarbeks, eraomand seesmiselt eraldab neid üksteisest enesekaitseks üksteise vastu, sest igäüks peab „seisma enese eest“. Sellega luuakse tõeline hundi-elu. Vanasõna „*homo homini lupus est*“ on loodud just eraomanike moraali poolt.

Zooloogiline individualism on tõbi, millega kogu maailma on nakatanud kodanlus, ja millest ta — nagu näeme — on hukkumas. Mõistagi — mida varem ta hukkub, seda parem see on maailma töötavale rahvale. Tema võimuses on seda hukku kiirendada, kui ta tahab.

Noorele Nõukogude kirjanikule on kodanlus raskeks ja ohtlikuks aineks oma võime tõttu nakatada ning mürgitada. Meie noor, „algaja“ kirjanik pole kodanlasi vaadelnud nende „väes ja hiilguses“; kodanluse äsjast minevikku tunneb ta ainult raamatute järele, ja tunneb halvasti. Euroopa kodanluse ärev, laostuv ja haige elu on talle vaid vähe tuttav, ja sedagi jälle ainult raamatute, ajalehtede kaudu. Tema maal leidub veel arvukalt purustatud kodanluse jäänuseid, kes enam või vähem osavasti teesklevad „sotsiaalseid olendeid“, roomavad isegi kommunistide sekka, kaitsevad oma „mina“ kogu oma kavaluse, silmakirjalisuse ja valejõuga — selle jõuga, mille nad on pärinud sajanditepikkusest minevikust. Teadlikult ja ebateadlikult nad saboteerivad, laisklevad, venitavad nahka; nende seast tulevad praktöö-tegijad, kahjurid, spioonid ja äraandjad.

Nende meie maal välja pühitud inimrämpsu jäänuste üle on meil kirjutatud ja kirjutatakse küllalt palju raamatuid, kuid peagu ükski neist raamatuid pole küllalt jõuline; nad kujutavad vaenlast väga pinnaliselt ja enamasti tuhmilt. Põhjenedes „eraelulistel juhtudel“ on nad oma loomult anekdootlikud, neis ei tundu seda „historismi“, ajaloopärasust, mis on vajalik kunstiteoses, ja nende raamatute sotsialistlik kasvatav tähtsus on õige madal. Teadagi, 15 aastaga ei looda Molière'isid ja Balzac'e, ei saavutata „Revidendi“ või „Härraste Golovlevide“ autoreid, kuid maal, kus nende aastatega töölisklassi energia on üles ehitatud uued linnad, hiiglaslikud tehased, on muutmas oma maa füüsilist geograafiat, ühendades meresid kanalitega, niisutades ja asustades kõrbi, imestusväärsetl rikastades riiki aarete avastamisega maa sügavustest, maal kus töölisklass on oma keskkonnast esile tõstnud sadu leidureid, kümneid kõige suuremaid töömehi teaduse aladel, kus ta igal aastal viib ellu peagu pool miljonit noort, kes saavad kõrgema hariduse — säärasel maal võib kirjandusele esitada kõrgeid nõudmisi.

Temal — sel noorel kirjandusel — on juba küllalt arvukalt väärtuslikke vormilisi saavutusi; tema haare tegelikku ellu üha laieneb; jääb järele vaid loomulik soov, et ta oleks sügavam. Ta saabki sügavamaks, kui noored kirjanikud hakkavad mõistma vajadust õppida, avardada oma teadmisi, arendada oma tunnetusvõimet, õppida tundma nende poolt välja valitud ja sügavalt tähtsa ning vastutust nõudva revolutsioonilise võitluse tehnikat.

Alludes ajaloo kahe jõu — kodanliku mineviku ja sotsialistliku tuleviku — gravitatsioonile, inimesed kõiguvad märgatavalt: tundmuslik algus kisub mineviku, mõistuslik algus tuleviku poole. Karjutakse palju ja valjusti, kuid ei tundu omatavat rahulikku veendumust selles, et otsustavalt ja kindlalt on valitud täiesti kindlaksmääratud tee. Ometi on sellele teele ajalugu juba küllaldaselt osutanud.

Pankrotti jäänud ja vanadusnõrk individualism ikka veel elab ja tegutseb, avaldades kodanliku auahnuse tõikades, püüetes võimalikult kiiresti esile hüpata, silmapaistvale kohale pääseda, töötamises selleks, et „näidata“, ebasiiras, lohakas, proletariaati kompromiteerivas töös, ja eriti — töös „vähima vastupanu“ joont mööda. Kirjanduses tähendab see mineviku kriitilise käsitluse joont. Nagu eespool juba on üteldud, on mineviku vastik nägu noortele kirjanikele tuttav vaid pealiskaudselt ja teoreetiliselt. Mineviku kriitilise kujutamise kergus meelitab autoreid kõrvale vajadusest kujutada oleviku suurejoonelisi nähtusi ja arenguid.

Noortel autoritel ei ole veel küllalt võimsaid jõutagavarasid selleks, et sisendada lugejale mineviku vihkamist. Ja seetõttu nad — minu arvates — mitte niipalju ei tõuka lugejat eemale minevikust kui, vahetpidamata meenutades minevikku, kinnistavad — fikseerivad, konserveerivad — teda lugeja mälus.

Selleks, et mineviku mürgist, roimarlikku alatust hästi valgustada ja mõista, on tarvis eneses arendada oskust teda vaadelda oleviku saavutuste kõrgusest, tuleviku suurte eesmärkide kõrgusest. See vaatekoha kõrgus peab äratama ja äratab selle uhke rõõmsa paatose, mis annab meie kirjandusele uue tooni, aitab tal luua uusi vorme, loob meile vajaliku suuna — sotsialistliku realismi, mida, enesestki mõista, saab luua ainult sotsialistlike kogemuste tõikade alusel.

Meie elame õnnelikul maal, kus pole puudust neist, keda armastada ja austada. Meil peab armastus inimese vastu tekkima — ja tekkibki — imestlustundest tema loova energia ees, inimeste vastastikusest austusest nende ääretu kollektiivse tööjõu vastu, mis loob sotsialistlikud eluvormid, armastusest partei vastu, kes on kogu maa töötava rahva juhiks ja kõigi maade proletaarlaste õpetajaks.

1933.

KUIDAS SEMAGA KINNI PÜÜTI

MAKSIM GORKI

Semaga istus kõrtsis, üksi oma lauakese taga, ees poolpudelit viina ja viieteistkümnelise eest pannirooga.

Kivise, tubakasuitsust mustunud võlvlaega kelder, mida valgustas ainult kaks lakke riputatud lampi ja üks leti taga, oli hirmsasti täis suitsetatud. Suitsupilvedes ujusid tumedad, närused, umbmäärased kogud, sõimlesid, rääkisid, laulsid ja tegid seda kõike väga erutatult, väga valjusti ja täielise teadvusega oma julgeolekust.

Uulitsal ulgus hilissügise vali tuisk, kihutasid suured kleepuvad lumehelbed, aga kõrtsis oli soe, kodused lõhnad ja lärmikas.

Semaga istus ja jälgis läbi suitsuloori teraselt ust, eriti teraselt siis, kui see avati väljaspoolt ja keegi tuli kõrtsi. Sellisel juhul ta isegi kooldus veidi ettepoole oma tugeva ja painduva kehaga, mõnikord veel asetaskäelaba kulumudele kilbiks ja uuris üksisilmi ning kaua sisseastuja nägu — milleks tal oli ka vägagi kaaluvaid põhjuseid.

Üksikasjaliselt uurinud uut külalist ja silmanähtavalt veendunud selles, milles tal oli vaja veenduda, valas Semaga endale uue klaasitäie viina, kummutas selle suhu, ajas kahvli otsa umbes pooltosinat kartuli- ja lihatükki, läkitas need viinale järele ja mäletses kaua ning pikkamisi, matsutades mõnusasti suud ja lakkudes keelega oma turris soldativurre.

Ta suur karvane pea heitis hallile ja niiskele seinale kummalise sasipäise varju ja kui ta ise mäletses süüa, siis vari võpatas; vaadates näis, nagu kumardaks vari kellelegi lakkamatult, kuid saamata vastust.

Semaga nägu oli lai ja sarnaline, habe aetud, silmad suured, hallid ja pilukil, nende kohal mustjad karvased kulmud ja vasemale kulumule laskus, seda peagu puudutades, mingisuguse määritlematu tumehalli värvusega kähär juuksetort.

Üldiselt ei äratanud Semaga nägu usaldust ja selle otsustav ilme, pingutatud ja kohatu, pani jahmuma isegi sellise kamba keskel ja ümbruskonnas, kus Semaga praegu viibis.

Tal oli seljas rebenenud, paksust kalevist palitu, võõtatud nõoriga, kõrval toolil lebasid müts ja labakud, aga tooli toe najale oli ta asetanud

oma — mõõdetelt kaunis aukartustäratava — kaika, mille ühele otsale oli jäetud juurikast nui.

Nii ta seal siis istus, nautis muhedat olemist ja, kui viin laualt lõppes, valmistus küsima veel, kui äkki klirinaga ja kääksudes avati uks ja kõrtsi veeres midagi karvast ja ümmargust, mis sarnles suurele pooleldi lahtiharutatud takukimbule, veeres sisse ja karjus lapselikult heledalt ning väga ärevalt:

— Ahvikiirusel! Koristage kondid, onukesed!

Kõigil onukestel järsku sõnad nagu lõigati suust, nad jäid vait, hakkasid murelikult askeldama, nende hulgast kuuldus jämedahääleline ja veidi kohkunud küsimine:

— Ega sa ei luiska?

— Aja või silmad pungi — vajuvad siia mõlemalt poolt. Hobustel ja jalamehi . . . Kaks erariides, konstaableid . . . ilmatu hulk!

— Aga keda neil on vaja? Kas tead, kuulsid?

— Semagat, nähtavasti. . . Küsitlesid Nikiforõtšit tema suhtes. . . — helises lapselik hää, kuna samal ajal selle omaniku kerasarnane kogu askeldas onukeste jalus, veeredes letile ikka lähemale.

— Kas siis Nikiforõtš kukkus sisse? küsis Semaga, venitades mütsi oma karvasesse pähe ja pikkamisi pingilt tõustes.

— Vahele jäi . . . nüüdsama nabiti kinni.

— Kus?

— Tädi Marja juures, Müüris.

— Tuled sealt või?

— Ähää! Pressisin otse läbi köögiviljaaedade, otse siia; aga nüüd litsun edasi Baržasse, seal ehk on ka kedagi.

— Las' käia!

Poisike veeres silmapilkselt kõrtsist välja ja talle järele kõlas letimehe Jona Petrovitši, halli, õilsavälimusliku vanamehe, jumalakartliku ja õige kuivetanud, suurte prillide ja musta pigimütsikesega mehikese noomiv hüüd:

— Näe kus esitõbras, juudapoeg! Ah! Neetud jõleduse seeme! Vaata, kus? Terve taldrikutäie vehkis sisse!

— Mida? küsis Semaga, minnes ukse poole.

— Küpsiseid . . . teinud taldriku päris puhtaks. Ja kuidas ta, issandast neetud ussipoeg, seda ometi jõudis? Krapsti — ja puhas!

— Noh, laastas su küll puupaljaks jah! viskas Semaga karmilt, kadudes uksest välja.

Niiske ja raske tuisk mühises tumedalt, keerutades uulitsa kohal ja piki seda, märjad lumeräitsakad lendlesid õhus nii tiheda massina, nagu keeks ja vahutaks puder.

Hetk aega Semaga seisis paigal ja kuulatas, kuid ei kuulnud midagi peale tuule raske oigamise ja lume sahisemise vastu majade seinu ja katuseid.

Siis Semaga läks edasi ja, astunud kümnekond sammu, ronis üle püstaia kellegi õuele.

Tema peale hakkas koer haukuma ja — nagu vastuseks koera haukumisele — kuski norsatas ja lõi kabjaga hobune. Otsustavalt kargas Semaga siis tagasi uulitsale ja, suundudes südalinna poole, hakkas minema juba rutemini.

Mõne minuti möödudes, kuuldes eespool mingit tumedat müra, ta kalpsas uuesti üle püstaia, läbis õnnelikult õue, jõudis avatud jalgväravast aeda ja varsti, olles ilma vahejuhtumiteta ületanud veel mõne püstaia ning õue, käis ta juba piki uulitsat, mis asetses rööbiti sellega, kus seisis Jona Petrovitši kõrts.

Käies Semaga kaalus, kuhu ta võiks minna, kuid ei suutnud meenutada midagi kohast.

Õöl, kus vanakuri ise oli kihutanud politseid teostama haarangut, osutusid kõik kindlad kohad ebakindlaiks, aga veeta öö sellises lumetormis uulitsal, riskides sattuda patrulli või mõne öövahi käppade vahele — see ei veedelnud Semagat põrmugi.

Ta sammus pikkamisi ja, pilutades silmi, vaatas enda ette tuisuse öö valgesse tuhmusse — sellest ronis talle vastu vaikivaid maju, sambaid, laternaposte, puid, ja kõik see oli üle puistatud pehmete lumelobjakutega.

Tuisu mühinas kuuldus kummaline heli — nagu lapse vaikne nutt kuski eespool. Semaga seisatas ja, ajades kaela õieli ette, sarnanes kiskjale, kes hädaohtu aimates asub valvele.

Helid kustusid.

Semaga raputas pead ja hakkas uuesti sammuma, vajutades mütsi sügavamale pähe ja tõmmates pea õlgade vahele, et krae vahele sajak vähem lund.

Otse ta jalge ees miski piiksatas. Ta võpatas, peatus, laskus kummargile, kobas kätega maad ja ajas end sirgu, raputades puntrasse mähitud miskilt lund, mis oli kinni matnud selle leiu.

— Vaat' sulle lops! Lapsuke . . . Oh-sa, olge lahked! sosistas ta nõutult. lähendades leidu oma ninale.

Leid oli soe, liigutas ja oli läbimärg temal sulanud lumest. Ta näolapike oli palju väiksem kui Semaga rusikas, punane, kortsuline, silmad suletud, aga väike suu aina avanes ja matsutas. Märgadest nartsudest nõrgus näole ja hambutusse suukesse vett.

Semaga otse tuimus nõutusest, kuid et päästa last ebamugavast lumevee

neelamise vajadusest, ta taipas, et tuleb kohendada nartsu, ja selleks ta pööras lapse teisipidi.

Lapsele see vist näis ebamugav, ta hakkas haledalt virisema.

— Ole kuss! Muidu ma sulle annan! Mis ma su'ga peale hakkam? Ah? Kuhu ma su panen? Ja sina kisad! Oh sind lollakat!

Kuid leiule Semaga kõne ei avaldanud mingit mõju: laps pirises edasi ja nii haledasti, nii tasa, et Semagal hakkas piinlik.

— Seda et, vennas, no-jah! Saan aru, et sul on märg ja külm... ja et sa oled pisike. Aga, siiski, kuhu ma su panen?

Laps nuttis üha.

— Mitte kuhugi pole mul sind panna, ütles Semaga otsustavalt, mässis oma leiu kõvemini nartsudesse ja, kummardudes, asetab ta lumele.

— Vaat, nõnda. Aga muidu, kuhu ma su panen. Mina, vennas, olen ise ka midagi äravisatud lapse taolist omaenda elus. Huvasti siis, tähendab... Jääb sellega!

Ning lüües käega Semaga eemaldus lapsest, urisedes endamisi:

— Poleks haarangut, võiksin sinu ju kuhugi pista. Aga nüüd, noh — haarang. Mida mina siin teha saan? Mitte midagi, vennas. Andesta, palun. Oled süütu hing, aga su ema — see on alles nahk. Kui ma teda tunneksin, lööksin tal küljekondid sisse ja maksad lahti. Siis tundku ja mõistku, et teinekord enam lollust ei tee. Pea piiri ja ära üle ääre lenda! Oh sina, kolm korda neetud eidekurat, põrguhing, ärgu olgu sul jalgealust ega katet pea kohal, et maa su välja sülitaks, needuse tütar, et igatsusevaev su ära kuivataks! Aah? Sünnitad? Viskad aia taha? Võtaksin su patsid pihku! Küll ma sind... sina siga! Pead ju mõistma, et niisuguse lumetormi ja märjaga ei või lapsi uulitsale loopida, sest nad on nõrgakesed ja kui neile lund suhu tuiskab, nad lämbuvad. Lo-ollakas, vali kuiv õõ ja siis viska oma laps mine-ma. Kuival õõl ta elab kauemini ja, peaasi, inimesed näevad teda. Aga kas niisugusel õõl kõnnitakse uulitsal? O-oh, sa!

Millal nimelt ja missuguste oma noomituskõne sõnade juures Semaga tuli tagasi oma leiu juurde ja võttis selle taas sülle, seda ta ei märganud, olles täieliselt haaratud kurjustusõhinast leidlapse ema vastu. Ta pistis lapse endale põue ja, taas mitmel viisil ema kirudes, suundus edasi haaratuna millestki nukrast, heitunud haledusest lapse vastu ja ise haletsemisväärne nagu laps.

Leid rabeles nõrgalt ja virises tumedalt palitu raske riide ja Semaga vägeva käe surve all. Aga palitu all oli Semagal vaid närune särk — mispärast ta varsti tundis rinnal väikse lapsekeha elavat soojust.

— Sind kah, elab! urises Semaga, astudes läbi lume kuhugi edasi.

— Asjad on sul halvad, vennake! Sest et, kuhu ma su ikka panen? Nii-

moodi on lugu! Aga su ema... sa ära siple, leba vaikselt! Kukurud viimaks välja!

Aga laps siples ja Semaga tundis, kuidas läbi särgi augu lapse soe näoke hõõrdub vastu tema, Semaga, rinda.

Ning äkki Semaga peatus nagu rabatud ja sosistas valjusti:

— Ta otsib ju rinda! Emarinda!.. Issand! Emarinda!

Semaga isegi hakkas millestki värisema — osalt nagu mingi häbi pärast, osalt hirmust — mingisugusest kummalisest ja tugevast, valusalt ja igatsevalt südant pigistavast tundest.

— Mina... ja nagu ema! Oh sa, vennas! Noh, ja mida sa otsid? Ja mida sa minuga teed? Mina, vennike, olen soldat, varas olen, kui öelda... õigust öelda...

Tuul kohises tumedalt ja nii nukrustavalt.

— Uinu parem. Jää magama. Noh, äiu-äiu. Maga! Ei, midagi sa ei ime sealt välja, vennike. Parema maga. Laulan sulle laulugi. Ema laulaks. No-no-noh... Oo-oo-oo! Äiu-kussu, äiu-kussu. Ma pole ju naine. Maga!

Ja Semaga hakkas äkki tasa ja — võimalikult õrnalt ning venitades laulma, kallutades pea lapsele lähemale:

Mannike, mu hing ja sigur,
pisike sa oled vigur.

Seda laulis ta hällilaulu viižil.

Valge somp tänaval kees ikka edasi, aga Semaga läks mööda kõnniteed, laps põues, ning kuna laps jätmatult virises, ümises varas tema kohal magustasti laulu:

Kui kord sulle külla longin,
murran sul kõik luud ja kondid.

Ja midagi voolas tal silmade juurest mööda nägu allapoole — küllap see oli sula lumi. Varas vahetevahel võpatas, tal kõdistas kõris ja pigistas rinnas, ja tal oli pisarateni kurb kõndida pikki tühja uulitsat keset tuisku lapsukesega, kes vääksus ta põues.

Aga ta ometi kõndis.

Ta seljatagant kuuldus tumedat kabjaplaginat. Ähmases valguses ilmusid nähtavale ratsanike siluetid, nüüd nad jõudsid Semaga kohale.

— Kes kõnnib?

— Mis inimene? kuuldus kaks hõiget korruga.

Semaga võpatas, peatus.

— Mis kandam sul on? Ütle! küsis üks ratsanik, ajades hobuse otse kõnnitee äärde.

— Kandam? Last kannan!

— Kes sa niisugune oled?

— Semaga ... Ahtõrski.

— Vennike!.. Sind me ju otsisimegi! Noh, tee kähku, astu hobuse suu kõrvale!

— Peame majade varjus kõndima ... säääl ju vähem puhub. Keset teed meil ei kõlba. Meil niigi halb.

Politseinikud mõistsid teda vaevu, kuid lubasid Semagal käia endiselt kõnniteel, ise aga ratsutasid kõrval, pidades teda kogu aeg silmas.

Nii ta siis kõndiski otse jaoskonda.

— Ahaa! Oledki käes, kotkapojake. See on ju tore! tervitas teda jaoskonna pristav kantseleis.

Semaga raputas korraks pead ja küsis:

— Aga kuidas siis lapsega? Kuhu ma tema panen?

— Mis? Milline laps?

— Leidlaps. Mina leidsin. Vaadake!

Ja Semaga tõmbas põuest oma leiu. See vajus ta kätel pehmelt longu.

— Ta on ju surnud! hüüatas pristav.

— Surnud? kordas Semaga ja, vaadelnud lapsukest, aetas selle lauale.

— Näe nüüd! ütles ta ja lisaks siis ohates: — Pidanuksin kohe ta üles korjama. Võib-olla, siis ehk ... Aga ma ei võtnud kohe. Võtsin, aga panin taas tagasi.

— Mis sa seal torised? küsis pristav uudishimulikult.

Semaga vaatas tusaselt ümber.

Ühes lapsega suri temas palju sellest, millega ta oli sammunud uulitsal.

Teda ümbritses kroonulikkus, ees ootasid vangla ja kohus. Semaga tundis end solvatuna. Etteheitvalt vaatas lapse laibakesele ja ütles ohates ...

— Ehh, sind küll! Ilmaaegu, tähendab, lendasin sisse sinu pärast! Mõtlesin, et tõepoolest ... ja juba sina surid. Vaat' kus tükk!

Ja Semaga hakkas vihaselt sügama oma kaela.

— Ära viia! käsutas jaoskonna pristav politseinikke, osutades peaga Semagale.

Ning Semaga viidi minema.

See on kõik.

Idealistile

Ära peta end, vend,
maailm pole kuri ega halb
ja hundid õõsiti ei ulugi su akna all,
ega peatu su katusel mustade kaarnate lend!

Ainult sina ulud
oma koltund ja kulund
mõtete käes,
milles (üsna õieti!) piinavaid kaarnaid näed.

Ainult sina ulud,
kuna hundiparv
uudishimulikult ligi hiilib ja peale surub,
kohevil turjakarv!

Liberaalide koosolek

Need kärbitud tiibega linnud
petlikul innul
räägivad vabadusest.
Hääl murtud, puine,
žest rangelt luine,
sõtta ei lähe nad kellegi eest!

Aralt nad ütlevad „rahvas“
(vabanda — mass),
oleme vahvalt
teie eest tööline, mats,

valmis tooma suurt ohvrit:
jooma koos teiega kohvi!
Siis kandke meie kohvreid
ja kadugu klass!

Aplaus tuli mitmest pingist,
(tutvuse ringist),
kuid oli ka neid,
kes ütlesid: „Seda ei kingi!”

Nietzsche ja Kristus

Tõesti on põhjust rõõmus olla,
et taastuleku idee
oli vaid hulluva ajutalla
tallatud tee!

Tõesti on põhjust rõõmus olla,
et pole igavest elu,
vaid et elu on igavene
kadu ja kasvu lelu!

AIRA KAAL

NÕUKOGUDE SKULPTUUR

MARKUS NEUMANN

Nõukogude skulptuuri sünn kuulub sellesse kangelaslikku ajajärku aastail 1918—1921, kus veel mürisesid kodusõja lasud ja noor Nõukogude Vabariik kaitses oma olemasolu. Juba sel ajal rajati alust uutele raidkunsti vormidele blokaadi, viletsuse ja nälja kiuste, maal, kus olid sisse seatud uued ühiskondlikud suhted. Kunstielu oli tormiline ja hoogne. Mitte kõik kunstnikud ei näinud ega mõistnud veel kunsti homset päeva, kuid paljud juba unistasid ta tulevases õitsengust.

Määratusuurt osa kunsti teede ja ülesannete määratlemises etendasid neil aastail Lenini juhtivad näpunäited — ta mõte mälestussammaste püstitamisest poliitika ja teaduse suurtele inimestele, suurtele kunstnikele ja kirjanikele.

Kohe 1918. a. alguses, nagu jutustab oma mälestustes A. V. Lunatšarski, kutsus Lenin ta erilisele kõnelusele. „Te mäletate,“ ütles Lenin, „et Campanella oma „Päikseriigis“ räägib sellest, kuidas ta fantastilise sotsialistliku linna müüridele on maalitud freskod, mis annavad noorsoole näitlikku õpetust loodusteaduses, ajaloos, äratavad kodanikutundeid — ühesõnaga on rakendatud haridustõhe, uute põlvkondade kasvatamiseks. Mulle näib, et see mõte pole kaugeltki lihtsameelne ja et teatavate muudatustega me võiksime ta üle võtta ja juba praegu teostada. Meie kliima vaevalt küll lubab sääraste freskode püsimist, milledest unistab Campanella. See ongi, mispärast ma räägin peamiselt skulptoritest ja poetidest.“

Juba peatselt realiseeriti Lenini kavatsus praktiliselt. Kava teostamiseks määras Nõukogude valitsus suure rahasumma. Koostati nimistu enam kui viieksümnest isikust, kelledele tulnuks püstitada mälestussambad. Moskva, Petrogradi ja teiste linnade kujurid said riiklikke tellimusi. Kunsti valdkonnas saabus erakordse loomingulise elevuse ajajärk.

Ei möödunud kuigi palju aega, kui oktoobris-novembris 1918. a. mõlema Vene pealinna väljakuil ja skvääridel algas esimeste mälestussammaste kohaleasetamine. Vanim vene kujur L. Šervud ehitas Talvepalee juures Petrogradis büst-mälestussamba 18. sajandi valgustustegelasele Radištševile. Selle järel avati K. Marxi, Heine, Tšernõševski, Babeufi, Garibaldi mälestussambad. Moskva sai sel ajajärgul Saltõkov-Štšedrini, Ševtšenko, Plehhanovi, Dantoni mälestussambad ja rea teisi. Mälestussammaste püstitamine vastuvõetud kava järele jätkus ka järgnevail kahel-kolmel aastal.

Kahjuks ainult vähesed neist mälestussambaist on tervetena säilinud meie päevini. Liiga vähe vastupidavad olid need materjalid, mis tol ajal olid skulptoritel kasutada. Üks kõige huvitavamaid monumente, mis on püsinud praeguseni, on Vabaduse kuu Moskvast, N. Andrejevi toode.

On mõistetav, et kodusõja rasketes tingimustes ja tõeliselt ennenähtamatu riikliku tellimuse korral ei saanud kõiki mälestussambaid viia lõpule, ega osuta kõik neist kunstilisi väärtusi. Nende aastate ajakirjanduses on säilinud kirjeldus Bakunini ausambast,

mis oli konstrueeritud kubistliku kunsti võtetega. Ta kõrvaldati peagu järgmisel päeval pärast avamist, niivõrd teravad olid moskvalaste protestid ta arutaguse sisundi ja abstraktse vormi vastu.

Üldse peab ütleva, et suhtumine formalistlikele vooludele kunstis kujunes täiesti välja juba neil aastail. Rahvas, kes oli saanud maa isandaks ja kõigi ta kultuuriväärtuste pereinemehiks, tõrjus kategooriliselt tagasi arusaamatud ja reaalse tõelisuse pilti moonutavad kubistide, suprematistide, „esemetute“ ja teiste formalistide tooted. Uue Nõukogude kunsti sihiks võis olla ainult realism, see stiil, mis märgib kõiki suuri ajajärke maailma kunsti-ajaloos.

Leninliku mälestussammaste-püstitamise kava hiiglasuur tähtsus seisneb muuseas ka selles, et ta andis enamikule kujureist võimaluse mõtestada uue kunsti kui realistliku kunsti teid ja ülesandeid. See oli pööre rahvale kuuluva kunsti juure, rahva huvidest ja tarvetest toituva kunsti juure. See oli ka, endastmõistetavalt, tee loominguvormide subjektiivsest suletusest ja „kammerlikkusest“ — suure ühiskondliku sisundi ja kunsti monumentaalsete vormide juure.

*

1923. a. avati Moskvast esimene põllumajanduslik näitus. Ta oli ehitatud endisele prügmahapaneku-kohale, ja ta loomisest võtsid koos arhitektidega osa ka kujurid. „Töölise“, „Talupoja“, „Puuraiuja“, „Õmbleja“ suured, puust töödeldud figuurid liitusid orgaaniliselt näituse ansamblistse kariatiididena ja paviljonide portaale kaunistavate kujude näol.

Monumentaalse raidkunsti joon, mis sai alguse leninlikust mälestussammaste püstitamise kavast, areneb pidevalt. Ta avaldub reas võistlusis, alates Oktoobrirevolutsiooni mälestussamba kavandist M. Manizerilt 1923. a. ja lõpetades projektidega Tšapajevi, Ševtšenko, Kirovi, Puškini, Gogoli, Gorki mälestussammaste jaoks juba meie päevil.

Aastasse 1924-1925 kuulub ühe parima Lenini mälestussamba loomine Taga-Kaukaasias, ühe uue hüdroelektrijaama tammil. Mälestussamba autoriks on J. Šadr — eredalt avalduva monumentaalse andekusega skulptuurimeister. Omal ajal Šadrit kõitsid suurejoonelised kavatsused, nagu on „Monument maailmikule kannatusele“. Tema loodud on säärased populaarsed teosed nagu „Külvaja“, „Ehitaja“, „Tormijooks maakerale“. 1939. aastal Šadr esines väga tugevasti Gorki mälestussamba kavandite võistlusel.

Lenini mälestussamba püstitamiseks kujur valis luulelise paiga Aragva ja Kuura jõgede ühinemiskohal. Tausta kahekümneviie-meetrilise monumendi jaoks moodustab ümberringi laotuv Kaukaasia mägede ülev panoraam ühes Gruusia kunagise pealinna Mtsheti arhitektuuri jäänetega. Võimas, oma siluetijoonelt väga kaunilt kavandatud Lenini kuju ettesirutatud käega paistab määratu kaugele. Temas on väljendatud suure inimese olemus, kelle mõistus ja tahe loovad uueks maailma.

Lenini suur inimkuju tõmbab enese poole väga paljusid kunstnikke alates Nõukogude kunsti olemasolu esimestest päevadest. Erandlikuks eeskujuks tööst Lenini portreede kallal on nüüd juba surnud skulptori N. Andrejevi looming. See töö, mis algas 1920. a. mais Lenini kabinetis Kremli, kestis kaksteistkümmend aastat.

Kujur algas joonistustest. Enamik neist on tehtud väikestel märkmiku-lehekestel, juhuslikel paberitükkidel. Nad kõik on kiired, kuid tähelepanelikud ja teravad visandid, mis kinnistavad kõige iseloomulikumat ja olulisemat pea chituses, kehakujus, mis annavad

edasi žestide ja näoliikuvuse kordumatut ilmekust. Samasuguse eelastmelise, ettevalmistava tähendusega olid Andrejevile ta esimesed plastilised etüüdid Leninist. Alles siis, kui oli läbi tehtud inimkuju loominguilise tundmaõppimise etapp ja kogutud vahetute muljete tagavara, asus Andrejev teostama oma Lenini-portreede tähelepanuväärset sarja. Kuid ka siin ta vajab aastaid selleks, et jõuda esimeste intiimsete portreede juurest monumentaalsete portreedeni. Paljudes variantides ta kujutab Leninit töötavana kirjutuslaua taga, mõtisklevana, kuulavana, puhkavana tugitoolis, alles hiljem aga — Leninit-kõnemeest, kes esineb tribüünil, Leninit-riigitegelast.

Andrejevi töö tulemus — kolmkümmend seitse Lenini portreed — kujutab enesest suurt ajaloolist ja kunstilist väärtust. Neis on jäädvustatud selle mehe paljutahuline olemus, kelle isiksusega on lahutamatu seotud Nõukogude rahva saatus. Kiitsamas mõttes on Andrejevi töö tähtsus alatiseks kinnistatud Nõukogude skulptuuri ajaloos kui haruldane näide suurest ja tõsisest portreeterimis-meisterlikkusest.

*

Et suuta selgemini hinnata Nõukogude skulptuuri tänapäeva, selleks meie meenutame ta minevikku, lehitseme vanu katalooge, sorime väljalõikeid ajalehtedest ja ülesvõtteid. Me näeme, kui mitmekesised ja keerukad olid Nõukogude skulptuuri ideelised ja stiililised põjumised ta tee algul ja kuidas sellest hoolimata, kõige formalismi, stiliseerimismoe ja primitivismi kiuste, iga aastaga kunstis kindlustub realistlik loominguiline meetod ja uus Nõukogude elu kajastav sisund.

Esimene skulptuurinäitus korraldati Leningradis juba 1922. aastal. Kui väljenduda rangelt, siis peab ütleva, et ta veel seisis kaugel uue kunsti ülesannetest ja oli osavõtjate koosseisult põhjalikult akadeemiline. Kummatigi ei saa keelduda teda tunnustamast kui katset koondada Nõukogude siseruumi-skulptuuri jõude.

Kodusõja lõppemine ja kogu maa üleminek rahulikule ülesehitustööle kutsusid välja kunstitoodete arvulise kasvu. Üksteise järele tekkib näitusi, luuakse kunstnike-ühinguid. 1926. a. avatakse „Vene Skulptorite Seltsi“ näitus. Selle seltsi olemasolu etendas tähelepanuvat osa kunsti lähendamises elule ja realistliku raidkunsti-meisterlikkuse kujundamises. Veidi kirjuse ja koosseisult ebaühtlase kvaliteediga „Seltsi“ kuulus säärseid vanema põlve silmapaistvaid kunstnikke nagu A. Golubkina, V. Domogatski, I. Jefimov, V. Vatagin, M. Rõndzjunskaia, ja säärseid Nõukogude ajastul kujunenud kunstnikke nagu V. Muhhina, S. Lebedeva, I. Šadr, B. Korolev, I. Tšaikov.

Tõsi küll, nende enamiku koht ja tähendus nõukogude kunstis kujunes ja kindlustus lõplikult alles järgnevatel aastail, nagu ka „Vene Skulptorite Seltsi“ tegevus, mis oli viljakaim seltsi olemasolu lõppjärgul, aastail 1929—1931.

1933. aasta suurtel juubelinäitustel võttis Nõukogude skulptuur ühes teiste kunstiharudega kokku oma viieteistkümnepäevase kestuse tulemusi. Siin võis juba täiel määral otsustada ta kõrgeideelise sisundi, ta žanrite mitmekesisuse, ta stiili ja ta juhtivate meistrite üle.

Selleks ajaks olid kõrvuti monumentaalse skulptuuriga laialdaselt arenenud nimelt kunsti siseruumilised liigid, eeskätt aga portrekunst. Diderot on kuskil ütelnud, et „portreeriv maalikunst ja büstide-skulptuur peab olema aukohal vabariikliku rahva seas, kus tuleb rahva pilke lakkamatult juhtida nende õiguste ja vabaduse kaitsjale“. Tõepoolest määrab portreeskulptuur tänapäeval mitmes suhtes Nõukogude kunsti kui terviku tendente

ja taset. Sellest annavad tunnistust viimased näitused, kus olid esitatud sellised ülihead figuurportreed nagu V. Ingali ja V. Bogoljubovi „Ordžonikidze“, Z. Vilenski „Kirov“, N. Tomski „Bussõgin“.

Rakendusliku portreekunsti suurimaks meistriks skulptuuri alal on kahtlemata S. Lebedeva, andekuselt erakordne kunstnik.

L. Krassini portreega 1924. aastal alustab Lebedeva terve sarja Nõukogude Liidu tegelaste büste: „Dzeržinski“, „Budennõi“, „Vorošilov“. Lebedeva portreedele on omane erakordne plastilisuse tunnetus, iseloomustuse täpsus ja sügavus, terav väljendusjõud ja esmajärguline maitsekus. Viimaseil aastail on Lebedeva annud rea uusi huvitavaid rindkujusid: „Vanja Bruni“, „Tškalov“, „Mihhoels“, „Vera Muhhina“.

Võib-olla seisnes juubelinäituste tähelepanuväärseim iseärasus selles, et nad aitasid kristalliseeruda Nõukogude skulptuuri traditsioonidel. Niisuguse ülihea kuju, nagu on L. Šervudi „Tunnimees“, võib täie õigusega asetada Nõukogude kunsti klassiliste toodete hulka. Oma teoses on Šervudil õnnestunud orgaaniliselt ühendada monumentaalset jõudu, inimkuju tüüpilisust ja ta elulist tõepärasust.

Juubelinäitused osutasid, et kunsti uute ülesannete ja ümbritseva uue tõelisuse mõistmine ning kaasaegsuse tunnetus on saanud juba paljude kunstnike orgaaniliseks omaduseks. Nende hulgas ei puudu mitmeid juba aaväärseksse ikka jõudnuid, nagu L. Šervud, nagu portretist V. Domogatski, nagu loomadekujutaja I. Jefimov, ega keskmise põlvkonna esindajaid, sääraseid nagu V. Muhhina, S. Lebedeva, B. Korolev, ega alles algavaid noori, andekaid skulptoreid nagu V. Sinaiski või A. Zelenski.

Juubelinäitused osutasid samuti, et Nõukogude kunstis hakkavad koostuma selle stiili elemendid, mille mõtet ja sisundit määratleb „sotsialistliku realismi“ mõiste.

Uue stiili loomise ülesandele lähenevad Nõukogude kunstnikud väga mitmesugustelt külgedelt. Uus stiil on mitmekesiste loominguliste otsingute tulemus, tervete kunstnike hulkade loomingulise võistluse tulemus; neid kunstnikke ühendab eesmise ühiskondlike ideede mõistmine. Uus stiil avab igale loovale isiksusele piiramatud arenguvõimalused — täieliku vabaduse nende või teiste vormide, žanrite, kujutamishendite valikus.

Sotsialistlik realism kui loominguline meetod ja stiil sisaldab endas ja määrab ära kõigi rahvuslike kunstivormide arenguteed.

Ukraina, Valgevene, Gruusia, Armeenia ja teiste Nõukogude vabariikide kunstnike teoseis mitte ainult ei säili nende rahvusliku omapära jooned, vaid sünnivad ka uued selle kunsti spetsiifilised iseärasused, mis on rahvuslik kujult ja sotsialistlik oma sisundilt.

Seepärast pole midagi imestusväärset selles, et kõige tuntumate Nõukogude skulptorite hulka kuuluvad moskvalaste ja leningradlaste kõrval L. Muravin ja M. Lõssenko Harkovist, B. Ivanov Kiievist, J. Nikoladze Tbilisist, A. Grube, J. Azgur, M. Kerzin, A. Brazer Minskist, S. Stepanjan, A. Sarkisjan, A. Urartu Erivanist, ja paljud teised rahvuslikud meistrid, kes võtavad osa kõigist Nõukogude kunsti tähtsaist üritusist.

*

Viimaseaja tähelepandavaimad skulptuurteosed on seotud suurte ühiskondlike ehitustega — Moskva allmaa-raudteega, Moskva-Volga kanaliga, Nõukogude Liidu paviljonidega Pariisi ja New Yorgi rahvusvahelistel näitustel, Üleliidulise Põllumajandusliku Näitusega ja lõppeks Nõukogude Palee ehitamisega Moskvast.

Moskva-Volga kanali kunstilist kompleksi kroonib kaks Lenini ja Stalini graniitset

hiiglakuju, mis on püstitatud kanali avasadamas. Nende autor S. Merkurov, suurte skulptuursete vormide julge komponeerija, leidis vajalikud vahendid Nõukogude riigi juhtide ülevate kujude esitamiseks kanali avarustes.

Inimliku töö võidu pidulikku tunnet hoovab eri kujudest ja skulptuurgruppidest, mis paiknevad kanali kallastel, ta lüüsidel ja jõejaamades. Uue inimese kuju, mis on komponeeritud maastikusse ja ajuti valitseb ta üle, määratleb kanali kogu kunstilist ansamblit.

Inimliku loomingu jõud, ta pingutuste vääratus, ta viljakas vaim on leidnud enesele ilmeka väljenduse Moskva allmaa-raudtee jaamade ansamblites. Need jaamad kujutavad enesest kergeid, avaraid ja ülihästi valgustatud maa-aluseid paleesid, mis on loodud kolme kunsti — arhitektuuri, skulptuuri ja maali — pingutustega.

Nõukogude Liidu paviljon New Yorgi rahvusvahelisel näitusel kuulus publiku ja paljude arvustajate tunnistuse järele kõige ilusamate ehitiste hulka. Skulptuuri osatähtsus selle hoone sünteetilises kavanduses on väga suur. Skulptuur mitte üksnes ei rikastanud esteetiliselt selle paviljoni arhitektuurseid vorme, vaid tegi ka absoluutselt selgeks ta idee. Paviljoni peasissekäigu propüleed on kaunistatud madalreljeefidega. Nende all paikneb kaks paljudest figuuridest koosnevat skulptuurgrupp, mis on pühendatud kodusõja ja sotsialistliku üleschituse teemadele. Paviljoni tiibade vahel moodustuva poolümara väljaku keskel kõrgub kuuekümmne meetri kõrgune obelisk, mida kroonib töölise kuju, kes kannab ülestõstetud käes viihearulist rubiinset tähte. Töölise kuju, V. Andrejevi teos, on valmistatud roostevabast terasest; ta kõrgus on kakskümmend neli meetrit. Ta kunstiline venusus on päriproportsionaalne ta mõõtudega.

Ainult V. Muhhina tuntud skulptuurset gruppi, mis kroonis Nõukogude paviljoni rahvusvahelisel näitusel Pariisis, võib hinnata paremaks V. Andrejevi teosest.

V. Muhhina on suurim meister Nõukogude monumentaalse skulptuuri alal. Tema nimi pole laialt tuntud mitte üksi Nõukogude Liidus, vaid ka välismaal. Tema teosed „Tuul“ ja „Talunaine“ saavutasid edu rahvusvahelistel näitustel Veneetsias aastail 1928 ja 1934. Oma skulptuuri Nõukogude paviljoni jaoks Pariisis sidus Muhhina toredasti arhitekti omapärase kontseptsiooniga. Kaks hoogset kuju — tööline ja naiskolhooslane — tõstavad ühises sөөstis oma peade kohale Nõukogude Liidu embleemid: sirbi ja vasara. Figuuride liikumise dünaamikat kriipsutab alla nende kompositsiooniline kallak, sammu pikkus, tagasiheidetud käte seis ja tuules lehvivad juuksed ning sall.

Praegu on see Muhhina skulptuur püstitatud Üleliidulise Põllumajandusliku Näituse peasissekäigu juure, kus ta sümboliseerib Nõukogude maa noorust ja ta hoogset edasitungi.

Üleliiduline Põllumajanduslik Näitus 1939. a. kujutab enesest tähtsat etappi Nõukogude kunsti arengus, eriti aga ta monumentaalsete ja dekoratiivsete vormide arengus. Et anda ettekujutust skulptuuri osatähtsusest näituse kunstilises kompleksis, selleks on tarvis vaid ütelda, et skulptuur-kujude, büstide ja reljeefide arv tõuseb siin poolteise tuhandeni. Skulptuur võtab oma alla määratu palju olulist ruumi paviljonide välises dekoratiivses kujunduses ja näituse arvukate interjööride sisustuses. Ühenduses arhitektuuriga ja seinamaaliga ta väljendab Nõukogude Liidu selle või teise vabariigi, oblasti, piirkonna olemust.

Üks parimaid sünteetilisi teoseid sel näitusel on ta peasissekäigu portaal, mis on konstrueeritud kaare kujul. Tema autorid, arhitekt L. Poljanov ja kujur G. Motovilov, on omas teoses osanud õnnelikult ühendada vormide karmuse ja ilu, monumentaalsuse ja kerguse, lihtsuse ja pidulikkuse.

Peapaviljoni eessalis on välja pandud terve galerii Nõukogude maa kuulsate inimeste portreefigure. Niisugused kujud nagu I. Tšaikovi „Papanin“, S. Lebedeva „Stahhanov“, G. Kelinovi „Gromov“, M. Rõndzjunskaia „Džambul“ on ühes noorte skulptorite D. Šwartsi, A. Grigorjeva ja N. Listopadi teostega märgitud tõelise plastilise kultuuri omadustega ja monumentaalse portree ülesannete mõistmisega.

Omapärasus teemade käsitluses, kujutusvõtete valik, vormide käsitus, millede poolest mitmesuguste loominguiliste püüetega skulptorid üksteisest erinevad, teevad ka näituse enese rikkaks ning mitmekesiseks stiililt.

Üleliiduline Põllumajanduslik Näitus — see on Nõukogude monumentaalse kunsti tänapäev. Tema homne päev on seotud Nõukogude ajajärgu grandioosse monumendi — Nõukogude Palee — ehitusega. Nagu oma ideelt, nii ka arhitektuuriliselt lahenduselt ületab Nõukogude Palee kõik seninähtu kunsti ajaloos. Mõõtudelt kolossaalse ehituse ühendamise Lenini saja meetri kõrguse kujuga moodustab hoopis uut tüüpi monumentaalse teose, milles lahutamatuks tervikuks liidetud arhitektuur ja skulptuur loovad ühtse, selgemõttelise, tohutu kunstilise mõjuvusega kujuandi.

Nõukogude Palee avab kõige avaramad võimalused kõigi kunstiliikide koostööks. On loomulik, et hoone välise ilme lahenduses kuulub esimene koht skulptuurile. Väljakutel, mis ümbritsevad Nõukogude Paleed, püstitatakse rida mälestussambaid. Skulptuurgrupid mitmesuguste galeriide tulpadel, peasissekäigu reljeefsed friisid ja hoone ümber käivad friisid — kõik on kooskõlastatud hoone üldise liigendusega, alluvad ta rütmile, saavad Palee silueti tähtsamaiks elementideks. Skulptuur on kutsutud näitama kangelaslikke episoodide Nõukogude maa ajaloos, ta võitude paatost, ta inimesi.

Säärase ehituse nagu Nõukogude Palee loomine on erakordselt keerukas ülesanne. Kuid Nõukogude skulptuur on selleks ette valmistatud kogu oma olemasolu ajalooa, kõigi oma kogemustega kahekümne kahe aasta vältel. Need kogemused täienevad iga päevaga Moskva, Leningradi, Kiievi, Minski ja teiste linnade väljajhituse töös, uute ühiskondlike hoonete ja mälestussammaste projektimise ning ehitamise arengus.

Nõukogude skulptuur on valmis selleks, et grandioosses Lenini mälestussambas — Nõukogude Palees — viia ellu Lenini mõtted suurest, monumentaalsest kunstist.

K. Merabishvili

Seltsimees Stalin

Šadr

A. M. Gorki

HAAVAKUKK

KATKEND ROMAANIST „VABARIIK“

J. MADARIK

Vähemalt puhkepäeval polnud palju, kui puhtad riided pandi selga, nõorsaapad jalga, kaelaside lillkapsana lõua alla, kõvera pidemega kepp kätte, uus nokamüts pähe ning jalutama. Toomeli Villu oli katsunud Antsu meelitada oma seltskonda, millest Ants oli katsunud hoiduda mitte nii palju vastumeelsusest nende elu- ja linnameeste suhtes, kui agarusest, mis täitis kangusest hoolimata ta maamehelist rinda. Toomel võiks tõesti viia teda libedale teele ning ka hukatussegi. Talle oli hakanud rohkem meeldima ühe blond mehe seltskond, keda nimetati Haavakuke šaikaks. Haavakuke šaika oli kõigiti katsunud halvustada Toomeli pooldajaid, nimetades neid pasatskiteks ja uulitsapoisteks, kes oma rumaluses ning metsikuses leidvat kord õige otsa, see tähendab hukkumise. Tema, Haavakukk, olevat niisama kaua linnas elutsenud ja tundvat juba noid kaklejaid. See näis Antsule meeldivat. Nüüdki tõttas ta sinnapoole, et inimestega inimese moodi kõnelda.

— On inimesi, kes tõesti inimese nime määrivad, ütles Haavakukk.

— No, miss siss jälle on? uudistas Ants.

— Tema teeb kõiksugu rumalusi ja ulakust, ajab roppust suust välja ja mõtleb, et see on see kõige ilusam ning nõnna peab see olemagi. . . Ja et tema on see ainuõige töömees, kellele kõik on lubatud ning keda keegi ei tohi keelata.

Ants esmalt ei taibanud.

— No, kiss siss nii jälle on? küsis ta.

— Ma mõtlen just seda Toomelit. Tühi praalimine ja vaen omasuguse vastu, selle asemel et kuidagi kokku hoida. Või võtaks kätte ja loeks midagi. . .

— Loeks? jäi Ants uudistades silmitsema Haavakukke, kes aknast vaatas tänavale ning profiiliga asetses ta poole: kumer laup, sirge väheldane nina, kõverad huuled, nõngus lõug.

— Loeks?

Ants seadis selle küsimuse kohkudes. Ta pole, jumal paraku, peale „Õndsas Luteruse katekismuse“ ja piiblitlugude, mis Hoerschelmann talle leeris oli kinkinud, midagi olulisemat lugenud. Needki olid nii vanamoelise

ja kange kirjaviisiga, et ähvardasid küllaltki painduva keele ära murda. Kui ta Haavakukele seda oli maininud, see naeratas:

— Ropud teod ja vanad muinasjutud.

Mis roppust seal katekismuses võis olla, seda Ants ei mäletanud, aga Hoerschelmanni lood jutustas ta Haavakukele ära, kes kuulas kasvava põnevusega.

— Või nii! Noh, see läheb ühekorra talle palju maksma. See on nende hukatuseks, ennustas Haavakukk prohvetlikult.

— Meil on maal Roobu Kustas, see on hakand seda asja ajama, tähendas Ants.

— Muidugi, talupoegade hulgast tõuseb ausaid ja ennastsalgavaid võitlejaid, üteldi filosofoerivalt.

— Võitlejaid? Jamab niisama ja kempleb Vibu Villemiga. Et lauluramat ja uus tõstament. . . Et ikka käärkambris ja. . . pimedas noomida poissa. . . seletas Ants häbelikult.

— Vatt, ega nisukeste isandate vastu põle talupoja inimesest võitlejat, kui kirja ei tunne.

— Noh, Roobu on piibelt lugend, kinnitas Ants. — Ma olin ise seal sula-seks ja nägin, kui poiss uuris vana puukaantega piibelt.

— See siis hea küll. Oli ju aeg Saksamaal, kus tõlgitud piibel oli ainuke mässuraamat.

— No?

— Nojah. Kui ikka piibligi viitsid läbi lugeda, küllap sealt pooledikat leiad.

Häbi oli, aga Ants pidi tunnustama, et ka „pooledikast“ pole tal aimu.

— Mh, tegi Haavakukk. — Meil on jo ajalehedki. „Virulane“ hakkas juba 1883. aastal ilmuma. Ja noh, kui „Virulast“ oled ikka lugenud, siis oled vahel ka mõne sõna tõtt alama rahva elust kuulnud. — Kas oled kuulnud, mis mees oli Lui Plank? küsiteldi Antsu.

Kust Ants pidi seda teadma, kui ta puukaantega piiblit oli ainult pealt poolt näinud, „Õndsas Luteruse katekismust“ ja piiblitlugusid vastumeelselt lugenud (et ei viitsinud), ja ajalehte veel mitte kordagi kätte võtnud.

— Olgugi et keisrit kiidavad, jatkas Haavakukk, — aga parunitele ja pastoritele urisevad natuke vastu.

— Kas tahavad vabatriiki? küsis Ants. Haavakukk tegi suured silmad, nagu poleks ta võinud aimatagi niisugust küsimust.

— Oled kuulnud ka sellest?

— Noh, mis sa minust siis arvad, aeti kohe rind ette. — Kas ma siis ei teagi, mis maailmas sünnib. Sellest olen ma lugusid kuulnud, uhkustas Ants. — Prantsuses ja Ameerikas olla juba vabatriigid sees. Peksa keiser mi-

nema ja vabatriik ongi valmis. Prantslased olla oma kuningaid mitu korda koerapiitsaga minema kihutanud. Aga need on kanged mehed, peksa uksest välja, tulevad aknast tagasi.

Haavakukk naeratas ning oli meelitatudki, et leidis inimene, kes oli häälestatud nõnda mässuliselt.

— Meil olla ju ka nii, jatkas Ants, — et kui aja see va joodik Aleksander III minema ja pane president troonile, ongi vabatriik valmis, ja pilvelõhkujad hakkavad kerkima. . .

Nüüd naeratas ka Ants ise, sest talle meenus Aleksander Vasaku ja Taa- vet Vasaku jutt, mida ta siiski mitte just naljana, vaid naljakana oli võtnud.

— Kust siis need pilvelõhkujad kohe kerkivad?

— Ameerikas olla ju nii.

— Aga kes keisri siis peaks minema ajama? küsis Haavakukk.

— Noh, eks ikka targemad ja suuremad, ega siis minusugune kedagi oska peale hakata selle keisriga.

— See'p see asi ongi, naeratas Haavakukk. — Targemad ja suuremad. . . On nisukesed partiid, kes ajavad nisukesti asju, kes nõuavad vabadust ja lühemat tööpäeva, mille eest meil mehi värava taha visati.

— Meil on nisuke partii veel tundmataa, jatkas Haavakukk viimast silpi rõhutades. — Meil on ülepea nisukesed partiid ja seltsid keelatud, sest keiser ei salli neid ja nemad ei salli keisrit. Mõned panevad pommi hakkama. Seda ma ei kiida. . . Mis see aitab, ühe virutad küll vastu taevast, aga uus ja hullem tuleb asemele.

— Ei tea, ehk hakkavad kartma, möönis Ants.

— Need nüüd kardavad! Kätte maksavad!

Nüüd jutustas Ants nagu ennekuulmata uudist, mida ta Roobul oli kuulnud Aleksander II tapmisest. Mõisnikud olevat selle valitseja hingekeese lasknud välja võtta, kuna tema olevat talurahva vabastanud pärisorjusest, ja kui oleks veel peale kahekümne viie aasta valitsemisjuubelit ülendatud „valgeks keisriks“, siis oleks mõisnike võimu hoopis murdnud, mis kõik olevat nõnda ärritanud ja vihastanud alatuid rahvarõhujaid, et nad otsustanud hea keisri tappa.

— Mis nüüd mõisnikud? kahtlustas Haavakukk. — Tema kaotas küll pärisorjuse ja osalt teoorjuse, sest selleks sundisid teda olud ja ka mõisnikkude eneste huvid. Talupoeg tehti vabaks, et ta oli alles vaba, nii vaba nagu võib olla inimene, kellel pole enam maad ega varandust, keda võib ajada kuhu iganes tahetakse ja kes peab minema sinna, kus tema odavat tööjõudu tarvitatakse, tähendab tööstusse, mille peremeesteks on needsamad mõisnikud.

— Vaata hullu, ütles Ants, — siis mõisnikud ikka ei tapnud?

— Mis nemad! Tapjate hulgas võis ju mõisnikke olla, sest nende pojad

olid ka mõned niisugustes partiides. . . Aga kes pagan siis nii rumal on, et enda huvide vastu hakkab tegutsema ja oma mehi tapma. Vene keiser on ju ise kõige suurem mõisnik.

— Nojah! See on tõsi küll. Aga kuda sa siis ikka orjuse ää kautad — kui ise mõisnik oled?

— Miks ei kaota, kui oled sunnitud kaotama.

— Kuda siis sunnitud oled, kui sa ise kõige suurem mõisnik oled? Vatt sellest ei saa küll keegi aru, ütles Ants.

— Vatt see oli kapitalism, mis sundis.

— Hm!

— Jah, vatt, kapitalism on tunginud ka Venemaalegi, jatkas Haavakukk. — Peterburis, Moskvas, Uraali mägedes ja mujal on juba suured vabrikud ja kaevandused, kus vajatakse töölisi. Aga kust neid võtta, kui nad mõisnikkude orjad on ja neid ei lasta vabaks.

Ants vaikis.

— Kas sa oled kuulnud Gogolist? küsis Haavakukk.

Ants Vasak polnud midagi kuulnud niisugusest saksast ja ta raputas eitavalt pead.

— Vatt seal on Korobotškid ja Pljuškinid. Metsikud, räpased ja kärnased mõisnikud, kellel sajad orjad aga, keda juba kuskile kaugemale mõisa piiridest minna ei lasta. Vatt neid oligi vaja „vabaks lasta“, et nad võiksid vabrikutes „vabalt“ oma musklite jõudu müüa.

— Vaata aga vaata! Mis keeles see Gogol on kirjutatud, uudistas Ants.

Kui talle seletati, mis keeles on Gogol kirjutatud, tõmbus ta nägu virilaks. Kahjuks pidi see lugemata jääma.

— Aga miks nad siis selle keisri sellepärast ära tapsid? küsis ta.

— Ega keiser sellepärast tapetud.

— Aga mispärast siis?

— Sellepärast, et ta ise tappis?

— Ise tappis? Keda ta tappis?

— Tappis. Tappis mässajaid.

— Mis nad siis mässavad?

— Mässavad? Tahavad vabadust.

— Nojah, siis on Toomelil õigus. Jo temagi siis sellepärast mässas, ütles Ants.

Haavakukk sellega ei nõustunud. Tema arvates Toomeli mäss olevat looma mäss teise looma vastu, kuulugu millisesse rahvasse või klassi ta iganes tahab.

— Või siis nii? pomises Ants, kuna ta peas oli maailmatu sülem kõiksugu uusi mõtteid.

Kolmteist epigrammi

TRUUDUS

Ta oli mulle truu kui peni;
see siiras tunne kestis seni,
kui usk mu tšekiraamatusse.
Kui selgus, et mul vähe raha —
mind jättis kohe maha!

MORAAL

Ülim moraal
kapitalistlikul maal:
Orjale väikene lõik,
härrale — kõik!

KULTUUR

Barbaarselt võtta...
Gorillale ahvipuur!
Elegantset ja peenelt sõtta
— see on kultuur!
Üldiseks kõrilõiguks:
„ajalooline õigus!“

OTTO KRUSTEN

Sind Kunstihoonesse ei lastud
viimsel rännakulgi saata,
sest parajasti poesell seal
tahtis teha pulma-laata.

E. V. DIPLOMAAT

Dokoritöö kirjutas rahvasteliidust.
Ta teadmised sellest asutusest?...
Välisministeerium nõretas kiidust.
Nii turnis end tähtsaks poliitikuks.

Poliitik veel olnud vahepeal vaps,
kellel avat Pariisis iga uks.
Nüüd kärvand ta kuulus imelaps.
Ning täiesti selgund, et ülikoolis puurind
— viis aastat ta laiba biograafiat uurind.
Te küsite: mees see millises liigis?
Need juhtimas kõikjal diplomaatilist suunda.
Ta sarnaseid sadasid igas riigis,
ja miski nende veendumust iial ei muuda.
Ainult valele alale härrad on sattund:
nende teadmisi hädasti anatoomikum vajaks,
ja krematoorium veelgi pikemaks ajaks!

KAKS MÕRVARIT

Kui keiser oli roimar,
siis sangariks nii sai,
kui miljoneid ta hukkas.
Kui vaene ühe mõrvas,
ta poodi hoovi nukas.

LOOV VAIM

Maailm õitseb, maailm on ilus,
kevadpäikese silledavas kullas;
püroksiliinimeister täksib vilus,
et kõik oleks varsti varemeis ja mullas.
See mees — kus teie aim —
on imperialistliku suurkapitali
loovaim vaim!

TUULELUULETAJA

Ta tuuleta
palju ei luuleta.
Ta ideoloogias
kõrgem tipp:
olla ikka
— tuulelipp.

EESTI HEINE

Lailutada:
„Laiu-aiu!”
Tundeleem —
täis riimivaiu.
Luulekunsti Vilhelm II!
Valmis ongi —
Eesti Heine.

A. LÜÜDIK

On parem püüda
kõrvest kala,
kui igavesti olla
operetitola!

„ISESEISVUSAEAGNE” AADEL

Enne kandis pastlaid,
takust särke,
siis tal frakk
täis aumärke.
Kõrgele on kerkind
poos ja koon,
endiseks vaid jäänud
vaimu toon.

IDEAALKUJU KODANLIKULE NAISELE

Kas aus või autu —
üsna ükskõik!
Peaasi, et tal auto
ja moodne püksilõik.
Ja mõis veel maal...
milline ideaal!

DAAM

Vaat' oleks lops,
kui sünniks laps —
kus sülest panna Mops!

ALEKSANDER ANTSON

JOH. BARBARUSE KUJUNEMISAASTAD

KARL MIHKLA

1

Eesti töötava rahva luuletaja Johannes Barbarus, praegune ENSV Ülemnõukogu presiidiumi esimees dr. Joh. Vares pärineb Paistu kihelkonnast Heimtali vallast. Millal Barbaruse esivanemad asusid kaunisse Sinialliku ümbrusse, pole täpselt teada. Igatahes kuulusid ta esiisad põliste Heimtali valla talupoegade hulka. Juba läinud sajandi keskpaiku ostis kirjaniku vanaisa „Peter Varres“ Kiisa talukoha pärioseks, kusjuures tal jäi mõisale maksta 1825 rbl. ja krediitkassale 1500 rbl. Selle summa tasus Barbaruse isa Jaak Vares lõplikult 1896. a.

Jaak Vares oli tagasihoidliku loomuga, endamisi mõtisklev taluperemees, kes väsimatult põllul tööd tegi, vabal ajal teadusliku sisuga raamatuid luges ning oma kriitilise mõtlemisega piiblis leiduvaile vasturääkivustele vihjas. Oma tasakaalukuse ja õiglusega võitis ta vallarahva poolehoidu. Jaak Vares, kes oli kirjaoskaja talumees, valiti õige varakult Heimtali valla volimeheks ja hiljem ka vallavanemaks, millises ametis ta püsis kauemat aega.

Luuletaja ema Reet, sünd. Vichmann, põlvnes Heimtali valla Asu talust, kus valitsesid peenemad kombed kui mujal. Asu talu meestel olid jalas kamassid ja neiud kandsid kirjavaid riideid. Ta ema oli tuliseloomuline, elutark, luulemeelne tundeinimene, osav jutustaja ja hea lauludetundja.

Kiisal, kirjaniku isatalus, oli maad umbes 50 hektaari. Talu põllud olid liivased ning kive täis, nende harimine nõudis pidevat tööd ja suurt hoolt. Jaak Vares, kes oli korralooja taluperemees, ei lasknud põlde kunagi sööti minna ja hoidis taluhooned alati korras. Talus oli 8—9 lüpsilehma, 3 tööhobust, 2 kasvusalgu, kari lambaid ja mitu siga. Sulane ja tüdruk olid talus aastaringi, neile palgati tööhooaegadel abiks suviline ning päevilised. Kiisa pererahvas, kes ise agarasti tööd tegi, vihkas parasiite inimeste keskel, kuid kohtles teenijaid inimlikult. Sulane, tüdruk ja suvilised püsisid talus kaua ja nad olid nagu omad inimesed, kellega ühes töötati ja söödi ning üksteise elusaatusest kaasatundvalt osa võeti.

Johannes Vares, pärastine luuletaja Barbarus, sündis Kiisal 31. detsembril 1889. a. (v. k. j.). Poiss oli kehaehituselt oma isasse, näojooned ja psüühilised dispositsioonid päris ta aga emalt. Ta oli lapsena elav ja kärsitu.

Viieaastasena omandas Kiisa Juku lugemisoskuse. Omaste sooviks oli, et ta õpiks pastoriks, nagu seda oli luuletaja Jaan Bergmann, tookordne Paistu õpetaja. Poiss roninudki püsti toolile ja hõiganud paare esimest, teist ja kolmandat korda maha. Karjasesuved mõõduisid tal imekiiresti, sest ta armastas palju laulda ja ei märganudki päevade lendu.

U. M. Uilenski

S. M. Kirov

D. Švarts

M. Demišenko

T o m s k i

NSUL Ülemnõukogu saadik sepp A. Bussõgin

G. I. Kelinov

M. M. Gromov

Nagu loeme kooli sissekirjutamise raamatust, astus Johannes Vares 18. oktoobril 1899. aastal Heimtali vallakooli. Ta oskas emakeeles lugeda ning kirjutada ja tundis natuke vene keelt, mida õde talle oli õpetanud. Heimtali koolimaja raudkividest 1864. a. ehitatud hoone, mis on talletunud tänini, asetses Kiisa talust 4—5 km eemal. Sinna jäi poiss terveks nädalaks nagu teisedki talulapsed.

Heimtali vallakool, kus juhatajaks oli lastenäidendite autor Tõnis Veldemann, seisis õpetuslikult kõrgel tasemel. Koolimajas oli suur raamatukogu, kust igal laupäeval anti õpilastele raamatuid lugeda. Koolijuhataja Veldemanni õhutusel hakkas Vares Heimtali vallakoolis suurt huvi tundma kirjanduse vastu. Ta luges õhinal kirjandust ja võttis osa näidendite ettekandest kooliõpilastel. Kohalikud elanikud mäletavad veel, kuidas väiksekasvuline Vares on mänginud väga loomutruult setu poissi.

Õppeained omandas Vares kerge vaevaga, kulutades selleks vähe aega. Õpetajad ei märganud, et ta palju oleks õppinud, aga õppeülesandeid teadnud ta hästi. Kaasõpilaste seast paistnud ta välja oma energilise hoiaku ja kiire taibukusega. Heimtali vallakooli kolmeaastase kursuse lõpetas ta juba teise kooliaasta kevadel, 14. aprillil 1901. a.

Kahel järgneval aastal (1901—1903) õppis Vares Viljandi kihelkonnakoolis niisama edukalt kui vallakoolis. Siin hakkasid ta huvialad selginema ja välja paistma. Tema lemmikõppeaineiks kujunesid kirjandus, ajalugu ja matemaatika.

Viibides koolivaheajal isatalus, tegi Vares esimesi arglikke katseid iseseisvaks loominguks, nagu ta ise sellest jutustab:

„Kirjutin esimesed värssired, terve poemi kohe (vist vähemalt saja rea ümber!) 12-aastasena, pagedes rukkiahkade varju. See oli mingisugune „värssjutt“ naisest, kelle mees oli ära kägistanud ja siis roima varjamiseks hiljem puu otsa üles poonud, et teeselda vabaturma, simuleerida enesetappu. Sarnane juhtum oli tõelikult meie naabruskonnas. Mäletan, mind valdas jubedus, et inimest kaks korda tapeti, ja vist oligi mu teose päälkirjaks „Kähekordne surm.“¹

Laulude sepitsemisel olid tal eeskujuks niihästi loetud värssiraamatud kui ka rahvasuus ringlevad mitmesugused vemmälvärssilised laulud.

Pärast kihelkonnakooli lõpetamist kaotas Vares oma armastatud ema, kelle surm mõjus ta hellatundelisse hinge väga rusuvalt. Leinameeleolus arutelles elu- ja surmaprobleeme on ta otsustanud täiskasvanuna hakata arstiks, et päästa inimesi, milleks taevased väed on jõuetud.

Varese suurimaks kavatsuseks oli jätkata õpinguid gümnaasiumis, ehkki ta isa meelsamini soovis, et ta oleks täiesti pühendunud põllutööle ja hiljem oleks hakanud Kiisa talu peremeheks. Õpihüütu nooruki kavatsusi toetas omalt poolt ta onu Karl Vichmann, kes pidas Vana-Pärnus riidevärvimis- ja villatööstust. Kuna Vichmann nõustus Varest enda juurde korterisse võtma, andis isa lubaduse poja edasikoolitamiseks.

See oli 1904. a. kevadel, kui Vares pääsis hästi õiendatud eksamitega Pärnu gümnaasiumi. Esialgu oli Vares Pärnus kiindunud võõrkeelte, eriti prantsuse keele õppimisse, hiljem huvitasid teda üha enam poliitilised probleemid ja kirjanduslikud uudisteosed.

¹ „Looming“ 1930, lk. 474.

Ühiskondliku eluga astus Vares lähedasse kontakti 1905. a. revolutsiooni sündmuste puhul, mis teataval määral leidsid aset ka Pärnus. Ta kirjutab 18. dets. 1905. a. omakseile:

„Post kinni; raudtee seisab; ei saa edasi ega tagasi. Gümnaasium seisab juba terve nädal... Pärnu elu on nii käärimas nagu pühade õlu, saab näha, millal punni ära viskab. Sai ju siin priistav kotti aetud... Meie kardame, et riisujate salgad tulevad, oleme kõik sõjariistus, 9 revolvrit ja 1 püss.“

See mässumeel nakatus ka Varesesse, kes oli vaimustatud revolutsioonilistest loosungitest — vabadusest, võrdsusest ja vendusest. Temas küpses opositsioonivaim kõigi kodanlike traditsioonide ja koolis keelatu vastu. Ta loobus mõnikord õpilasrihma kandmisest, jättis vene keele kirjandeis ъ-tähe ära, tõi elava nastiku taskus klassi jne.

Ei rahuldanud vabameelsuse keerisesse sattunud Vares ainuüksi selle klassikalise kirjandusega, mida koolis õpetati, vaid ta luges palju suurema huviga kaasaja ilukirjandust, millest kool õpilasi emal hoidis. Vene sümbolistliku kirjandusega tutvus ta ajakirja «Весь» kaudu ja prantsuse keele vahendusel oli ta kontaktis moodsa romaani kultuuriga. Samuti oli ta innustunud Fr. Nietzsche filosoofiast ja O. Wilde'i impressionistlikest teoseist.

Gümnaasiumi vanemal astmel kuulus Vares põrandaalusesse õpilaskoondisse, nn. „Teaduslik-kirjanduslikku rahvusvahelisse ringi“, mille toimetusel ilmus eesti-venekeelne hektografeeritud ajakiri „Молодая Жизнь“. Seal ilmusid mõningad Varese varasemad värsikat-sed ja ta referaat Nietzsche filosoofilisest clukäsitusest.

Selle ajakirja üks eksemplar sattus politsei kätte ja Riiaast sõitis sandarm koha peale asja uurima. Kuna Varese karakterne käekiri ära tunti, kutsuti ta ülekuulamisele. Vares ilmus sandarmiiulema ette, käsi püksitaskus ja trotslik naeratus huulil, et õrritada poliit-selikk juurdlejat. Oma kaaslastest vaikis ta kindlameelselt, võttes süü tervenisti enese kanda. Teda oli ootamas koolist väljaheitmine, aga vabavaatelse direktori Popeliševi eest-kostmisel jäeti ta käitumise vähendamisega kooli, et talle võimaldada gümnaasiumi lõpetada.

Huvitav on jälgida gümnaasiast Varese maailmavaatelist laadi arutlusi usuküsimustest. Ta kirjutab 27. juulil 1908. a. oma isale, kes oli veendunud kristlane, järgnevalt:

„Millal saab siis inimesesugu niisuguste ilmavaadete juures ükskord tõe juurde, kaua peab siis ilm udu unistuses veel edasi elama, millal tuleb siis niisugustel tingimustel Kristuse riik maa peale? Ilmvõimata asi! Ma pean sulle ütleva, ega minagi Kristuse õpetust, mis küll suuremalt jaolt unistus on, kaotama ei ole tulnud, vaid tõeks tegema, mis sääb väärt on... Niisugune Kristuse õpetuse võltsimine, ehk ühekülgne ettekandmine, nagu seda kirik teeb, see ei või mulle meeldida... Ja niisugused omakasupüüdjad ja kõhuteendrid võiks ennast küll teisel viisil nuumata...“

Nii näeme, et Vares võitleb kiriku pimestava mõju ja pastorite mammonakumarduse vastu. Aatelise sotsialistina propageerib ta üheõiguslikku ekspluateerimisvaba ühiskonnakorda, mille vastu senine kirik on võidelnud.

Vares ei esindanud tuupurist gümnaasiasti ega doktrinaarset noorpoliitikut. Ta kulutas küll palju aega kirjanduselektüüriks ja mitmesuguste probleemide arutlemiseks, kuid see-juures ei unustanud ta oma keha tervishoidu. Igal hommikul korraldas ta võimlemisharju-tusi ja talvel oli ta innukaid uisutajaid. Vaheldamisi karastades keha ja teritades vaimu, püsis Vares alati elurõõmus, teotahteline ja töövõimas. Ja kuigi ta poliitilised vaated oman-dasid tarvilise küpsuse juba gümnaasiumipõlves, ei lasknud ta neid tarduda, vaid säilitas oma tõekspidamisi elastsetena, et nad võiksid täieneda vastavalt eluvormide kujunemisele.

Kutsevaliku otsuse langetas Vares üsna varakult. Valitud arstiamet töötas talle vaba inimese põlve ja rahaorjusest eemalejäämist. Samuti oli ta veendunud, et arstlik kutse ei nõua kiriklikke lepituskirju ega ole vastuolus ta loodusfilosoofilise elukäsitusega ega sotsialistliku maailmavaatega.

Gümnaasiumi vanemais klassides tegeles Vares juba tähelepandava agarusega arstiteaduse alal. Ta esimesed diletantlikud üritused teaduslikul alal olid algajale omase kurioosse värvinguga. Nii kirjutab ta Pärnust 24. märtsil 1909. a.:

„Hakkan varsti katseid tegema, kuidas ehk loomade ja inimeste veresoonesid üksteisega ühendada saaks. Siis võib näiteks viis inimest ühendada, millel suur mõju võib olla. Inimese veres on palju ollusi, mis oma jaoks ei kõlba, kuna teisele kõlbada võib.“

1910. a. kevadel lõpetab Vares väljapaistvalt hea lõputunnistusega gümnaasiumi. Kuid ta ei jaga sel puhul abiturientide enamiku joomakombelikke juubeldusi, vaid kingib lõpupeoks määratud summa trotslikult karskuspropaganda heaks, et iganud buršlikke traditsioone alavääristada.

Paljusid ülikooliastujaid veetleb üliõpilaselu oma muretuse, lustikkuse, muiduolemise ja joomatrallingutega. Kuid tööhimuline ja kultuuritahteline Vares kaalutles teisiti: ta igatses säärasesse ülikooli, kus on saavutatav maksimaalne tööpinge, kus valitseb literatuurne õhkkond ja on vähem ahvatlusi pillamislustiks. Nii jättis ta kõrvale korporantliku Tartu ülikooli, kus oli domineerimas härrasmehelik elunautlemise vaim, ja siirdus kaugesse K i i e v i ü l i k o o l i, et sajabrotsendilisel pühenduda studiumile ja tunda suurlinna vaimuvärske virgutavat mõju.

Üliõpilasena võttis Vares harva osa akadeemilise pere üldkogumistest. Ta sõbrutses vaid paari sama kursuse kaasvõitlejaga, kellega ta varahommikust kuni hiljaõhtuni laboratooriumides ja kliinikutes töötas. Teoreetiliste ainete kallal tegeles ta aga üksinda. Pideva studiumi tagajärjel arenesid Varese õpingud Kiievi ülikoolis silmahakkava eduga. Ta üksik-kursuste lõpetamise hindeks oli tavaliselt „väga hea“.

Kiievis avardusid ka Varese kirjanduslik-kunstilised harrastused. Järgides vene ja prantsuse moodsa luule eeskujusid püüdis ta vabaneda kodumaise kirjanduse ahtast ringist ja jõuda modernse lüürika valdkonda. Vene ülimoodsaid luulesuundi, akmeismi ja adamismi, tutvustas ta eesti lugejale artiklis „Esteetiline käärimine“, mis ilmus ajakirjas „Vaba Sõna“ 1914. Siitpeale hakkas ilmselt avalduma Varese dünaamilise ja maskuliinse lüürika jõuline elutunne.

1912. a. oktoobris suri kodumaal kirjaniku isa, milline raske kaotus sügavalt masendas Varese meeleolu.

„Kas võisin ma teada,“ kirjutab ta oma õele 27. okt. 1912, „kui isa mind saatmas käis, et ma viimast korda tema võrdlemisi tugevat kätt pigistasin, et ma viimast korda teda enesest kaugenevat nägin... Ma olen liiga rõhutud... oli isa ju viimane, kes minu püüd-mistest osa võttis — rõõmu tundis — ... Mu pää on nii segi ja meel kurb, ma just nagu näeks surma minu toas jandavat ja hirvitavat, olgugi et mul kui tulevasel arstil selge on, et surm end ilmutada ei saa.“

Vanema kursuse üliõpilasena oli Vares tegev assistendina mitmes kliinikus, teenides endale ülalpidamiseks Iisakopikaid. Ta studiumi pärisala moodustasid vaimu-, närvi- ja sisehaigused. „Ja kui huvitavad on need vaimuhaiged, huvitavamad kui targad,“

kirjutab Vares. Kliiniliste tööde kõrval ei väsinud ta sõbrustamast muusadega, saates oma värsse ja kriitilisi esseid „Noor-Eesti“ albumeile, „Teatri-raamatule“ ja mujale.

Varese arstiteaduslik stuudium katkes paariks aastaks Maaailmasõja puhkemisel, kui ta sõjaväearstina saadeti 1914. a. novembris tulejonele.

Kui Vares rindele sõitis, mõlkusid tal teadvuses sõjaväelaste paljutähenduslikud lobu-
tussõnad: „Egas kuul mind ei taha.“

5

Luuletajana valis Vares endale kooliaastail varjunimeks *Barbarus*, et tähistada seda ürgset elamuslikku põhitooni ja kodanliku kultuuri eitust, mida sisaldas ta lüürika. Nii nimetas teda Pärnu gümnaasiumis tõnkava halvaksapanuga ka ladina keele õpetaja. Aastate pärast leiab autor, et raske on seda nime kanda selle päristähenduses, aga siiski ta jääb oma luuletajanimemele truuks.

Nagu eelpool vihjasime, algas Barbaruse luuletoodang 1902. a. suvel Heimtalis, kus ta värsivormis avaldas oma kriminaalvisioonliku esikluuletuse „Kahekordne surm“. Selle laulu sünge sisu on väljendatud üsna laitmatus rütmikas ja konkreetpildilises sõnastuses.

Viie-, kuueteistkümnendaastane Barbarus septses nooruslembuse tuhinas armastuslaule, milliseid luuletuskatseid autor vaid uduselt mäletab. „17-aastaselt pühendin mõningad värsskirjad ühele Venes elutsevale daamile,“ kirjutab luuletaja, „— mõned neist olid venekeelsed, ent sellest tundepehangust pole enam õiget ettekujutust.“²

Neile esimesile kobavaile katseile järgnesid märksa kindlakontuurilisemad ja isiku-pärasemad luuletusseptsused, mis ilmusid õpilasajakirja „Молодая Жизнь“ veergudel (1908—1909). Siin avaldus pateetiliselt toonis noore autori jõuline elutunne, ta tegevus-tahe ja võitluskatse kõige orjastava ja roomava vastu. Ta hüüab küürutavale ja põlvi-tavale massile: „Ärge roomake! Elu pole määrimiseks, pilkamiseks. / Elu on tugevate jõudude kilkamiseks. / Viletsad roomaku, palugu taevastelt abi, / elust aga tormataks vägisi läbi.“ Kuigi Barbaruse väljendus pole tihenened mõjusaks tundetõlgituseks, veenab meid vähemasti ta varasemate aatelaulude avameelne toon.

Avalikkusele debüteeris Barbarus a. 1910 „Noor-Eesti“ ajakirjas ilmunud sümbolistlike luuletustega „Kevadel“, „Sügisel“, „Igatsus“ ja „Tütarlapse kevadeaimdused“. Need korrapärase stroofirakendusega, vahelduva rütmiga, täiskõlaliste riimidega ja summeerivate lõppvärssidega luuletused avardasid meie tookordse luule vormivahendeid. Samuti väljendus neis elumeelseis lauludes uus eetilise imperatiiv: „Tee pattu: sul on selleks jõudu,“ mis seisis risti vastu senikehtiva kõlbluse põhinormile. Toome näiteks viimase salmi laulust „Sügisel“, milles poeet propageerib uut elumoraali.

Ünad mult küsivad: kardad sa pattu,

pääle surma tahad ehk paradiisi sattu’?

Puudub sul jõudu, et patu eest karistust kanda,

kardad ehk harida maad, mis ohakaid lubab sull’ anda?

Tee pattu: sul on selleks jõudu...

Barbaruse esimesi kirelõõmalisi armulaule tutvustab „Noor-Eesti“ IV album, kus autor saavutab tundeheitsuse luuletusega „Õhtu pargis“, milles kordub sugestiivse refräänina „Must mööda jalutasid neitsid“.

² „Looming“ 1930, lk. 475.

Teatavasti oli Barbarus vallakooli-aastatest peale suur teatriharrastaja. Tal oli koguni kavatsus hakata gümnaasiumist väljaheitmise korral näitlejaks. Kasutades oma rikkalikke tähelepanekuid lavateoste mõjust Kiievis, soovitab ta artiklis „Draama kui müsteerium“ („Teatri-raamat“, 1913) meie algelisele lavale lähenemist antiiksele teatrile, et ettekantav draama täidaks oma ülesande — „puhastaks hinge maapaälsusest ja kannaks kõrgele rütmilise unistuse valda.“

Barbaruse varasem lüürika kannab suunaotsimise ja -võtmise märki. Teda ei rahulda eesti senise värsikirjanduse ettetallatud teerajad, ta püüab jõuda niihästi luuletuste sisus kui ka vormis omaenda individuaalse luulesoone ja loomuliku häälekõla juurde. Juba sel katsetusajastul selgineb Barbaruse luule üldtaotlusuund — võitlus iganud vaadete vastu tervema ja jõulisema elutunde nimel.

Otseseist kirjanduslikest eeskujudest ei saa Barbaruse puhul kõnelda, siin võib vaid juttu olla kaudsest välismõjude sadestumisest ta luulesse ebatraditsioonilike teel. Ta ise mainib väliseeskujusid otsides: „Pole ükski mind vandanud, kaasa kiskunud, — ent küllap vist «Вечны»-eelne &-aegne vene luule, ehk ka Heine teisest küljest tüürisid mu luulesälukest.“³

Kui Barbaruse luuletajaprofiil oli Maaüldmasõja hakul, mil ta lähenes oma 25. elukünnisele, alles kujunemas, siis samal ajal avaldus ta isikuilme juba täies küpsuses.

Eraelulises suhtlemises võitis Barbarus kõikjal poolehoidu oma hingestatud sõbralikkuse, lahkuse, avameelsuse, õigluse ja peenetundlikkusega. Need, kellel oli temaga kas lähemaid või kaugemaid kokkupuuteid, nägid temas ausalt mõtleva ning toimiva seltsimeheliku isiku ideaali.

Optimism ja energiline hoiak olid karakterised noore Barbaruse elurühile ning -tundele. Julgust ning kindlust hoovas ta veenvalt lausunud väiteist ja sädelevaist silmist. Kui ta naeratas, siis ta huulte ümber ilmus hell jooneke, nagu see oli omane ka ta emale.

Juba maast-madalast on Vares-Barbarus suhtunud sooja poolehoiduga töölispererkondadesse. Elunedes onu juures Vana-Pärnus, sõbrutses ta villatööstuse tööpoistega. See oli tollal täiesti ennekuulmatu lugu, et mustas ülikonnas ja laiaäärelise tumesinise koolimütsiga gümnaasiast seltsis töölisnoorte kui omataolistega, kelle mured ja hädad olid talle südame lähedased. Samuti pärines enamik ta aatelistest kaasvõitlejatest gümnaasiumis ja ülikoolis kehvistu hulgast. Olles ise innukas töötaja, hindas Barbarus eeskätt neid kaaslasi, kes töö varal püüdsid kõrguste poole.

Töö ja selle kandja töötav rahvas olid juba noorpõlves meie suure luuletaja, arsti ja riigimehe Joh. Vares-Barbaruse südamesõpradeks.

³ „Looming“ 1930, lk. 475.

Kolm epigrammi

(Neid ei saanud luuletaja avaldada Jürima-Uluotsa režiimi ajal)

TUHM JA JUHM.

Kui sul' ütles kõrge juhma:
„Olgu päike kõigil tuhm!“
Siis on tuhm ja sina juhm.
Ajuks pähe saadud kuhm.

RAHVUSTERVIK UNIVORMI!

Rahvustervik univormi!
Selga mundri kulda-karda,
terast pähe, rauda talda!
Olgu toidust napid normid:
vööle käsipommid, täägid,
võtkem sealt, kus ülejäägid,
kes on langend meelevalda!..

IMPERIALISTLIK SÕDA.

Vaene vördjas, inimloom!
Oled kummardanud päikest, tähti ja kuud,
olnud jumalaiks maja, metsa ja vete haldjad.
Sinu pärisosaks — ohvritoom.
Sõjamasin sul' nüüd pähe ajanud valjad:
veres ja põrmus orja uut jumalat julma!
Relvi, masinaid, — leivapalukesel suud,
kesk nälga, viletsust, verepulma!
Sinu inimlik tõde ja õigus
on vaid „käsen ja keelan“ lõigus...

AUGUST ALLE

AUGUST ALLE SATIIRIKUNA

HARALD PARREST

Endises kodanlikus Eestis oli meil välja kujunenud eriline vanemate sünnipäevalaste kultus — viimaseil aastail ka kirjandusmaailmas ja eelkõige kirjanduslikes aja-kirjades. Osalt edendas seda kultust muidugi teatud autoriteetkonna inimlik tahe kindlustada enesele vastastikust viirukisuitsetamist; osalt aga, eriti kuivõrd asi puutub juubelduste lihtsamasse „tööjõudusesse“, sai siiski sünnipäevakirjutusi kasutada mõnedegi säärase kirjanduslike töikade esiletõstmiseks ning tutvustamiseks, mida nende opositsioonilise ja kodanlusele vaenliku värvingu tõttu poleks „sobinud“ omaette sisuliselt-temaatiliselt eritella ilma mingi lepitava pidulikkuseta. Aga ka juubeliartiklis me poleks viimaseil aastail saanud avameelselt kirjutada näiteks August Allest kui satiirikust! Meie nn. „iseseisvusaegses“ kirjanduses on huvitaval kombel siiski olemas kena kogu aineid, millede tülikat okkalisust ei saanud kinni katta pidukõnede drapereeringutega ning loorberiokstega — meenutagem vaid Johannes Barbaruse austamist. Seepärast võime oma vihaseima satiiriku August Alle 50. sünnipäeva uues Nõukogude Sotsialistlikus Eestis üsna avara hea tujuga ära märkida sel teel, et me just kõrvaldame vaikus-katted ta „õeluselt“!

August Allet tunneb meie üldsus vist küll kui kõige hoolimatumat ning boheemlikemat isiksust „cesti Parnassil“. Ta mõnedki sõnavõttud ja -võtted on araks teinud isegi inimesi, kes nende esinemiste ajasid ideeliselt on pooldanud. Kuid lähemal vaatlusel osutuvadki need meie *enfant terrible*'i rünnakud ja sõjakisad tõepoolest peagu kõik dikteeritud olevat üsna sirgjoonelisest põhimõttest, mida Alle ise väljendab järgmiselt: „... leian nii palju sihilikkust ja ebaotsekohesust, noid inimliku psüüke omadusi, mida ma olen harjund mitte lapiti, vaid ikka serviti lööma“ („Lilla elevant“ — „Poeside kuningas“). Jutt on muidugi egoistlikust sihilikkusest kirjanduselus — aga ka elus üldse. Alle nimelt ei talu üldse elu kodanlikus-väikekodanlikus, egoistlikesse saamahuvidesse ja ideelisse väljavaatetusse uppunud keskkonnas. Aga trots ja teatav eitamiskirg näivad temasse sööbinud olevat sügavamalegi. Kui tema kohta keegi ajalehe-värsitreial ütleb üsna tabavalt „Oli endaga hädas see servitilööja tont“, siis meil tuleb veidi lähemalt vaadelda selle endaga-hädasolemise, selle boheemlikkuse põhjuseid ning tingimusi.

Kõigepealt oma temperamendilt on August Alle üks neid väheseid luuletajaid-kirjanikke, keda mingid lüürilised või sentimentaalsed imponderabiiliad ega isegi „kirjanduspoliitilised“ seotused ei suuda kallutada leplikkusse, kui mõni nn. liiginimlik nähtus teda kellegi juures irriteerib. Meil on korduvalt kirjutatud Alle luule põhimisest meheliikkusest, ja ka robustsusest vastavate ainealade piires. Ta raskelt märki löövais epigrammides ja följetonides aga võib see robustsus kohati küündida brutaalsuse piirideni, kui väljenduda „õrnatundelisemalt“. Ometi tunneme Allet ta esimesest kogust „Üksinduse saartele“ (1918) kuni „Karmide rütmideni“ (1934) ka kui ehtset lüürikut, kellele pole

võõras ei hellumine ega isegi hardus. Esikkogus värsistab ta „Legendi“ õnnistavast Jeesuslapses (muud ta luules mitte just harvad katoliiklikud reministsentsid viitavad küll enamasti mehelikule askcesile), ja veel 1939. aastal kujutab ta ühes luuletuses — „Lihavõtte-hommikul“ — enese teisikut, kes hoidub kirikust, ent pohmeluseski heldib lille müüjast-lapsest ja kingib sellele oma lihavõttemuna. Samas luuletuses aga kõlab üks stroof ka satiirilisel: „... ei saa õiglastega vooris / minna, laulda ühes kooris“. See loobumine ühisest sentimentaaltsemisest oma ümbruskonnaga, mida ta põlgab, et piirdu muidugi mitte religioosete motiivide alaga, mis Alle luules esinevad vaid juhuslikult ja võrdpildilises mõttes. Võiks ütelda, et mingi mehelik aususe- ja puhtusetarve hoiab teda eemal kõigest kaastundlemisest, isamaalikust või ka ainult lüürilisest ühisuimlemisest. Oma suuresti pihtimuslikku ja sisukas värsikogus „Ummiklained“ (1930) defineerib ta enese satiirikuloomust järgmiselt: „Ma tunnen, et kivi on kasvand / mu südame ümber / pääletükkiva vooruse vastu“ („Suum cuique“). See valvus oma ümbruskonna pealetikkuvuse suhtes ei tähenda kaugeltki mitte oma „südame kalkuse“ pihtimist. Vastupidi — Alle iseloomustuseks on ikka jälle tsiteeritud ta eneseiroonilisi ridu: „Nii valus südant rinnan kanda, / mis hell kui koeranael“ („Carmina barbata“ — 1921). Just „koeranaelana hell“ süda vajab enese ümber kivist kaitset „ligimeste“ vastu — ja ajab piitsutama nende ligimeste ning nende elusüsteemi egoismivaistulist nurjatust. Säärase hoiaku on enesele pidanud võtma paljud 19. sajandi nn. romantikud, alates Byroni ja Lermontoviga, ja suurem osa seda kirjanike-kunstnike boheemkonda, mis kapitalistlikes maades esineb teatava kihilise iseteadvusega 1830-daist aastaist alates — prantsuse romantilise „boheemi“ („mustlaskonna“) kujunemisest alates. Boheemlust iseloomustab ja määrab kõigepealt vaimuinimeste protestitahet ümbritseva kodanluse ja väikekodanluse vastu — see tähendab, väikluse, piiratuse ja peagu süsteemiks kujundatud egoismi vastu. Et boheemlus seab kodanlusele vastu eeskätt vaid kunstilise vabaduse, eluviiside piiramatus ja hoolimatuse ning kodanlaste vihastamise tahte, see ei anna ta „võitlusele“ veel klassivõitluse kaalu ega tee teda „proletaarse haritlaskonna kunstilis-kirjanduslikuks sektoriks“, nagu mõnikord on väljendatud asju lihtsustades. Kuid see ei vähenda ka arvuka boheemkonna protestiva hoiaku tähtsust kapitalistlike maade vaimuelus ja lõppeks kogu ühiskonnas. Araostetamatu vaimuga boheemkond on vähimalt okkaks iga kapitalistliku maa enam-vähem mädanevas lihas. Muidugi, kirevas kõigi maade ja aegade boheemkonnas on nähtud küllalt kaldumusi tagasi, igakülgse aristokratismi poole, et vaid pääseda labasest kesktest. Théophile Gautier polnud oma punasest vestist hoolimata kellegi poliitiline võitleja, samuti mitte August Alle oma esikkogus — kui mitte arvestada selle satiirilist ja võimsat lõppluuletust „Furor Teutonicus †“. Kuid mida vähem hakkas leiduma boheemkonnas jõukaid härrasid ja mida enam sai kogu haritlaskonnale selgeks kapitalistliku süsteemi vaevalt maskeeritud halastamatus ta suhtes, seda sagedamini hakkas boheemlaste keskkonnas ilmne maalisemine vasemale, edasi, lähemale profetariaadile. Meenutagem, et niihästi J. Becher, hiljem kommunistliku partei liige, kui ka Vladimir Majakovski oma luules alul kajastasid just boheemkonna protestitunnet ja protestimisviisi.

Nagu Alle on olnud peagu brutaalsuseni avameelne enesegi suhtes — eeskätt „Ummiklaineis“ —, nii ei ole ta liiga õrnatundeline olnud ka selleks, et välja naerda oma boheemlastest kaaskonda. Võtkem kõigepealt kätte üks väga omapärane ja mälestusterikas aja-

kiri — 10 numbrit August Alle toimetatud sõjaaegset (1919. a.) „Odameest“. Selles „Kirjanduslise humoori ja päevasündmuste nädallehes“ annab Alle teistele ja enesele täiesti vaba voli pilgata parajasti sõdivat isamaalust, „sotsialistide-revolutsionääride võitlust eesti proletariaadi eest“ ja oma „poetiliste sõprade“ üritusi, lende ning „egogeniaalseid“ tiirutusi. Muide, nr. 3-4 sisaldab toimetaja enese hasartse följetoni meie ametliku kunstpoliitika ja kirjanike toetamise algsürituste pihta. See ideelt tõsine seismine kirjanduse ja kunsti huvide eest ei keela teda viimses numbris nõökamast puht-boheemlikult teoloogi Peeter Põllu karskuseaduse eelnõu. Ja kui üldiselt see ürg-„Odamees“ tõrgib „Siuru kampa“ ikkagi teatava pehmevõitu humoriga, siis nr. 5 toob ära August Alle enese väikse satiirilise lava-fantaseeringu „Targad neitsid“, mis ei nuhtle mitte üksi meie vanema põlve talupoja- ja muuseumikultuuri ideaale, vaid esitab ka enamiku „Siuru“ liikmeid nende omavaheliste suhete ja individuaalsete kalduvuste koomilisuses. Selle „teose“ tegelik ettekanne Tallinnas asjaosalisele seltskonnale olevat igatahes annud tõuke „Siuru“ rühma lagunemiseks.

Sel ajal hakkab August Alle ka suurema hoo ning julgusega kasutama boheemliku epigrammi žanri, millest aasta varem ilmunud „Üksinduse saartele“ oli toonud ainult konkreetse aadressita „Ruunatud Pegasuse“. „Carmina barbata“ aga, kus Alle satiirikuvaistud on üldse juba täiel määral maksvusele pääsnud, sihib rea tänini tuntud epigramme oma rühma- ja boheemluskaaslaste pihta. Publikule olid säärased õhkupuhas-tavad ja arvustavad naljad igatahes teretulnud. Sama oma lähima ümbruskonna sarjamist jätkab Alle följetonides ja följetonlikes kirjanike iseloomustustes-arvustustes, millest suur osa ilmus „Päevalehe“ tookordses lisas „Kunst ja kirjandus“. Hiljem kogus autor sellelaolise materjali kokku oma kurikuulsasse „Lillasse elevanti“ (1923). Siin on tege-mist väärtuselt õige mitmesuguste, ent mitte kunagi tuimade ega soolata paladega. Veidi ebamäärase mulje jätab küll nimi-„novellet“, mis ilmus juba „Odamcheski“. Lõpuks osutub see pool-naturalistlik, pool-stiliseeritud kujutus mingiks satiiriks boheemlike katastroofimeeleolude aineil. Tõeline boheemluse eneseiroonia avaneb „Lilla elevandi“ säära-stes palades, nagu on „Soolaputka melankoolia“, „August Gailit enne ja pärast surma“, ja mujalgi. Situatsioon seisnes selles, et „maha salaten kitsast ja lamedat ole-vikku, elasime siin ultramariinsinisele tulevikumaastikule“. „Siin“ tähendab väikest Tartut ja elu temas Vernereri kohviku — alias „Surnud roti“ — ning „Svidrigailovi resto-rani“ kui peamiste keskuste ümber. Isegi sõdimine väikekodanlusega tundub siin Allele vahest maotu ajaviitena. „Manasime riiki ja seltskonda, kes omi kirjanikke ega kunst-nikke ei toeta, pikisilmi oodaten aega, et ükskord avaneksid meie een Pariisi paradiisi mansardide veetlevad ukсед. Olime meritõbeni tüdinend üksteise seljan välja ratsuta-misest ja turnimisest... olime kõigest sellest tüdinend jälkuse tundeni iseenese vastu!“

Kunstipärasemalt, ent peagu sama satiirilisel, on Alle seda „Surnud rotis“ boheemit-semise aega kujutanud oma „Laulus kleidist helesinisest ja roosast seelikust“ (1925), III jaos. Siin tunnistab ta: „See kasin käputäis on tuima rahva sool, / boheemi mürgitet ja kummaline taim!“ Aga samas ka: „On ikka lõõgivalmis valit bataljoon / eest kõige ausa, mahatallat, kõrge!“ See idealistlik trummipõristus ei õigustaks veel Alle kui boheemlaspoeedi võitlejatunnet — kui allpool ei järgneks rida näiteid sellest aadetelage-dast tõusiklikust seltskonnast, kellega kokku põrgates muidu erimeelne boheemlus tunneb end ikka ühtse võitlussalgana. Vaatlus algab samast lokaalist. Kui omaaegne üliõpilane

veel võis olla „pimedusen valgustavas loiduks“ rahvale ja surra oma sihtide eest, siis „sellel siin on vaimutoiduks / veel Kunglajäätis läägelt magus!“ Järgneb visandeid piiritusega hangeldavatest diplomaatidest, jahukaupmeestest, „marodööridest üle Tartu linna“, kes teevad siin oma tehinguid ja suurustavad öösiste kangelastegudega. „Kui kord nad surevad, siis ajalehist loed, / et suurimad nad Vanemuise ja kultuuri toed!“ Rida sääraseid pildifragmente ja meeleolusid vaheldub heledamategi oasidiega — neid pakub Allele loodus —, kuni poemi lõpul jõutakse sünk-raske kokkuvõtenni:

Päakohal Martin Lutheruse jumal
kui kohtupristav ametlik ja vali,
all maapääl rahvas tuim ja rumal,
kel' kunst ja luule — päevavargus, nali.
Ent meeli valdab soome-ugri saba
ja õitseb vaba tõusikluse raba —
õhk nagu kärbse tiibu täis!

Põhjalikumalt valgustab Alle oma umbusaldusmeeleolusid ja nende põhjuseid kogus „Ummiklained“. Siin ei puudu rängimat eneseirooniat („Oi, seda õrnakoelist / keigariit! Ikka püstipäi, / lõbumaja koduväi!“), kuid ei puudu ka ränki võrdpilte oma eluvaenlasest — väikekodanlikust ümbrusest. Avaluuletuses „Surnud veed I“ nimetab ta „limuliste müüriks“ seda tõket, mis on ummistanud kõik voolud, kinni pannud kõik farvaatrid. „Limuline“ on teiste sõnadega „elutark siin kahepaikne: / kubiseb neist kogu mülgas!“ („Surnud veed 2“). Autor hüüatab: „Suured härrad, / kas te ei näe, / et tuimuse seen / kasvab Emajõe veele?“ Mis puutub boheemliku kaaskonna väljanaermisse, siis see on 1930. aastal ka „Ummiklainete“ epigrammide-osakonnast peagu kadunud — nagu oli enam-vähem kadunud säärane kaaskond ise. Küll aga näitab selle raamatu avatsükkel „Surnud veed“ suure kunstilise sugestiivsusega, millest teatavil kunstniku-iseloomudel — ja sugugi mitte kõige tuimemal — tekib boheemlaslik eluhoiak. Siin näeme midagi veelgi tähtsamat — seda tunnet, mis annab säärase iseloomude kibestumusele ikka jälle jõudu enese päästiajamiseks, eneseavalduseks. Vaenlasega ei saa nimelt leppida see, kes teda jälestab.

Alle enam või vähem summaarsed kallaletungid tõusiklusele-kodanlusele kui vastikule nähtusele algavad kogus „Carmina barbata“ ja on kestnud tänaseni. Selles kogus paistavad oma löökide raskuselt eriti silma kõrvuti asetsevad luuletused „Karistai“, „Eesti päev“ ja „Publikumile“. Esimeses, muide veidi „egogeniaalses“ palas käratab Alle „rahaahnete rasvaste pihkudega“ meestele: „Elunurnuil pole ülestõusmist!... Palju / olen teile rääkind, ehk küll tean: / tulisõnad kustuvad kui tähed / pillut südame solgivetle!“ Nii kategoorilisi, epigrammiliselt kindlaid sõnu polnud igatahes palju kuulda tolle aja rohkéis ühiskonnakriitilisis „ajalauludes“, mida tihti nõrgestas saksa metafüüsiline kallakuga ekspressionismi halemeelne eeskujud. Alle värsid aga on eriti ses kogus tugevalihaselised, napid, selgepildilised. Samas, muide, hakkab ilmema ka luuletaja püüd üle saada temaatilisest üldsõnalisusest, piirata oma süžeesid nende plastilisemaks väljatöötuseks. „Eesti päev“, mis piitsutab vabariigi algusaastatel eriti kirevalt ilmnenu karjäärismi ja raha kokkuajamist, lõpeb üsna konkreetse väljavaatega eesti vaimuinimese seisukohalt: „Ent kunsti

ja kirjanduse matust / tuleb vist pühitseda meil / neil iseseisvuse teil!“ „Publikumile“ haarab veel kitsamalt — see äärmiselt vihajõuline luuletus on pühendatud „Gripenbergi õhtu mälestuseks 26. XI 19.“ Tantsendusele vilistavate boheemlaste mõnitajaist on paar isikut nimepidigi nimetatud — samuti kui Gustav Suits kinnistas tulevikule Irboska veretöö korraldajate nimed... „Väikekodanlike hullunud massi / poolt teotet, välja visat...“ ses olukorras karjub Alle eesli lõualuu järele, et Simsonina „maha lüüva sada ohvitseri / ja tuhat publikumist / mu jalgade ette!“

„Carmina barbata“ avatsükkel „Apokalüpsise autod“ käsitleb küll hoopis avaramaid ja olulisemaid aineid kui äsjavaadeldud palad — nimelt revolutsiooni Petrogradis. Seda vaatleb ja tõlgendab Alle üldiselt paraku kui maalilist resp. masendavat loodusnähtust. Ainult siin-seal, nagu „Proloogis“ ja satiirilises „Illusioonis“, asub ta selgesti tööliste revolutsioonilise võitluse poolele. Muidugi, kui arvestada peale eeltoodu kas või ainult võrdlust päiksest taevast nagu kindrali kullatud pagunist sinikalevil, samataolist võrdpilti kuust nagu tollakuuri kardsest vapist, või pikka ning põhjalikku blasfemiat „Haletsege Issandat!“, siis võib ütelda, et „Carmina barbata“ pole oma olemuselt mitte üksnes satiiriline, vaid ka igas mõttes revolutsiooniline värsikogu. Anarhisti ja partisaani taktikaga siia-sinna ründava Alle toodangus jääb ta igatahes kõige revolutsioonilisemaks.

Siiski — „Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust“ ei sisalda mitte üksi eneseirooniat ja satiirilisi visandeid väikelinna boheemlusest kui ka tõusuklusest, vaid annab oma II jaos ka värsket ning elavalt skitseeritud pildi Petrogradi revolutsioonisuvest a. 1917. Ses pildis mängivad olulist osa ka satiirilised hetkevalgustused ning teritused. Näiteks: „Töörahas nõudis leiba, nõudis rahu, / ent härrasmeestele kas teivast laepääl tahu, / see rahumõiste aiju kuidagi ei mahu!“ või: „Nüüd jumala ja keisri bloki ülekohtu / on võitnud sõdur, mustatööline. / Papp leivata jäänd laiavööline, / sest „kõrgetelle“ suitsetakse püssirohtu!“ Võib-olla vahepealsed väikekodanlikus lootuseta ümbruses veedetud aastad on autori mälestustes lasknud uuesti ärgata 1917. a. tõelise optimisimi, nii et poemi sellest peatükist on saanud kõige terviklikum ning rõõmsam kujutus ta senises toodangus üldse. Samuti on see meeleoluline erkus andnud satiirile siin mingi klassikalise nõtkuse ja loomulikkuse. Ent ka kallaletungid kodumaisele kodanlusele selle fragmentaarse poemi kaugemais osades näitavad nõtkust ja tabavust. IV peatükk õien-dab muide väga osavasti arveid omaaegsete „vabaduskõnede“ igivana šablooniga, mis seisnes oleviku pseudovabaduse kõrvutamises — kuulsa 700-aastase orjusega! Kõige selle riikliku hingedepüüdmise ning manitsemise tulemus näib olevat esialgu säärane, et „rahu maapääl, inglasterl häämeel, / et Eesti jookseb, kargab edu teel!“

Võrdlemisi järsk on laskumine selle graatsilise poemi juurest Alle ühe kuulsaima följetoni juure, mille alguskuju sundis võime isegi konfiskeerima ajakirja „Agu“ 1923. a. viimast numbrit. Kuid oma hilisemalgi kujul („Jaanalinnu sulgedega“ — „Vaba Maa“ 1924, nr. 10) on see följetoni ja avaliku süüdistuse vahel kõikuv kirjutus üsna robustne — ja üsna oluline Alle kui „viisakate inimeste õgija“ sõjakuse lähimate ajede tundmaõppimiseks. Jutt on ühe soome-estli naiskirjaniku, välismail palju liikunud daami uhkest ja suveräänsest esinemisest loengutereisul Eestis. Följeton algab lakoonilise sissejuhatusega — „Kõrgus ei lõbutse praegu“. See tähendab, kogu maailma „seltskonna“ lemmik Walesi prints on tülikal ringreisul Kanadas. Ent ta koduse koja tualette ja kombeid olevat kandunud Eestisegi. Ja siis järgneb ränk kokkuvõte: „Aino Kallas oli geniaalselt osanud

tabada õhus liikuvat meeolelu ja õigel ajal oma kuninglikkude jaanalinnu sulgedega kōditada meie ametliku bürokraatia ja tõusiku seltskonna rahvusliku uhkuse rasvakasvanud pakaalust.“ Muidugi on Aino Kallas siin enimini Alle kodanlusevihkamise ja hülgusepõlguse ohver kui kirjanduslik märter, olgugi et Alle kõvendab oma atakki ka kirjanduspoliitilise arutlusega.

August Alle võrdlemisi süsteemitult esinevad löögid ja torked kodanluse pihta koonduvad mõnikord siiski ka rohkem kavandatud ja poliitiliselt selgepiirdelisemateks satiirilisteks sõnavõttudeks. Näiteks novembris 1931 alustab ta oma fõljetoni „Ostrakism ehk vahend „suurkikkuse“ raviks“ („Nool“ nr. 102) sõnadega: „Juba käivad arglikud mük-sud meie põhiseaduse müüride pihta.“ Alle tunneb õhus läheneva vapsismi-fašismi hõngu ja esineb tavalistest loogilisema, päris asjalikke elemente sisaldava satiiriga. Mõne numbri võrra hiljem avaldab ta samas nädalalehes „Sõber Tohmani karjääri“, mille kokkuvõtte sisaldub ajudelt kehva, ent portfelliit ja kerelt tüseda tegelinski nõuandes autorile: „Kuule, Kusti, mis sa tühja jändad oma luuletuste ja kirjandusega! Mõtle Juhan Liivi peale ja astu erakonda!“ Väga toredasti asetatud dilemma: kas minna hulluks või astuda saamameeste-erakonda! Kuigi Alle ses fõljetonis osalt tarvitab vapside poolt hiljem kasutatud erakondade-naeruvääristamise taktikat, siis fašistliku „rahvaliidumise“ kui ka hilisema klikediktatuuri vastu astub ta endastmõistetavalt sõnasõtta. Suur osa „Karmide rütmide“ robustseist värssidest on sihitud kodumaise ja välismaise uustagurluse pihta. See laad algab kevad-tsükli lõppluuletusest „Grotesk“ ja ulatub pidevana lõpuni. „Groteskis“ teeb autor summaarseid meeolulisi kokkuvõtteid elust iseseisvas kodanlikus Eestis: „Kukil istub ikka kahepääga kull, / õndsas kodukäija kroonu noorem... Sõnnikut täis jälle Augiase tall — / puhtaksrookimisest unistagu hull!“ Kaugemal võtab eriti luuletus „Portugali saldo“ üsna selgesti kokku meie poolfašistliku diktatuuri algusaegade poliitilise bilansi — igatahes selgemini kui suur üldsus olukorda esialgu taipas. Mõned asjad, nagu „Jõulu meeolelu“, on pühendatud tervenisti arveteõiendamisele vapsismi-ajajärguga. „Karmid rütmid I“ naeruvääristab fašistliku agitatsiooni olemust kui seesugust: „Hulka tuleb rabada / nutupulbri ja nuiaga, / piimajõgedega, saiaga / ürgvaistused tabades.“ Üks teine luuletus võtab kogu sõjaeelse „närvidesõja“ iseloomu kokku kolme värssriita: „Kõneleb Zarathustra / Neanderthalist: / homo homini lupus est.“ Läheneva pärisõja tulemus on luuletaja arvates see, et „kõrgel ujuvad seltskonna rapped, / ja „riigihuviden“ tapet — / noid omaksed matku“. Luuletus „Hädaabitõöl“ on lõikav satiir Genfi teesklevate rahutegelinskitte pihta; „Kojad“ lõpeb paljuütleivate ridadega: „Gardenparty ja ping-pong, / kuni kõmab surmagong.“ Lõpus asetsevate luuletuste pealkirjad — „Ärasalgamise päeval“, „Massmõrvade laupäeval“ — räägivad iseenese eest. Poet küsib nende perspektiivide ees eneselt ülikibeda ironiaga: „Poe elevandiluust torni, / ole vaimline lord!...“

Ent Alle on just viimase seitsme aasta kestel oma luules lõplikult kaugenenu esteeetilise individualismi elevandiluust tornist ja asunud atakeerima üha konkreetsemaid vaenlasi. Tõsi küll, kogu meie luuletajaskond pole õieti kunagi varem tootnud nii palju politiseerivat-protestivat luulet kui sel sõjaeelsel ajajärgul — isegi mitte „ajalaulude“ moesoleku ajal vabariigi algusaastail. Ent Alle on ka nüüd teravam ja konkreetsem teistest. Kuna tal aga praegu kahjuks on alles pooleli epigrammide-kogu koostamine ja järjekordse luuletuskogu viimistlemine, siis saab ta hilisemat satiirilist toodangut näha vaid

siin-seal ajakirjade numbreis. Näitena ta viimaseaegse poliitilise epigrammi nappusest ja lõõvusest kõlbaks ehk salmike

Lusikas ja rusikas.
Poksilõust ja rooma samm,
ajus lues, vähk või vamm.
Üha kergemaks jääb lusikas,
aga raskub soomusrusikas.

(„Tänapäev“ 1938, nr. 3.)

Viimaste aastate „Loomingus“ ilmunud Alle satiirilistest ajalauludest võib mõned esile tõsta. „Irreaalne“ (1935), milles ta esikkogus valitsev stilisatsioon ja nägemuslikkus on ühendatud sisulise lõikavuse ning aktuaalsusega. Hilisemast paistab silma „Vale tõuseb, tõde vajub“ (1937), mis on inspireeritud Hispaania kodusõjast, ja mille refrään kõlab: „Vale tõuseb, tõde vajub. / Homo sapiensi taju hajub.“ Luuletus „Julmad tähised“ (1939) tegeleb julm-groteskse sõjavalmistusega Euroopas.

Kõrvuti satiirilise huvi tõusuga väliste, maailmlike sündmuste ja olukordade vastu terituvad Alle viimaseaegses luules üha ka seisukohavõetud sisepoliitilise tagurluse vastu. Sääraesisulised Alle epigrammid on ilmunud enamasti „Tänapäevas“ ja ta järglastes. Olgu neist mainitud „Igavene eestlane“, „Tähised“ (lõppdefiniitsiooniga meie 1938. a. olukorra kohta: „Drang nach Bukarest!“), „Uued hüved“. Viimases leiduvad üldisemalt tuttavaks saanud read: „Nõndap vabadus ja priius / kõnnib Kihnus, istub Hiius.“ Oli nimelt tarvitusele võetud asumisele-saatmise taktika pahempoolsete suhtes.

Alle viimaseaegseist üsna arvukaist epigrammidest tegeleb aga suur osa samataoliste küsimustega, millest omal ajal meil algas selle žanri õitseng — nimelt kirjanduspoliitikaga. See murede ala on August Allele loomulikult alati südamelähedane olnud. „Tänapäeva“ kirjanduspoliitilised epigrammid materdavad sagedamini seda „rahvastervikulist“ positiivsuse nõuet, mille platvormile võim püüdis meil viimasel ajal vaimu meelitada kõigepealt materiaalsete töotustega. Alle lausub nende asjade kohta omad parajad sõnad: „Praegu värsitreial ei jää hätta... kui ta vinnab positiivse mätta / kõrge kuhjavarda tippu... tõsta, vennas mätaslippu!“ Eriti irriteerib Allet „Tänapäevas“ kroonupropagandalise kallakuga „töörõõmu“-luule, millel ei saanud olla tõelist kõlapinda ühiskonnas, kus enamik inimesi pidi töötama mingi rõõmuta. Kuid Alle sõdib satiiriga ka kitsamapiirilise elulähedusprogrammi vastu — vähimalt aguli-eluläheduse vastu kirjanduses, nagu ilmneb eriti epigrammist „Eluläheduse muusa“, või ka luuletusest „Aguliste I“ („Karmid rütmid“), mis muide aga õige heatahtliku huumori ja kaastundega vaatleb vaest agulirahvast ennast.

Neist Alle distantsivõtmistest ei saa siiski järeldada, nagu kaitseks Alle kirjanduspoliitiline satiir kuski aristokraatset eraldumist rahvast või lihtsalt mingit boheemlikku endassesuletust. Säärased ideaalid on põhjalikult võõrad meie sõjakate vaistudega esiboheemlasele. Tõsi on muidugi, et ta üldse ei väljenda oma positiivseid kunsti-ideaale (mida, muide, vähimalt epigrammis olekski võimatu teha), vaid piirdub tervet, haritud maitset solvavate ning poliitiliselt kahtlaste vesivõsude mahalõikamisega. Ikka jälle on ta eriti varemil aegadel naeruvääristanud seda „isamaalist kirjandusideaali“, mis on olnud orienteeritud muuseumi kindamustreile, „panmongolismile“, lõppeks taarausule (vt. fõljeton „Nooles“ nr. 3) jne. Ja paistab igatahes silma, et kui kaasboheemlane August Gailit oli

oma lõbusa tsirkusemehe annete tõttu varem võrdlemisi tervena välja tulnud Alle karu-
äkete alt, siis „Lillas elevandis“ följeton „August Gailit enne ja pärast surma“ naelutab
kinni „Ge“ ja „poeeside kuninga“ — Visnapuu — lahkulöömise aktiivse kirjanikkonna
pahempoolsest orientatsioonist ja nihkumise lähemale rahvuslusele. Seda lahkulöömist pol-
nud kummagi toodangus esialgu just palju märgata, kuid Alle ennustas, et „sulavad
kokku ühiseks isamaalisest vaimustusest juubeldavaks laulupeoks nii tõusik kodanlus kui
ka kirjanduslik tsirkuserahvas“.

Nii on August Alle otse „armukadedalt“ valvanud meie kirjanduse seesmist ausust ning
rippumatust. Kui tal seejuures pole omalt poolt meie vaimuelule anda olnud teejuhatusi
tuleviku jaoks, siis säärane bilanss tundub meile peagu loomulikuna, igatahes võltsimatuna.
Kus ei ole palju jaatada, seal on teatud väärtuseks kõige citatava eitamine.

SÄÄRE EIT JA SUVITAJA

PEDRO KRUSTEN

Mine tea, lubas ikka sõna saata, et kas siis mõne kalalise vankril oma kimpsude-kompsudega või kuidas. Aga nüüd on kadunud nagu kivi vette. Mõtles ümber, ega muud. Pole enne Sääre Oti majakeses suvitajat olnud, kus siis tänavugi. Mõni koht või midagi. Mereäär seal all leppade varjus hirmsaid punaseid kivimürakaid täis, kes neid näha tahab. Targemat pole toa juures ülevalgi. Liivastel kinkudel koirohupõõsaid. Asi mul, mille pärast linnast siia tulla. Silmad ei panegi tähele, aga paljad varbad tunnevad: kanad reostavad õuekummelit. Kes siia sisse tahab tulla?

Siis veel oli, kui sirel õitses toa nurga ääres suvistepühade ajal ja pärast sedagi. Saaksid nüüd siia, silm näeks. Muud ilu ju siin pole, mis neid selle viletsa nurgaga lepitaks. Jääb see nägemata, ega nad siis sõbraks saa kõige sellega, mis siin on. Nii sai ikka oodatud. Nüüd sirel ongi õitsenud. Jäi neil nägemata. Mis asi see ometi on, et nad ei tule? Käsiraha sees. Ega inimene heast peast ka raha jäta. Küllap mõni paha asi tuli ette. Ehk haigus? Millal see parem aeg maal olemiseks veel tuleb? Näe, juba toa taga tühjade võrgupuude all mõni hea sületäis heinu kuivamas, kõrgelt põllupeenralt niidetud, taat virutas eile maha. Aga mitte ainult selle, vaid muugi pärast on heinaaeg käes: Pärtli kaskede all, kus maa küll madal, rohi kohe sinine, sealgi tehtud täna algust.

Sinnapoole Sääre eit peagu vahibki. Tema see muretseja on. Vahib Pärtli heinamaale, aga mitte niitja pärast. Või veel! See on ju Pärtli Kaarel, ja seda eit ei kannata silma otsas, sest temaga on vana vaenu ja nüüd on veel uutki. Pärtlil on suvitaja sees. Eks see ükski juba anna põhjust kui mitte just karvupidi kokkuminekuks, siis salavimmaks ometi, sest suvitaja tõttu on Kaarli nina püsti. Oleks veel, et on ainult ennast täis. Naerab ju minu üle, mõtleb Sääre eit. Miks ma julgesin kevadel hingata, et meile tuleb ka suvitaja. Kus see nüüd on? Seda need Kaarli silmad küsivad, kogu nägu haugub. Kes ta sisse ei näe! Aga oodaku...

„Eit, mis püha sa seal pead?“

Eit ärkab mõtteist. Hüüdjä on taat. See ei või ka oma nina töö juures pidada. Vahib aknast välja. Kopsigu saabaste kallal! Sääre taat parandab ümbruskonna elanike jalanõusid, käib merel ja teeb põllutööd — nii hoiab enesel ja eidel hinge sees.

„Eit, kus su silmad? Kanad lõhuvad peenarde kallal!“

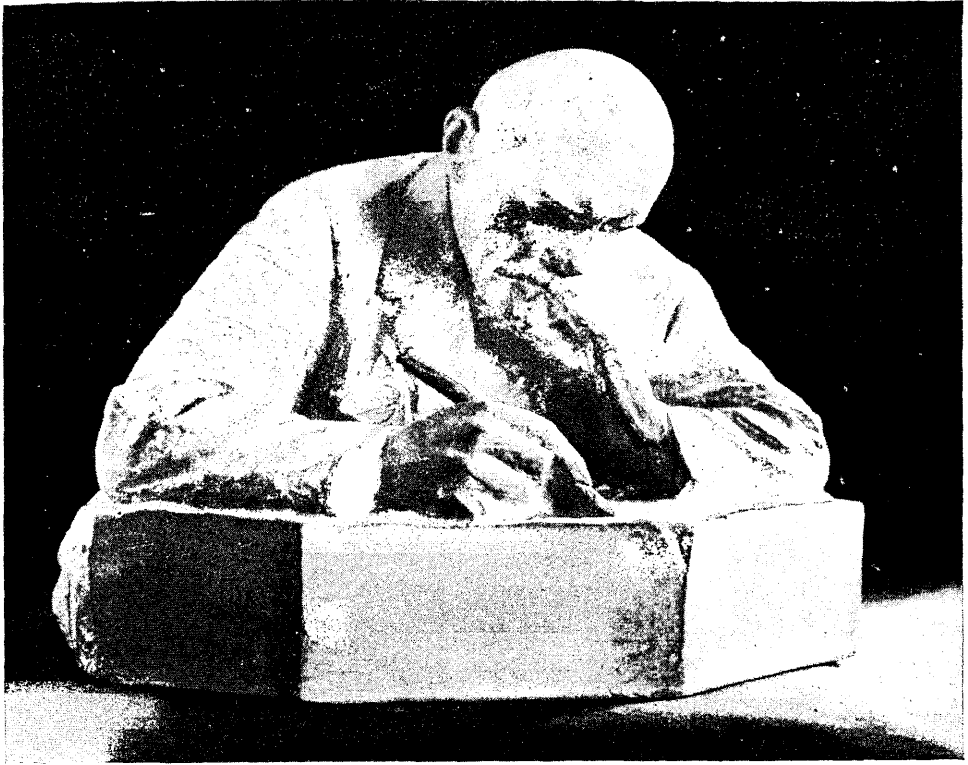
Tõsi, kange mõtlemisega silmad on jäänudki lohakaks: alles nüüd märkavad, mis hirmsat tööd kanad teevad peenardes. Muld lendab laiali ühes taimedega. Peenrad on eide hing, vanas eas kohe laste ette (pojad kadunud — kes mere taha, kes mere põhja): neid ta harib umbrohist, neid joodab toobiservast. Nüüd eit teeb peletavat häält, peksab plaksatades käsi kokku ja kahmab siis maast okkaist tühjaks pudisenud pruuni kuusehao. Ajab kanad sinna, kus nende koht. Seejärel silmad on jällegi varsti Pärtli heinamaal. Seal kaudu tuleb hobusetee rannakülla. Seal peaks ilmuma see, keda eit ootab.

See, keda ta ootab, saabub ometi nii, et ta tema tulekut ei näe. Eit on parajasti kaevul. See on seal all, kus keset rohelist mererohtu mäerinna sees on vana tünn. Selles elab vesi, nii külm, et karju. Kui tahad, võid tõsta auskariga, mis on toodud paadist ja seisab nüüd veeaugul. Aga võid lüüa mannergu ka niisama sisse ja kahmata täis. Kui eit veekandamiga minekut teeb, paistavad paadid ja võrgumajad all rannas mustadena ja vaikne meri on loojangust helepunane. Sel hilisel tunnil on jõudnud suvitaja Sääre Oti majakese ette. Kitsa kujuga kahvatu naine, kaks last kaasas. Taksikoer ka, mis ta sellest siia vedas?

Nüüdsest peale Sääre eit enam ei vahi Pärtli heinamaale, kustkaudu hobusetee tuleb rannakülla. Nüüd on kõik hea. Pole enam seda, mille pärast Kaarli irvitavad silmad võiksid vastu tulles Sääre eide kallal tummalt haukuda. Nüüd on eidel omakorda uhkus sees. Tulgu aga Kaarel vastu, küll ta temale ütleb, et meie suvitaja on sakslane, hädavaevalt saad temaga jutud aetud. Niisugust pole siin kandis enne olnud.

Aga seda Sääre eit ei lähe kellelegi rääkima, mida ta varsti märkab ja endamisi väga imeks paneb. Millest nende hing küll sees seisab? Väga väikse söömaga. See kohe nende näostki näha, et nad kõhtu täis ei saa. Siis ikka nii vaesed. On kehvikuid nendegi seas. Seda pole osanud nagu mõteldagi. Aga üks see ole aru saada: üksik lesknaine, kust ta võtab, ju see tunniandmine pole mingi teenistus. Kaks last kaelas. Olgu poisiga, kuidas on, ta ikka nagu meesterahvas, aga sellest pisemast on kangesti kahju — terane ja mõistlik tütarlaps. Vahib alati juures, suu püsti, kui sa leiba lõikad. Näha, et tahab süüa, silmad vaatavad nii ahnelt, aga niisugune vaim on sees, et ei küsi. Kui sa teda vaatad, siis kohe pead üle ta kangesti valgete juuste silitama, kuigi minu pai pole talle midagi, ehk koguni piinaks, mul va kõva ja hirmus käekonts, mõtleb Sääre eit. Vaene loom, ega sul kerge ole kasvuaas tühja kõhuga olla! Põdesid ka veel, nüüd peaksid kohe mehemoodi sisse vitsutama, aga mis sa teed, kui võtta pole.

„Taat, kui viiks neile õige kausiga tulist leent?“ küsib eit ühel päeval.

N. Andrejev

V. I. Lenin

N. Andrejev

Kasahhi rahvalaulik, ordenikandja Džambul

S. Lebedeva

U. Muhhina

S. Lebedeva

Mihhoels

„Mis su arus on?“ sõitleb taat. „Ise oled sant, aga tahad teist oma sandiks teha. Tema võtab sinult armuandi! Hoiä oma nahk, et sa niisugust lolli tükki ei tee!“

Ega tea, viimaks panevadki pahaks, lööb eit kartma. Teed küll heast südamest, aga ega tema seda siis küsi, kui sa juhtud ta uhkust tallama. Selle mõttega eit läheb välja ja kraabib pühkida õuemuru. Siis neil puhtam astuda. Näeb seal taksikoera, paneb varsti luua käest, tuleb ja tõstab siiski kausi leent täis.

„Eit, hoiä oma nahk!“ hoiatab Sääre Ott.

„Ülen, et tõin koerale,“ kõneleb eit. „Visaku siis või ära.“

„Oli nii lahke, pannud pahaks midagi,“ sõnab ta tagasi tulles. „Ütlesin, et on puhas, praegu pajast tõtsin. Polnud tuline midagi, paras kätte anda, äga ei ta kutsunud koera ühtigi. Jättis kausi lauale.“

„On äga sul aru peas!“ ütleb taat. „Arvad, et tema hakkab seda salaja sööma, mis sa oma jutuga koeratoiduks teed? Lase niisugune lõra veel lendu ka, siis ta paneb siit varsti minema. Kuule, hoiä oma nahk!“

Kui need siit enneaegu kaoksid, siis oleks kogu küla naeru täis, et muidugi, Sääre rahvas nüüd mõni suvitajapidaja. Tegi vehkat, nii paha oli olla. Pärtli Kaarel ajaks hambad paljaks. Seda eit kardab ja mõistab hoiatamatagi, et suvitaja vaesust ei või majast välja kanda. Äga toidu kandmist sinna ta jätkab.

Taat küll sõitleb:

„Eit, ää ole edev, topid nina teise elu sisse. On neil peenike peas, poiss mehe pikkune — mingi karja, siis leivakott kohe käes.“

„Ega see tema sisse mahu, et peab sinu käest leiba teenima,“ vastab eit.

„Siis olgu ilma,“ ütleb Sääre Ott. „Kes seda küsib, kuidas minu hing sees seisab? Näed küll: igäüks hoiab ise küünte ja hammastega elust kinni, pole teisest äitajat. Teine sinu eest merele ei lähe. Ikka ise. Tuled sealt tühjalt tagasi — kelle mure see on? Või jäädki sinna — su oma elu ja asi. Nii elatakse. Nagu kivid üksteise kõrval karis. Pole sinulgi heldet kätt omasuguse jaoks. Siin siis pugema hakkad!“

„Või poen!“ vastab eit. „Ää sa niisugust asja ütleva tule! Sa siis ei mõista: eks ta ole uudis tunda, et tema sinust nagu allpool, nii et sa toetad teda — supikausiga. See minu elus esimest korda. Sellepärast siis: miks ma ta vastu helde ei pea olema. Uudisäsi tunda, et saks sinust alamal.“

„Mis uhkust sa sellega taga äjad — oma kukrule teed kahju!“ tõreleb taat. „Selle mõttega võtsid ta siia, et teenida, nüüd raiskad oma leiva ta peale.“

„Ma raiskan,“ osatab eit. „Peavad su kõndid siis alati õieli olema, et saada? Eks vahel või ka andjat mängida. Uudisäsi.“

„Siis sedaviisi!“ kõneleb taat. „Suured vigurid koeraga. Eks neid aegu ole siin küll nähtud, kus sul oli häda käes, mine saksalt abi otsima — nagu koer. Mõisa rendikoht. Nüüd on saks hädas, sina aitaja — koer ikka nagu suur vahemees.“

Nii kõneleb taat, aga eit sellest ei hooli. Teeb oma. Mõtleb lapsele ja silitab peni selga:

„Kena loomake!“

Koera selg jääb endiselt lahjaks, ei näe Sääre eit kunagi oma kaussi ta ees.

Kena loomake aga polegi nii kena. Eit virutab talle mõnikord, kui keegi pole nägemas, kiviga. Ei seisa, kurivaim, mujal, ikka kipub nuuskima peenarde vahele. Tallab vanainimese töövaeva. Kukub teinekord veel kraapima, lõhub nii, et must mullasoru käib vastu taevast, sibulad ja peedid tagant järele. Mis südamega sa seda pealt vaatad? Muudkui vala pähe sellega, mis kätte juhtub. Mina rohin ja kastan, hoian nagu oma silmatera — selleks, et koer ära solgiks! Anna ikka teinekord nii, et jääb jalust maha, siis tead, et rahu majas, mõtleb eit tighedana.

Ta on niisugustel juhtudel viha täis ja mühiseb tükk aega ka siis veel, kui väike linalakk juurde tuleb.

Pikkamisi annab süda järele ja siis ütleb eit: „Eks sa mine Rahu männikusse, sul head silmad, mõne muuluka ikka suhu nupid. Võta koer kaasa, tõmmaku seal kraapida kasvõi hing välja!“

Kui eit nüüd veel kausiga viib, siis ta koera enam ei mainigi, süda nagu ei luba seda risu suhu võtta. Aga suvitaja ise, laste ema, naeratab kitsa näoga tänulikult ja sõnab oma kange keelega, et teie ikka nii hea, hoolitsete me koera eest.

Koera eest. . .

Kuidas sa jätad toomata, nüüd nad ju harjunud saama ja ootavad, mõtleb eit. Ma ise ka vaene, aga ega see mind enam vaesemaks tee, kui ma vahetevahel tilguke suppi ja mõnikord kantsakas sooja leiba annan. Mis seda rääkida, andmine teeb südame kergeks, aga raske on niisama pealt vaadata, kui teise kõht on tühi.

Koeraga aga on eit lõplikult riius. See ei võta õppust, vaid läheb üha enam ülekatte. Vähe sellest, et pöörab peenrad pahempidi. On hakanud ka vargile. Viib kanapesast munad ära. Seda oli juba mõne aja eest märgata. Täna eit tabab ta teolt. Sa igavene vaenlane! Kas vähe oled veel mulle südamevalu teinud? Üks pahandus teise peale. Mis õigusega sa mind kiusad? Mu oma kodus! Kõik aiamaa oled üles tõnganud, nüüd see ka veel, et vargile! Raisk niisugune, et sa kärvaks!

Eit valab terava kiviga talle pähe. Loom teeb kanks! ja jääb pikali

maha. Karjub, see on ta surmaeelne hädahääl. Nüüd nad muidugi jooksevad siia kokku. Kõik selgub neile. Patakas on käes, mõtleb eit. Koer on valmis. Näevad, kes tegi. Teadagi, mis nüüd tuleb. Pahandus ja nutt siin, külas aga lai naer. Aga Sääre eit ei karda sel hetkel Pärtli Kaarli parastavat nägu, vaid tal on kahju millestki muust. Nii kahju, et silmad kargavad tihedalt vett täis: kuidas sa nüüd enam kausiga lähed, kui koer on surnud?

Kunstnik

Alati üksi nii rändab ta rahutult ringi,
näos tal sageli naeratav muretu mask,
varjates ilma eest nukrat ning nälginud hinge,
mis nagu hulkuva kerjuse täitmata task.

Sulgenud endasse tunnete teravaid hõike,
lülitab mõtteiks ta ümber, mis tunnetand närv.
Meeled on salaja korjamas ümbrusest kõike,
seni kui küpseks saand otsitud kuju ja värv.

Elama hakkavad ununend löuendid valged,
surutud alla saab meeletu kujutlustorm,
ohjades hoides veel laiali paisatud algeid
kindlana kujuneb osava käe all siis vorm.

Francisco de Goya

Sel ajal kui romaani kunstitrooni
veel ehtimas on klassitsismi kiit;
ning kummardavad Ingres ja David
Pariisis kuninglikku krooni.

Hispaania näeb Rafaelest und
ja peegeldub Madonnas jesuiitlik tühjus,
Madridis ammu unustet Velasques
ning õitseb saksa akadeemiline suund.

Siis nagu taevast langend meteor,
mis tulnud kust, vaid teab ainult looja,
Hispaanias nii ilmunud on Goya
ja vabadus on tema oreool.

Nii vahesi tuulehoog, mis järsult tõusnud,
veepinnal siledal lööb vahutavaid laineid,
ta tolmu painutab liig pikaks võrsund taimi,
seest kõdunenud paiskab ümber puud.

Nii rahva seest vaid tõuseb kõrge vaim,
ta võidukäik ei tunne mingit tõket.
Kui kõrgele ei lööks ka kadeduse lõke,
ei pimesta ta võitu pahatahtlik laim.

Monarhi favoriit, markiis, minister vali,
nad kõik nüüd tormamast ei iial väsi,
et suure meistri õnnistatud käsi
ka nende auks looks hinnalise maali.

Kuid tõmbub tagasi ta prassivast Madridist;
tal kitsaks jäänd regendi särav hoov,
kus kõrge aadel vaid intriige loov
ei mõtle muust kui sametist ja siidist.

Jääb nägemuste valda. Üksinduses ta
on loond „Caprichios“, „Desastres de la guerra“;
on sõjas vooland tuhandete veri,
on orjastatud rahvas, laostatud maa.

Maapaos, kaugel igatsetud kodupinnast
ta hämardunud elupäeva sulgenud on ring,
siis kui veel rahutu ning otsisklev ta hing
ning loomistuli pakitsemas rinnas.

IIDA KÄSPER

EESTI NSV KUNSTIMUUSEUMIDEST

VILLEM RAAM

Nagu mingi fataalne ebaõnnestumiste paratamatus on jälginud meie kunstimuseumide ajaliselt mitte just pikka, kuid seda vaevalisemat arengukäiku. Õieti peaks siin kõnelema ainult ühest kunstimuseumist, muuseumist, mille asukohaks on olnud Tallinn, sest kodanliku režiimi ajal endale juba mõnda aega eksisteerimisvõimalusi otsinud Tartu Kunstimuseum ei saanud ruumidegi küsimust lahendada, rääkimata süsteemaatilisest korrastus- ja kogumistööst. Segamuseumest suurima, ERM-i kunstiosakonna, täiendamiseks ei saadud näit. viimasel tegevusaastal eelarvesse nõutada mitte suuremat summat kui ainult 400 krooni! Vaevu piisab sellest ainult ühe korraliku kunstiteose ostmiseks. Otse iseloomulik on see ükskõiksus ja hoolimatus, millega meie kodanlikud kultuurija kunstijuhid kogu „iseseisvusajal“ on suhtunud nendesse probleemidesse. Märkigem kas või ainult seda, et 20 aasta jooksul pole suudetud välja koolitada isegi ühtainust konservaatortspetsialisti ja oleks petlik illusioon, kui arvatakse meil juba olevat täie kvalifikatsiooniga tööpereali üheleegi täiskooramatusega töötavale kunstimuseumile.

Nüüd aga, kus on kõigil aladel sündinud põhjanihaarav murrang, kus kultuurpoliitika on saanud hoopis teise ilme, teise rakenduse ja võitnud endale selle sügava sisulise kaalu, mida ta on õigustatud omama sotsialistlikult ülesehitatud ühiskonnas, nüüd on aeg, et ka muuseumide küsimus võetaks põhjalikule kaalumisele ja et selgitataks nende ainelistest kui ka sisulistest võimalustest tühjendav kasutamine, mida võimaldavad praegused uued olud.

Vana-Kreeka muusade templist alguse saanud *museion*'i-idee on enam kui kahtuhandaastase kujunemistee arengukäänakuil läbi teinud väga eriilmelisi muutusi, kuid alles renessansi ja baroki ajastutel hakanud võtma tänapäevasemat ilmet. Rikaste aristokraatide, suurte valitsejate laiemale rahvahulgale täiesti suletud erakogudena ei omanud toorkordsed muuseumid veel mingit ühiskondlikult olulist tähendust, kuid neist kujunesid hiljem põhikogud suurtele avalikele muuseumidele. Nii on tekkinud näiteks säärased muuseumi-suurused nagu Prado-muuseum Madridis, Louvre'i muuseum Pariisis ja kõige uuema aja hiiglanäitena Tretjakovi galerii Moskvast. Veel 19. sajandi teisel poolel olid kunstimuseumid magasinitaalseteks kunstiteoste panipaikadeks. Sajandite vahetusel ja eriti päälle maailmasõda muutus olukord aga tuntuvalt. Suured sotsiaalsed murrangud puhusid muuseumidestki vana „surnukambri“ tolmuga ja juhtisid need välja tänapäeva moodsa muuseumi-tüübini. Mõtelge kas või ainuüksi Nõukogude Liidu vastavaid hiiglasaavutusi. Siin ei saa tähele panemata jätta ka Saksa, Hollandi ja Rootsi mõnevõrra küll teiseilmelisi, kuid siiski väga läbimõeldud ning meetodikindlat muuseumide korraldust.

Milliseid tegelikke vahendeid oleks aga moodsal kunstimuseumil kasutada uute eesmärkide saavutamisel?

Ei võiks enam kahtlust olla, et esijoones tuleb sundiva vajadusena rõhutada üldise muuseumide võrgu loomise tähtsust ja sellega seoses kindla arvu riiklike

keskmuseumide loomist, nende hulgas kunsti keskmuseum. Viimaste kaudu saaks teostuda sihipärasem ning ratsionaalsem provintsimuseumide organiseerimine kui ka nende tegevuse sisuline toetamine edaspidigi. Tegelik muuseumide ülalpidamine ning juhtimine peab kanduma riiklikule alusele. Ainult sääraselt on mõeldav sihikindel ning juhuslikkust vältiv sisuline tegevus ja seda püsivalte kandev majanduslik alus. Siinjuures on täiesti selge, et ei saa enam jääda vaikselt mõtiskluseks tiheda kontakti loomine Nõukogude Liidu laiaulatusliku muuseumide korraldusega, mis on suuteline pakuma kõige tõhusamaid eeskujusid, ja seda mitte ainult oma välises organisatsioonis, vaid ka sisulises osas.

Kunstimuseumide sisuline kogumisprogramm peab olema selgelt eraldatud eriti kultuurlooliste muuseumide programmist. Viimased käsitleksid teatud kindlate ajastute või sotsiaalsete võitlusperioodide kogu vaimset ning ainelist sfääri, esitades sünteesi loomiseks võimalikult kõiki materjale. Kunstimuseumid aga peaksid suurema erialalise kontsentratsiooni saavutamiseks omama maksimaalselt nelja haru: maali, skulptuuri, graafikat ja moodsat rakenduskunsti. Viimase haru vanemaid perioode näib olevat loomulikum (eriti meie kasinat materjali arvestades) siduda kultuurloolise muuseumiga. Sääraseid suuremaid muuseumi peaks meil olema vähemalt kaks, üks Tallinnas ja teine Tartus. Väiksemates keskustes tuleks aga kohalike segasisuliste muuseumide juurde luua kindlailmelised kunstiosakonnad. Nende asjatundlikuks korraldamiseks tuleks vajaduse korral kasutada keskmuseumide abi. Samuti peaks keskmuseum oma suhteliselt rikkalikust magasinist võimaldama depositeid andmist aktiivsemalt tegutsevatele kunstiosakondadele, kui mitte määramatuks ajaks, siis vähemalt teatud erinäitusteks, kus aluseks on kohapealsed kogud. Hea kontakti juures on mõeldav isegi kogumis- ja ostuprogrammi teatud ühtlustamine ja ühine teostamine, mis aitaks kõrvaldada nii mõndagi lünka kui ka arvukaid kordumisi. Ühiste ülesannete hulka peaks paratamatult kuuluma kui mitte rohkema, siis vähemalt aastaraamatu kirjastamine. Siin esitatud ja teisigi koostöövõimalusi provintsi muuseumidega peab arvestama kõige suurema tähelepanuga, kui kunsti ja kunsti mõistmist tõesti tahetakse viia laiadesse rahvahulkadesse ja mitte jätta mõne üksiku suurema linna eesõiguseks.

Moodne muuseumi-tüüp ei eksisteeri enam üksi kitsahuviliste kogujate, kuiva teaduse või üksiku individualisti-esteeditseja huvides, vaid on kõige mitmekülgsemalt rakendatud laiade rahvahulkade teenistusse. Sellest arusaamisest lähtudes peame kujundama ka meie oma kunstimuseumide tööprogrammi. Muuseumi oma eesmärgi püstitades peab mõistma, et ta pole rahvale mitte ainult kunstilise hariduse ja elamuste andja, vaid samal ajal ka ajaloo ning sotsiaalsete võitluste õpetlikuks ning paljudele vaks illustreerijaks. On selge, et kunstimuseum peab peale tavalise säilitamise-ülesande täitma ka teaduslikke ja pedagoogilisi ülesandeid. Need nagu iseenesest mõistetavad nõuded näivad meie oludes siiski vajavat eriti mainimist, kui meenutada peagu täielikku 20 aastat kestnud vaikust. Ei ole siin koht nende ülesannete teostamisvõimaluste üksikasjalikuks analüüsiks, küll aga mõne olulisema vahendi mainimiseks. Eeldades permanentse valikkogu esteetilisel ja sisulisel ülesandeks jääma aastas ühe kuni kahe erinäituse korraldamine. See laiendab muuseumide huviringi, toob probleeme mitte ainult personaalile, vaid on tõhusaks vahendiks laiemas vaatajaskonna sidumisel muuseumiga ja

kunstiga üldse. Sisuliselt on niisuguseid erinäitusi võimalik ühe kindla idee ümber rakendada liita märgatavamalt laiemakski tervikuks. Nendega liituksid paratamatult loengute-sarjad, kuid mitte ainult nendega — loengute korraldamine tuleb kõige lähemal ajal teostada ka muuseumi püsivkogu piirides, selleks samal ajal järjekindlalt kuulajaskonda organiseerides. Nõukogude Liidu kui ka Lääne-Euroopa muuseumipraktis on tõendanud huvi püsivat kasvu loengute ja kergete seminari-harjutuste vastu ja näib, et nüüd just nende kaudu hakkavad surnud muuseumid jälle elama. Varem isegi kohmetuseks muutuvat konventsionaalset muuseumi-hardust ei kardeta nüüd enam katkestada aktiivselt süvendavate selgitussõnadega. Siinjuures ei saa jätta mainimata, et ka meil peaks kord lõpp tulema nn. muuseumijuhtidele, kes külastajaid sellega tahavad kunstile lähendada, et nad neile monotoonselt ette vuristavad iga üksiku teose nime ja autori. Sääraste guidade asemel on meil kõige kategoorilisem õigus nõuda teadlikke juhte, kes on suutelised esitama teadlikku sisulist ja kunstilist interpretatsiooni, tegema vahet olulise ja vähemolulise vahel ning oskama taibata külastaja teadmiste taset kunsti alal.

Kui muuseumi tõesti tahetakse kujundada kunstiharrastuste keskuseks, siis ei pääse mööda ka sellest, et igal suuremal muuseumil oleks oma raamatukogu ja lugemislaud, mille kasutamine oleks kõigile vaba, ajalt kasutatav ka õhtutundidel. Ainult sel teel suudaksime senini igavale muuseumile anda sisemist vaimust, otsivat intensiteeti. Peab kõige konsekvantsemalt rõhutama, et muuseumid ei tohi kaotada sidet eluga, tänapäeva akuutsete kunstiprobleemidega! Aja kunstiaha peab kajastuma nende seinte vahel ja pedagoogiliselt seisukohalt lähtudes peab rahvast just selle kaudu viidama ka möödunud aegade kunsti mõistmisele, mitte aga vastupidi, nagu sageli teeb teaduslik-teoreetiline kunstiajaloo metoodika, rakendades oma menetlusi ka laiade hulkade juures. Kuid olukorra parandamiseks ei aita ainult headest mõtetest ja heast tahtmisest. Ennekõike vajavad muuseumid sobivaid väljapaneku- ja tööruume. Tartu Kunstimuuseumil puudusid ruumid täiesti. Tallinna Eesti Kunstimuuseum pidi leppima vanade kõrtsiruumidega, kus puudusid ruumid vähemagi magasin korraldamiseks: ülemaailmalise tähtsusega keskaegsed puuskulptuurid hallitaksid niiskes ning tuleohtlikus sadamatehaste laos ja muuseumi paremad eksponaadid olid laiali kantud juba aastaid mööda riigiasutuste ameti- ja esindusruume — asjata otsis neid muuseumi kataloogi ostnud muuseumikülastaja. Nii paljuku leiti võimalusi, ainult mitte muuseumihoonete ehitamiseks kahtegi suuremasse linna. Nüüd on olukord põhjalikult muutunud. Kunst pole enam üksikute äravalitute fassaadi- ja etiketiküsimus, vaid rahvakultuuri asendamatu ning sügav osa. Meil on kindel alus loota, et kõige lähemal ajal teostub nii muuseumide organisatsiooni reform kui ka uue ajakohase hoone ehitamine vähemalt Eesti Kunstimuuseumile Tallinnas. Samal ajal aga tahaks loota, et esijoones meie laias tööliskonnas organiseeritavad vaimsete harrastuste tööringid oma kavva võtaksid ka intensiivsema kuastiküsimusega tegelemise ja ka omalt poolt püüaksid leida kontakti muuseumidega ja kunsti alal tegutsejatega üldse. Mõlemapoolses aktiivsuses üksi seisab täielik edu, mis meid selgi alal võimaldab jõuda Liiduvabariigi väarikale tasemele.

Kui eelpool on püütud põgusalt puudutada meie kunstimuuseumide küllaltki akuutseks muutunud probleemi ja mõningaid võimalusi selle rahuldavaks lahendamiseks, siis peaks olema päris selge, et selle primaarseks eelduseks pole mitte niipalju mingi muuseumitehniline pisiküsimus, vaid kõige suuremal määral kogu meie kunstikultuuri eesmärkide ja teostuslaadi põhilisim ümberkujundamine.

VULGARISEERITUD MARKSISM KIRJANDUSTEADUSES

KARL TAEV

Mie senise kirjandusteadusliku uurimistöö ja päevakriitika alal on metodoloogilistele küsimustele pühendatud tähelepanu olnud minimaalne. Kõik, mis sel alal on tehtud, piirdub peamiselt õppetegevusega ülikooli kirjandusekateedri spetsialiseerumisastme seminari tööga õppetegevuse raamides. Seetõttu senine kirjandusteaduslik töö, samuti kogu meie kirjanduse elu ja päevakriitika käsitelu on hõljunud siia-sinna ilma kindlate metodoloogiliste printsiipideta. Kui viimaseid otsida, siis leiame vaid juhuslikke, eklektilisi katsetusi mõnes ajakirjas („Looming“ — Annist, Sütiste), mõningaid vihjeid uurimuste (Annist) või kirjanduslugude (Kampmaa) eessõnus. Metodoloogiliste küsimuste põhjalikumaks käsitlekuks ei ole senini jatkunud jõudu või tahtet. On kindel, et nüüdsest peale meie kirjandusliku elu küsimused, kirjanduslik töö ja päevakriitikagi on astumas viljakamasse ajajärku. Nagu kõigi eluavalduste asemele, mis kapitalistlikus ühiskonnas esinesid vastoludes ja anarhias, astub plaanikindel ja teadlik sotsialistlik elukujundus, nii ka meie teaduslikus töös ei saa kesta mingisugused hämarad, meeolude ja silmapilgu tarvidust arvestavad teooriad ja filosoofitseemised. Tõsi küll, meil on muude meetodite kõrval kõneldud ka vahest „sotsioloogilisest meetodist“, millega on enamasti tähistatud dialektilis-materialistlikku meetodit, sageli aga selle all mõistetud vaid midagi ebamäärast „idapoolset“ üldse. On vaidlematu, et edaspidised ülesanded seavad meie kirjandusliku elu tulipunkti metodoloogilised küsimused, mille alal lühikese ajaga tuleb ära teha tohtu töö.

Dialektilis-materialistlik kool kirjanduse uurimises on Nõukogude riigis 20 aasta kestes teinud läbi pika arengu. Sel alal on otsitud, eksitud, võideldud ja võitluses on marksistlik meetod kristalliseerunud, muutudes iga lahinguga tugevamaks, viljakamaks ja sügavamaks. Ei ole mõeldav, et kui nüüd ise hakkame osa võtma kogu N. Liidu kirjanduslikust elust, me saaksime lihtsalt, kerge vaevaga üle võtta ainult tänapäeval kõrgpunktidele jõudnud metodoloogilised printsiibid. Meetod on esijoones maailmavaade, ja viimast ei omandata latvadest, vaid juurtest peale. Et hoiduda vigadest, osutub tarvilikuks põhjalikult tundma õppida ka dialektilis-materialistliku meetodi arenemisfaase ja neid võitlusi, milles kasvas ja kristalliseerus see meetod. Alljärgnevas puudutatagu lühidalt üht viimaste aastate huvitavamat ja sügavamalt haaravat arenemisetappi — võitlust vulgaar-sotsioloogiaga.

*

Dialektilis-materialistlik meetod kirjandusteaduslikus uurimistöös on rohkemal määral kui ükski teine kool kirjandusteaduses kollektiivse läbitöötamise töö tulemus. Kui kodanliku maailma kesksemad meetodid, nagu Taine-Schmidti positivistlik, Gundolf-Cysarz-Ermateringeri vaimuajalooline, Dibelius-Walzeli formalistlik koolkond, on vahetumalt jää-

anud mainitud isikute poolt rakendust leidnud printsiipide juurde, siis dialektilis-materialistlik meetod kirjanduse uurimistöös on oma arengu kestel läbinud hulga etappe. Nagu kogu töölisklassi marksistlik ideoloogia ja praktika on kasvanud ja kõvenenud võitlustes, nii ka dialektilis-materialistlik meetod on selgitatud pikas, pidevas ja järjekindlas töös ja võitluses kõige mitmekesisemate väärideooloogiliste kallakutega. On olnud etappe, kus paljud marksistliku uurimismeetodi teoreetikud on püüdnud tõkestada arengut, kus on töö vastaval alal juhitud ummikusse, kus on kaotatud arusaamine, et marksism ei ole dogma, vaid elav, tööd juhtiv meetod. („On olemas dogmaatiline marksism ja progressiivne marksism; mina seisán viimase pinnal.“ Stalin.)

Alates Marxi ja Engelsi enda vaateist kirjandusele algas dialektilis-materialistliku meetodi printsiipide arenemine saksa kirjanduslikus uurimises Fr. Mehringiga, tema õpilaste Kleinbergi, Witmeri, Zimmermanniga ja tungis vene kirjanduse uurimisse peamiselt Plehhanovi vahendusel. Plehhanovi teoreetilisi kontseptsioone püüdis teataval määral praktikas rakendada meilegi küllalt tuntuks saanud P. Kogan, Suure oktoobrikuu sotsialistliku revolutsiooni esimestel aastatel aga eriti Fritše ja Lunatšarski. Sellest ajast alates on Nõukogude kirjandusteaduslikus elus elavais poleemilisis sõnavõttudes küsimusi sõelutud vene või veelgi enam kogu maailmakirjanduse piirides. Viimane asjaolu on avardanud vaidluste ulatust, eruditsiooni laiust, huvi, haaravust ja küsimuste käsitletu sügavust. Kogu selle töö tulemuseks on, et ühegi kodanliku maailma meetodisse puutuv kirjandus ei ole nii rikkalik ega sisalda seesugust põhjalikku ja suurt kirjutuste ja poleemika hulka, kui seda pakub dialektilis-materialistliku meetodi ülesehituse käik.

Meetodi kujunemiseks peetud pikas võitlustereas mainitagu poleemikat Šklovski poolt esindatava formalismiga, kultuurajaloolise kooli epigoonide Sakulini, Jefimovi ja Piksanovi eklektilise sotsioloogiaga, trotskistlike, vähemlike, väikekodanlike Buhharini ideoloogiatega läbipõimitud „Perevali“ rühmaga, kes oma lähtekohad rajasid kodanliku, reaktsioonilise Mach'i, Bergson'i ja Freud'i idealistlikule filosoofiale. Tegelikult sai küll viimane kallak L.-Euroopa vaimuajaloolise (Gundolf, Cysarz) kooli platsdarmiks, mille kaudu konterbandina püüti sisse tuua individualistlikke ja teaduslikust seisukohast lausa nihilistlikke kontseptsioone dialektilisse kirjandusuurimisse. Poleemiline pinge paisus eriti tugevaks, kui 1928. a. V. F. Pereverzevit ilmus printsiipilis-metodoloogiline „Kirjandusteadus“ (Литературоведение). Poleemikat omakorda alustasid Gorbatšev, Lunatšarski, Lebedev-Poljanki ja see kandus edasi Kommunistlikku Akadeemia Kirjanduse ja Kunsti Teadusliku Uurimise Instituuti. Kuigi V. F. Pereverzevi kooli kontseptsioonide kaitsmist järgnevatel aastail jätkasid Bepavlov teosega „Kirjandusteaduse probleemid“ (Проблемы литературной науки), ja Zonin, oli 1930. a. Pereverzevi kool juba lõplikult oma positsioonid kaotanud, ehkki veel paljud neid vaatekohti pidasid marksistliku kirjandusuurimise meetodi lõppsõnaks. Vastav poleemika oli näidanud, kuivõrd Pereverzevi koolkond oli vulgariseerinud marksismi ja kuivõrd absurdsete tulemuste ja järeldusteni mindi. Naivselt püüdis Pereverzev kirjandusliku elu ja looja teadvuse viia kõige vahetumasse ühendusse tootmisjõudude ja tootmissuhetega. Nii muutus Pereverzevi sule all dialektika pelgaks skeemiks, materialism aga mehhaaniliseks printsiibiks. Kui ta nii keerulist kunstiloomingu protsessi ja kirjaniku teadvust püüdis mehhaaniliselt siduda majandusliku baasiga, siis jõudis ta oma uurimuses välja olukordadeni, mis eitasid klassivõitlust ja maailmavaadete vastastikuseid mõjutusi ideoloogilises pääle-

ehituses. Sellega hülgas ta ka kirjandusliku teose sotsiaalse funktsiooni kandjana, tühistades kirjandusliku teose kui klassivõitluse relva.

Vahepeal Kommunistliku Akadeemia Kirjanduse ja Kunsti Teadusliku Uurimise Instituudi väljaandel ilmuma hakanud ulatuslik „Kirjanduslik entsüklopeedia“ (Литературная энциклопедия) purustas 1932. a. Pereverzevi kui antimarksistliku kooli lõplikult. Eel-pool mainitud aga ka muudegi vähem oluliste kallakute pooldajad jätkasid poleemikat ja õige suuna otsinguid. Uueks autoriteediks näis esialgu tõepoolest kujunevat „Kirjandusliku entsüklopeedia“ ja „Suure nõukogude entsüklopeedia“ (Большая советская энциклопедия) kirjanduse osakonna ümber koondunud kirjandusteadlaste ringkonnad.

Nende põletavate otsingute tulipunktil tuli lõpuks parteil astuda appi ja näidata nuesti kätte kaotsiläänud õige tee. Lähtekohaks siin sai tähtis sündmus ajaloolisel frondil. 16. mail 1934. a. avaldati NL Kommunistliku (e) Partei Keskkomitee ja NSVL Rahvakomissaride Nõukogu poolt sms Stalini, Ždanovi ja Kirovi teesid ajaloo käsitletu põhi-printsiipide kohta. Nendes näidati selgesti, et senini ajalooliste olukordade mõistmises oli puudunud täieline oskus mõelda dialektiliselt, kapitalismist oli aru saadud väikekodanlikult ja anarhistlikult, nähtud ühest küljest vaid kapitalismi hävitavat külge ja ignoreeritud Lenini väidet, et „Kapitalism on sotsialismi suhtes halbuseks. Kapitalism on õnnistuseks aga keskaja suhtes, väiksearvulise tootmise suhtes“.

Nende teeside alusel kuulutati välja võistlus ajaloo algkursuse õpikule, mille tulemusena ilmus A. V. Šestakovi „NSVL lühike ajaloo kursus“ (Краткий курс истории СССР). Siitpäele sai selgeks, et ka kirjandusteaduslikus töös tuleb ette võtta põhjalik revideerimine. Lisaks sellele ilmus „Pravda's“ 3. detsembril 1936. a. juhtkiri, milles põhjalikus arvustavas sõnavõtus juhiti tähelepanu senisele kaosele ja ekslemistele antimarksistlikes kallakuis. Sai selgeks, et senine kirjanduslik töö oli kogu ulatuses libisenud marksistliku meetodi vulgariseerimisele ja vulgaarne sotsioloogia oli muutunud kogu kirjanduse uurimise ja kogu maailma läinud aegade kirjanduslike pärimuste vaenlaseks, mis citas ja võltsis suurte kunstnike tõelist loomingut ja väärtust. Nende vigade kohta andis „Pravda“ lihtsa kuid selge otsuse, kirjutades muu hulgas:

„Mineviku suured kunstnikud kuuluvad töötava rahva juurde, kelle pärimuseks on eelkäänud klasside väärtused. Meie huvides ei ole hoida neid väärtusi vaka all, lasta nendele koguneda tolmu ja muuta neid ajalooliseks rämpsuks, nagu seda püüavad teha vulgaarsed sotsioloogid. Suured kunstnikud on meile elavad. Nende töö pole läinud kaotsi: parimad nende teosed äratasid vaimu ja aitasid rahval edasi minna ning sel moel leida tee vabadusele. Klassikute kunstiteosed saavad elavaks eluhõngust kuuma inimsüdame löökidest ning nad võivad aidata meie noorsugu mõista mitte üksi möödunud minevikku, vaid ka olevikku.“

See „Pravda“ juhtkiri sai vulgaar-sotsioloogia vastase võitluse signaaliks kõige laiemal rindel. Küsimuste selgitamisele löid kaasa arvukad ajalehed, ajakirjad, kogu kirjandusteadlaste kaader. Eriti juhtivat osa etendasid „Kirjanduslik Ajaleht“ (Литературная газета), ajakirjad „Kirjanduslik Kriitik“ (Литературный критик), „Kirjanduslik Ülevaade“ (Литературное обозрение), „Nõukogude Kunst“ (Советское искусство) jt. Rünnak juhiti peamiselt „Kirjandusliku entsüklopeedia“ ja „Suure nõukogude entsüklopeedia“ ümber koondunud kirjandusteadlaste I. Nussinovi, A. Tseitlini, Hrapštjenko, V. Netšajevi, S. Mirski, S. Mokulski jt. vastu. Ründajate esotsas sammusid M. Lifšits, M. Rosental,

L. Denisova, keda teataval määral toetasid ka I. Sats, F. Levin. Samal ajal ilmus ka Rosentali sulest eriteosena „Vulgaar-sotsioloogia vastu kirjanduslikus teoorias“ (Против вульгарной социологии в литературной теории).

Nüüd selgus ka, et juba IX köiteni jõudnud „Kirjanduslik entsüklopeedia“ oli puhtaimal kujul läbi põimitud vulgaar-sotsioloogiliste kontseptsioonidega ja seega muutunud kolmveerandilt kõlbmatuks. Kui lisaks paljastati vead Hraptsenko, Tseitlini ja Netsajevi artikleis Puškini kohta, langetas redaktsiooniline komisjon 15. dets. 1936. a. otsuse, millega katkestati „Kirjandusliku entsüklopeedia“ ilmumine. Tehti ülesandeks kogu senine materjal uuesti läbi töötada ja kahe aasta jooksul korraldada uus trükk. Sellega oli lõplikult purustatud vulgaar-sotsioloogide kindlaim kants.

Uue kirjandusteaduse uurimistöö etapi juhatas sisse suure 764-leheküljelise teose Marx ja Engels „Kunstist“ (Об искусстве) ilmumine M. Lifšitsi toimetusel. Nüüd alles selgus kuivõrd vähe oldi senini tähelepanu pööranud neile mõtteile, mida Marx ja Engels olid kirjutanud kunsti ja kirjanduse kohta. See suur kogu Marxi ja Engelsi mõtteid, millesse koondub kogu maailma kultuuri entsüklopeedia, paljastas omakord, kuivõrd olid eksinud vulgaar-sotsioloogid, kui nad marksismi klassikute vaatekohtades nägid dogmat ja püüdsid vähemlaste vaimus parandusi ette võtta. Vaadeldagu nüüd siis lähemalt, milles seisneb vulgaar-sotsioloogia.

Vulgaar-sotsioloogia ei piirdunud ainult kirjandusega, vaid see kahjustas kõiki ajaloolisi käsitlusi, poliitilist ajalugu, filosoofiat, pedagoogikat jne. NLK(c)P Keskkomitee otsustav väljaastumine marksistlik-leninliku teooria vulgariseritud rakenduse vastu haaras seega kogu teadust kõige laiemal rindel.

Kirjanduslikes küsimustes vulgaar-sotsioloogilised marksistliku-leninliku teooria võltsingud seisnesid kirjanduslike avalduste klassivõitluse analüüsi ja materialistliku dialektika interpretatsioonide, kirjaniku loominguga ja proletariaadi eraldamise ja kirjaniku maailma-vaate võltsingute alal.

Kuidas mineviku geniaalsed inimvaimu saavutused muutusid vulgaar-sotsioloogide sule all põrmuks, seda illustreerigu üks nende põhitepside kohaselt lahendatud kirjandusliku pärandi küsimus: „Shakespeare kuulub minevikku. Ta väljendas läinud aegade inimeste tundeid, kirgi ja teadvust. Et ta veel praegu Nõukogude maal elab, siis vaid seepärast, et meil ei ole likvideeritud kõik mineviku pärimused. Nende likvideerimisega paratamatult kaob ka Shakespeare.“ Niisamasuguste otsuste alla suruti ka Aischylos, Dante, Cervantes, Balzac, Puškin, Tolstoi. Vulgaar-sotsioloogid püüdsid minevikku muuta tühjuseks, isoleerida proletariaadi uue kultuuri kogu eelnevate ajastute saavutustest ja löid ebamarksistliku teooria, et proletariaat loob oma kultuuri tühjal kohal. Proletariaat aga seda ei tee, vaid kõik see, mis minevikus on väärtuslikku ja suurt, sellele ta chitab edasi, õppides minevikust, kuid ei jää ka rippuma mineviku traditsioonide külge. Säilitada pärandit ei tähenda piirduda pärandiga. (Lenin).

On ju vaidlematu tõsiasi, et ainult marksistlik-leninlik klassivõitluse teooria ja marksistliku dialektika rakendamine võimaldab tungida kirjanduslike nähtuste olemuse õigele mõistmisele. Ükski teine teaduslik või filosoofiline meetod, mis seotud kodanliku maailma metodoloogiliste koolidega, ei suuda tungida kirjanduslike nähtuste tõelise olemuseni. Ka selle marksismi kõige sügavama ja olulisema õpetuse alal vulgaar-sotsioloogid opereerisid vaid kõlavate fraasidega majanduslikust baasist, klassivõitlusest dialektikast, kuid

need mõisted kujunesid vaid tõeliseks skolastikaks. Eriti oli klassivõitluse käsitlemisel harrastatud nn. „klassianalüüs“. Sel alal kujunesid ajajooksul välja kindlad vormid ja klasside kategooriad, mille raamidesse paigutati kirjanik ja ta looming. Nii kordusid iga kirjandusloolise käsitelu puhul „kõduneva feodalismi“, „feodaal-optimistliku“, „hoovikodanluse“, „kaubanduskapitalistliku“, „langeva-kodanluse“, „tõusva-kodanluse“ jne. jne. ideoloogid ja vastava kirjanduse esindajad. Kirjandusuurija lähenes küsimusele juba valmis mõõdupuuga, valmis klassikarakteristikaga, ja mõõtis kirjaniku tööst sobiva osa oma formeli täiteks. Uurija ei soovinudki jõuda sünteesini erapooletu analüüsi kaudu, vaid juba skolastiliselt valmis sünteesile ta püüdis igasuguste võtetega luua tugipunkte ja tõestusi. Nii ei kujunenud vulgaar-sotsioloogil töökäik mitte protsessiks, milles kristalliseeruks klassi olemus erapooletus analüüsis, mis kasvaks välja tõsiasiadest, vaid vastupidi: klassianalüüsi asendas valmis formel, millele tuli maksku-mis-maksab leida tõestusmaterjali, et siis kirjanik ja ta looming libedasti asetada soovitavasse lahtrisse „klasside“ skaalas. Oli ilmne, et eesugusel klassianalüüsil ei ole midagi ühist marksismi-leninismiga. Kunagi ei ole Marx, Engels ega Lenin klassivõitluse teooriat muutnud mingiks tardunud süsteemiks, mis elava ja areneva teadusliku töö sellel printsiibil klammerdaks abstraktsete formelite kammitsasse. Nad on alati toonitanud, et marksism ei ole dogma, vaid tööd organiseeriv ja metodoloogiline juht tõe tunnetamisele jõudmiseks. Marksismi klassikud on korduvalt rõhutanud, et sellega ka nende ajaloolise materialismi teooria on esijoones ikkagi meetod, tööd juhtiv printsiip. Igasugune muu, eriti dogmaatiline arusaamine marksistlikust meetodist viib paratamatult suurtele teoreetilistele ja poliitilis-praktilistele vigadele. Vulgaar-sotsioloogid aga oma arusaamisega klassianalüüsi meetodist jõudsid selleni, et kogu läinud aegade kirjandus on loodud ekspuaterijate poolt ekspuaterimise otstarbeks. Reaalset klassivõitlust, lai rahvahulki aktiivse jõuna ühiskondlikus arenguprotsessis nad ignoreerisid. Kogu maailma kirjandus oli jaotatud hoovkonna ja kodanluse vahel. Nad nägid vaid kodanluse ja feodaalide vahelist võitlust suurema leivatüki pärast ja ei märganud sealjuures ekspuateritavate alamkihtide erihuviseid selles võitluses. Kui nii ekspuateritavate võitluse kajastused kirjanduslikus loominguks olid tunnetatud äärmiselt nõrgalt, siis kodanluse osa seevastu oli vastavalt suurendatud, mis küündis kapitalismi progressiivse osa apoloogiani. Loomulikult, et ükski marksist tänapäeval ei eita ajaloolises protsessis kapitalismi progressiivset osa, kuid ei saa unustada Marxi ja Lenini sagedasi meeldetuletusi, et kapitalism oma progressiivseski osas oli algusest pääle täis vastolusid, et iga ühiskondliku grupi püüdlused on olnud täis mitmesuunalisi ja mitmeliselisel vastolusid, ajalugu ei ole ju ainult üksikute rahvaste ja ühiskonna kihtide vaheline võitlus, vaid võitlus ka võitlevais gruppides endis. Klassivõitluse teooria nõuab aga kõigi antagonismide arvestamist, mida aga vulgaar-sotsioloogid oma kirjandusloolise interpretatsiooniga ei suutnud. Vulgaar-sotsioloogiline uurimus ei osanud kirjanikku näha seesugusel laial klassivõitluse rindel, arvestades alakihide osaga feodalismi ja kapitalismi vahelises võitluses. Sellest johtuvalt ühest küljest maailmakirjanduse suured klassikud, nagu Shakespeare, Cervantes, Goethe, Schiller, Byron, Puškin jt. muutusid mingeiks kääbusteks, kahvatuiks päälleehituse sümboleiks. Toimus nivelleerimine, kus ühest küljest kapitalismi progressiivne osa muutus viimase ülistamiseks, teiselt poolt aga — proletariaadi seisukohalt — suurte geniaalsete inimeste saavutused kultuuri alal alandati mingiks väärtusetuks kodanluse ideoloogiliseks väljakirgamiseks.

Vulgaar-sotsioloogilise meetodi olemus ei jäta puudutamata ka kirjaniku maailmavaate ja ta loomingu ideoloogia vahekordi. Terve hulk vulgaar-sotsioloogilisi kirjandusloolasi eesotsas Voronski, Ležnevi, Lelevitši, Pereverzeviga, „Perevali“ rühmaga, aga ka „Kirjandusliku entsüklopeedia“ ringidesse kuuluvate uurijate ja teoreetikutega, lahendades selle küsimuse väga lihtsalt põhiteesiga: geniaalne on see kirjanik, kes on võimeline maksimaalse täiuslikkuse ja sügavusega kujutama tegelikkust nii, nagu seda näeb vaid tema, ja ainult tema enda klass. See formel omakorda soodustas suurte isikute kunstiloomingu madaldamist ja alahindamist. Ja kui vulgaar-sotsioloog siiski ei saanud eitada, et suur kirjanik ja kunstnik sageli tõuseb peajao kõrgemale oma klassi eelarvamistest, siis algas jällegi tuntud abstraktsete formelite veelgi komplitseeritum rakendamine.

Oli ju vaja otsida teese niisuguse vasturääkivuse selgitamiseks ja vulgaar-sotsioloogid lahendasid selle küsimuse imelihtsalt oma tuntud „klassianalüüsi“ formelite ühendamise teel. Balzac'ist sai aristokratiseeruva kapitalisti ideede kajastaja, Gogolist kapitaliseeruva hoovkonna esindaja, Puškinist liberaalse, kodanlustuva hoovkonna ideoloog, millest johtusid ka ta progressiivsed loomingu jooned, kuna ta varem kui teised kaasaegsed taipas otsida võimalusi, mis oleksid kindlustanud hoovkonnale edaspidiseid võimuhoidmise võimalusi. Või kui Nussinov püüdis näidata, miks Balzac suurkananluse ideoloogina nii objektiivselt näitas ka sama kodanluse negatiivseid külgi ja teatavat kriitikat, siis lõi ta teesi, et Balzac kuulus selle kodanluse grupi hulka, kes oli opositsioonis juhtiva pangakodanlusega. Kui nii mõni XVIII ja XIX sajandi hoovkonna ideoloogia esindaja kirjanduses on täitnud ka tähtsat revolutsioonilist osa ja on olnud ka revolutsiooniliste klasside juhiks, siis löid vulgaar-sotsioloogid müstilise teooria: ideoloogialt reaktiooniline kirjanik ühiskondliku arengu dialektika tõttu täidab mõningaid juhtudel revolutsioneerivat funktsiooni. Vulgaar-sotsioloogid arendasid oma abstraktseid skeeme ka kõige põhilisemate marksismi-leninismi aluste võltsimiseks. On ju marksismi üks algtõdesid, et kogu ajaloolise protsessi lahutamatuks osaks on klassihuvide ja ühiskondliku arengu antagonistlik leppimatu vastolu. Selle vastolu jõuga kodanlus allutas feodaalid ja tõi ühiskondlikesse vahekordadesse tasakaalustatuma ja progressiivse vormi, mis omakorda sai varsti reaktiooniliseks. Samuti kui tootlusvahekorrad muutuvad teatava piirini jõudes ühiskonna progressi tõkestavaks teguriks, samuti ka eksploateerijate klasside maailmavaade jõuab edasipääsmatute vastolude etappi. Tootlusjõudude ja tootlussuhete siduvus avaldub ka analoogiliselt vastavate klasside maailmavaateis ja ideoloogias. Nende vastolude ringis ristlevate ideoloogiate piirides kirjanikku näha elusa isiksusena, ta maailmavaate ja kogu elu kujunemist ja küpsemist ja sellega seoses olevat loomingu, seda vulgaar-sotsioloogid ei suutnud, vaid formalistlikult, automaatselt ja mehhaaniliselt nad muutsid Balzac'i tardunud poolaristokraadiks ja poolkodanlaseks, Gogoli poolhoovkondlaseks ja poolkapitalistiks. Elusate inimeste asemel nad maalisid kirjanikust tundetuid ja teadvusetuid inimroboteid, kes olid alalises võitluses teatava ühiskondliku klassi huvide eest. Kuid miks suured klassikud olid kriitilised realistid ja sageli jõudsid järeldusteni, mis olid vastolus nende endi lähtekohtadega? Miks paljud geniaalsed kunstiinimesed on alati korranud, et iga aus töötav ja mõtlej isiksus langeb paratamatult opositsiooni kapitalistliku ühiskonnaga? Kõik nad on nii või teisiti varieerinud Marxi sõnu, et kapitalistlik töötlemine on vaenlik kunstile ja poeesiale. Kõik need kümned ja sajad peenekoelised küsimused lahendati vulgaar-sotsioloogide poolt lamedate ja abstraktsete skeemidega.

On ilmne, et seesugusel vulgaar-sotsioloogilisel meetodil pole midagi ühist dialektilis-materialistliku uurimismeetodiga. Tõeline marksistlik meetod kindlustab analüüsi vabaduse, on elav ja arenev teadus ning ei opereeri ette valmis vormidega, millesse uurija peab suruma kirjaniku ja ta loomingu, võltsides fakte ja vaikides sündmusi. NL Kommunistliku (e) Partei Keskkomitee ja NSVL valitsuse energilise appitulekuga tehti aga lõpp sellele ebateadusliku meetodi rakendamisele kirjanduse uurimises, päevakriitikas ja kirjandusõpetuse metoodikas koolis. Kõigi Nõukogude riigi kodanike ja kogu maailma silmade all said uue elu ja austuse rahvaste ühisvara, mineviku suurte geniaalsete kunsti- ja mõtteinimeste surematud pärandid, keda vulgaar-sotsioloogid tahtsid muuta vaid ekspluataatorite käsilasteks. Shakespeare, Balzac, Goethe, Cervantes, Dickens, Puškin, Tolstoi jt. on saanud uuesti oma õige osa olla kogu rahva kirjanikeks. Kõik need suured nimed, kes pidevaist võitlustest on sajaneid läbi kandunud meieni, on nüüd sotsialistlikus ühiskonnas leidnud tõelisi inimvaimu suuruse ja võimsuse miljoneid imestlejaid.

PROF. NIKOLAI TRIIK

12. VIII 1940 suri Nikolai Triik, meie andelisemaid maalikunstnikke, silmapaistvamaid portretiste, jõuline graafik. Tundsime Triiki inimesena, kes püüdis anda oma parimat nii kunstis kui viljakas õppetöös kõrgema kunstikooli „Pallase“ professorina. Eesti rahva uue õnnelikuma elu lävel ta seisis töömehena, kes ei lasknud käest oma töörelva. Ta suri töö juures.

Noor kunstnikkond kaotas ühe vähestest vanempõlve sõpradest, meistri, kes ei teinud kodanliku kunsti uinulaule. Kunstnikuna pärandas Triik meile ulatusliku ja pingelise loomingu, mis kujukalt ja mitmekülgsest ilmestab meie lähima mineviku olusid ning inimesi. Triik jättis meile tükikese meie endi elust. Kindlus ja ausus on väärtused, mis Triik on jätnud paljude noorte südameisse.

Teda mälestame suure inimesena ja suure taidurina, kelle nimi Eesti kunstkultuuri ajaloos on püsiv ja kustumatu.

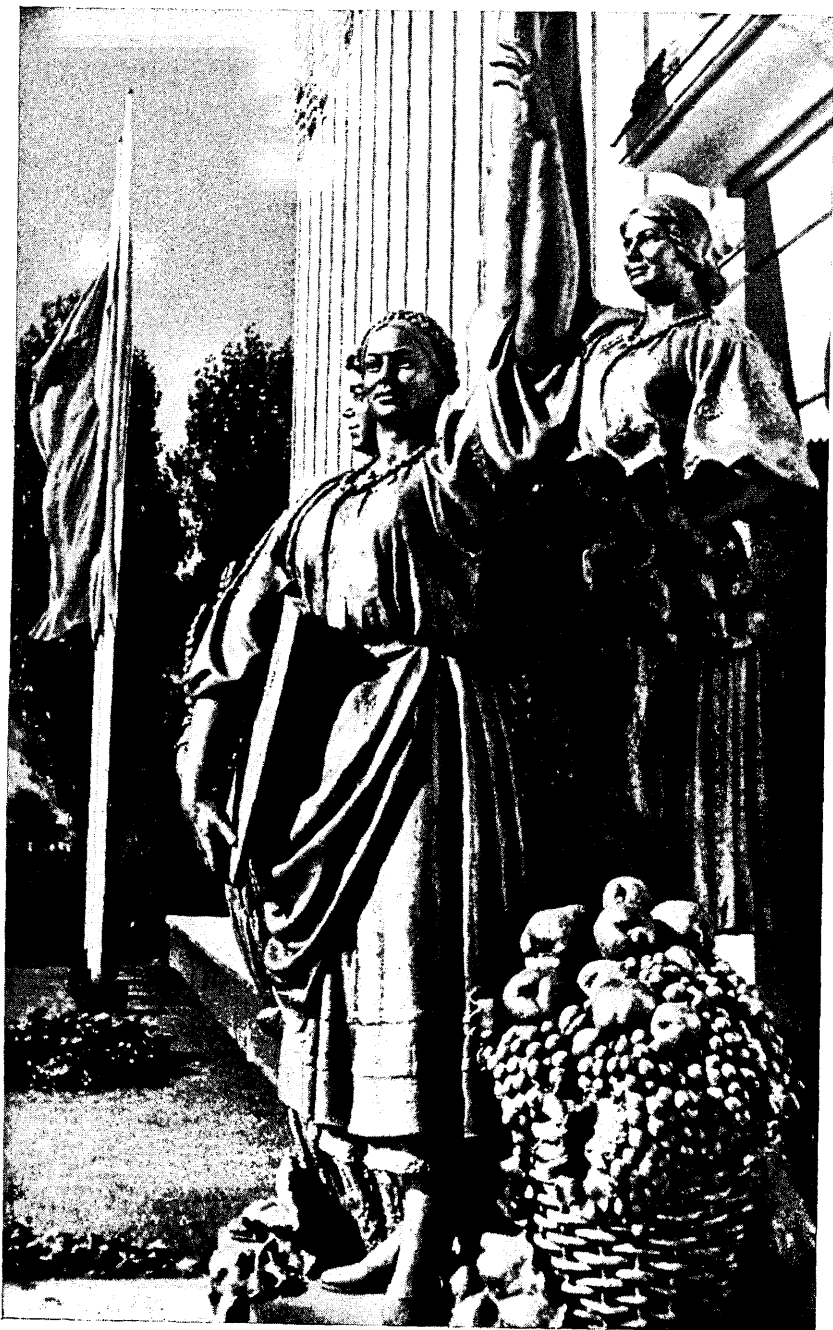
Rahvalauliku skulptuur Uzbeki NSU paviljoni juures

Ukraina NSU paviljoni skulptuurgrupp

Ukraina NSU paviljoni skulptuurgrupp

Ukraina NSU paviljoni skulptuurgrupp

R I N G V A A D E

ANDERSEN-NEXÖ — TAANI GORKI

Martin Andersen-Nexö teose „Võõraste inimeste hulgas“ ilmumise puhul

Vähesed teavad, et aastavahetusel oli Taanis päevakorral ühe kirjaniku teoste hävitamise küsimus. Ketseriks tehti Taani Gorki — Martin Andersen-Nexö, põhjusel, et ta oli Soome - NSV Liidu konflikti puhul avalikult välja astunud NSV Liidu poliitika pooldajana, nimetades Soome valgete ajaloolisi teeneid õige nimega.

„Poo risti! Poo risti!“ hüüdis tagurlikum osa Taani kodanlikust ajakirjandusest, kutsudes üles Nexö teoste boikoteerimisele, autorile tagasisaatmisele, hävitamisele jne. Kampaania nõrgem järellaine ulatas isegi Norrassa, kus sel ajal parajasti ilmus kirjaniku „Pelle Võitja“ viimane anne tõlkena.

Tagurlus ei suutnud taluda, et kirjanikul on selgroogu, et ta ütleb oma tõekspidamised välja ka siis, kui ümberringi hundid „eliidist“ uluvad teist keelt.

Kuid Nexö on tööliskirjanik, kel pole tähtis „eliit“, vaid töötav rahvas. Tema ta kirjutab, temaga seisab ta ühiselt klassivõitluse rindel — lahkumata üksteisest ka kõige raskematel silmapilkudel.

Ja töölislugejaskond tühistas ka seekord kodanluse rünnaku. Andersen-Nexö teoste minek tõusis järsku üllatavalt kõrgele. Ainult mõni üksik eksemplar on saadetud autorile tagasi.

A. Nexöt on tihti võrreldud Gorkiga — ja seda mitte ilma põhjusega. Tema lihtsus ja rahvalikkus paaritub sügava elutundmisega ning terava psühholoogilise analüüsiga. Tema armastatud keskkujudeks on tööinimesed ja nende raske, kuid kangelaslik võitlus endi olemasolemise eest, tükikese leiva, kehvade riidehilpude eest. Nagu M. Gorkigi, on ka Andersen-Nexö pärit vaesest töölisperekonnast. Üheksa-aastaselt hakkab ta endale ise leiba teenima: on karjane, sulane, kingsepp, kivitöoline jne. Visa iseõppimise teel teeb ta lõpuks õpetaja eksami.

Kahes, pika ajavahemiku poolt lahutatud teoses kirjeldab Nexö proletaarlase lapse okkalist teed: „Pelle Võitjas“, mis ilmus 1906.—1911. a. ja andis autorile maailmakirjanduses püsiva koha, ning hiljuti ilmunud teoses „Võõraste inimeste hulgas“.

Neljakoitelise „Pelle Võitja“ suure edu puhul ütles Nexö ise:

„Tulnud on aeg tuua paljasjalgne laia maailma ja vaadelda teda hästi, nüüd saab temast tuleviku peremees.“

Sellega vormuleeris Nexö juba siis sotsialistliku realismi olu. Väike Pelle on rõhutatav ja kurnatav: töölislapse traagika on kõigekülgne, kuid lõpuks saab Pellest siiski võitja. Peategelane ei rammestu lootusetus pessimismis, vaid võitleb visas usus õnnelikuma tuleviku eest. Klassivõitlus on teeks igatsetavasse tulevikku.

Veel enam tuleb see moment esile Nexö viimases teoses „Võõraste inimeste hulgas“.

Seal on kirjanik veelgi intiimsem oma autobiograafiliste ainete vormimisel. Sõnastus on lihtne, kuid seda usutavamalt viib kirjanik meid miljöösse, kus kasvas ja arenes väike Martin.

Korralikku lapsepõlve tal ei olnudki.

„Olla laps, tähendab mitte seista ise enda eest. Kuid mul tuli juba nii vara kui mäletan välja astuda ise enda eest.“

Vaesus ja majanduslik kitsikus määras isegi ema helluse vormid. Kord, kui Martin saab koera käest kiskuda, ütleb ema lohutades: *„Jumal tänatud, et püksid terveks jäid, kõik muu kasvab ise kinni, pole tarvis paigata.“*

Varakult läheb ta võõrasse tallu teenima, närudes astub ta uue peremehe hoovi, ent mõtted kodust ei anna talle püsi:

„Miks on mind kodust välja visatud? Ma tundsin end väeti linnupojana, kes oli pesast välja heidetud, tübedeta, kukkudes pimeduse ja teadmatuse ruumi.“

Varsti saab Martinist sulane. Lihtsalt ja valjult maalib Nexö meie silmade ette ühe pildi teise järele maaproletaarlase karmist elust.

Poiss on veel nõrk ja lühikese kasvuga, kuid pannakse täitma isegi raskemaid töid kui teised. Tihti on külm ja bronhiit vaevab organismi, kuid keegi ei mõtle isegi tööpäeva lühendada. Selgelt on tunda klassivahede torked noore inimese enesetundes.

Tihti, peale lõpmata pikka tööpäeva, tuli Martinil veel öösel võitegemisel hobust ajada.

„See töö viis mind välja hariliku elu rõõpaist, isoleeris kõigist, ja mul oli tihti hirm: pimedus nagu läks korraga elama, ümbrus täitus kõikvõimalike tontidega. Kaugel sinisel maaninal heitis helki uus majakas, vahel tekkis kuskil pimeduses tulikahju. Kuuvalgetel õhtutel laulsin kogu poole või terve tunni kestel, kuni või läks kokku, kuid õhtutel, mil ei olnud kuuvalgust, mil pimedus, varjates end õuel, põrnitses minule — kellegi silmad välkusi tuliste südemetena. Mind külastasid nägematud olendid, kes keerlesid ühes minuga ja mulle kõrvu sosistasid halba. „Süüta põlema maja,“ kuuldus sageli sosin, „siis vabaned neist kõigist. Tarvitseb vaid põlevat tikku heita heintesse. Üõib-olla osutad oma peremehele sellega isegi teeneid!“

„Vabaneda neist kõigist.“ See unistus oli juba siis väiksel sulasel tuttav: *v a b a n e d a c k s p l u a t e e r i j a t e s t.*

Taani talupoegade paljukiidetud heaolu osutub kontrollimisel ülespuhutuks. Nexö jutustab Taani talupoegade põhimasside kiratsemisest.

„Teraviljamüügiga katad vaevalt peksukulud, aga kui terad söödad sigadele, siis sattud vastamisi Ameerika konkurentsiaga. Kuidas ka ei rabele, ikka pole väljapääsu! Igavene nuhtlus on askeldada maaga...“ tõendab üks jutustuse tegelasi.

Nexö kirjeldab elu Taani külas, killustatud pisikesteks majapidamisühikuteks. „Külaelu idiotism“ kapitalistliku ühiskonna tingimustes, millest rääkis Marx, on Nexö teoses kujutatud meisterlikult, lihtsusega, mis omane vaid tõelisele kunstnikule.

Nexö suudab ainsa detailiga edasi anda, millistes barbaarsetes tingimustes pidid elama sulased.

„Levis kuuldus, nagu leiduks kihelkonna teises otsas selline sulasetuba, kus on maha pandud puust põrand. Nii et, kui meil, terves majas, kustutati tuled, hiilisime välja, et oma silmadega näha imet. Meie polnud üksi teel — mindi mitmest talust, hiilisid hämaruses

inimesed... Puupõrand omas kuulsuse mitte ainult meie kihelkonnas, vaid isegi hoopis kaugemal, väljaspool selle piire.“

Martinit jälgib unistus õnnest. Lapsepõlves oli ta õnneunelmaks mitte nälgida ja külmetada.

„Ent mulle sisendati peagi, et need on täilumatud unistused — kõike, mida vajab inimene, lihtsalt ei jatku kõigile... Seda sisendati alates lapsepõlvest — õpetaja poolt koolis, ja pastori poolt, kui meid leeritati. Tähendab, kui maa peal on nii palju kehvikuid, siis ainult selletõttu, et laisku on rohkem kui korralikke ja hoolsaid.“

Poisike märkab, et see jutlus tegelikus elus sattub ikka tihemini vastollu elu tõeliste tõikadega. Ta tajub, „et maailmas pole õiglusega kõik korras“. Ta paneb tähele, kuidas inimesed, kes laidavad laiskust, seisavad, peites käsi taskutesse, ja söimavad neid, kelle käed täis tegevust.

Nüüd, 1939. aastal, nimetab ta sääraseid kodanikke „härrad tsilindrid“!

Martin läheb tööle uue peremehe, karjapidaja Hans Dahl'i, juurde. Aga unistused õnnest viivad ta linna, kus astub õpilaseks kingsepa-töökotta. Nii otsustub tema saatust hulgaks aastateks.

14-tunnine tööpäev ja raske vaev, viies kuni tuimuseni, ei võinud vastata nooruki püüetele uue, tundmatu poole, mis viirastus tema ees, hoolimata ümbritseva elu tõikadest, hoolimata lahkkelidest unistuste ning tõelikkuse vahel.

Linnas kujunes väike ringike kodanikest, kes kaldusid „vasemale“ ja ühinesid liikumisega, mis Taanis lõi „kõrgemad rahvakoolid“. See ring püüdis organiseerida massilist kultuurset liikumist. Tema eesmärgiks olid kitsad kultuurilised valgustamissihid. Kuid seegi oli kodanlikku muttu vajunud linnas inimestele ilmutuseks.

Nexö kujutab peenelt selle „vasempoolse“ buržuaasliku ringikese vasturääkivat osa. Eesotsas seisid inimesed, kellel ei olnud mingeid suhteid töötava rahvaga: kohalikud tuusad, vennad Bistrupid, kivimurru peremees Brodersen, pastor Kristensen. Iseloomustades selle vasempoolse ringikese reaalselt osa, Nexö ei alistu skeemile, ei lihtsusta ega vääna fakte. Ta õigustab tol ajal progressiivseid mõtteliikumisi, kuigi nad tulid proletariaadile võõrastest algpunktidest ning suundusid võõrastele lõppsihtidele.

Martin Andersen-Nexö räägib endast:

„Ma unistasin alati vabaneda oma vaesuse ja alanduse klambritest ning jatkasin lootmist, kuid sellesse, et mul õnnestub seda saavutada omal jõul, mina enam ei uskunud. Oli ju silmanähtav, et kõik teised, ümbruskonna kehvikud, olid öelnud hüvasti lootustele ausa tööga saavutada endale paremat tulevikku, omal jõul väljarabelemisele rabast...“

Ning sellel samal eluperioodil satub ringike Martini teele, avades talle tee valgusele ning teadmistele.

Kuid ta näeb väga hästi, et kõik ei hinda ühtlaselt seda liikumist:

... need, kellele küsimus oli kõige lähedasem, nimelt kehvikud, jäid peagu ükskõikseiks, selle asemel, et liituda nendega, kes püüdsid millegi uue poole... Kurat võtaks, arvad sa, et neil on tōsi taga ühiskonna ümberkujundamisega, neil vendadel Bistruppidel ning jõukaist talupoegadest vasempoolsetel? Nad ju ise istuvad laua paremas otsas ning lihtsalt mängivad vasempoolseid,“ ütleb Martinile noor meistri.

Ajalugu tõendab, et noorel meistril oli õigus. Bistrupid ja Brodersenid on lõpuks paljastanud oma reaktsioonilise olemuse ja ekspluataatorliku sisemuse. Nemad on, liberaalid

Bistrupid ja Brodersenid ühes oma sotsiaal-demokraatidest sõpradega ning „härrade tsilindritega“, kes tänapäeval taga kiusavad oma rahva suurt kirjanikku Martin Andersen-Nexö't ning tuliriitadel põletavad tema raamatuid selle tõttu, et ta on lõpuni jäänud rahva tõeliseks sõbraks ja julgeks võitlejaks töötava rahva õnne eest.

Nexö kujutab suure meisterlikkusega oma üleminekuprotsessi uduste, instinktiivsete otsingute ajajärgust teadlikku maailmasuhtumisse. Raamat annab talle väljapääsu kapitalistliku tegelikkuse pimedatest ummikutest. Raamatus leiab Martin esijoones tee, mis viib ta tõelise elu juurde. Meie mäletame, kuidas selles raamatus aidati ka Aljoša Peškovi.

„Raske oli see aeg, täis eksimusi, murranguid,“ ütleb Nexö.

Õppeaeg töökojas lõppes ning Martin osutus töötuks.

„Üäike pööning vaatega sadamale sai minu koduks; ma veetsin selles nii palju veetelevaid tunde. Pööningu vildakate seinte vahel kasvasin, hakkasin tundma end inimesena. Senini minu siseilm koosnes kaosest ning udust, mille pealõukejõududeks olid lootused ning püüded.“

Nüüd ta *„... kandis endas midagi hinnalist — isiklikku sisu. See oli kummaline tunne — omada endas iseseisvat maailmavaadet!“*

Mõnikord sattus Martinile mõni töö, aga õhtuti külastas ta kõrgema rahvakooli majas ettekandeid ning vaidlusi. Lõpuks, ta sai sinna... kütjaks. Ühe õpetaja tähelepanu koonduks noorukile ning viis ta esimesena mõttele saada õpetajaks. Püüdes sihile jõuda, sai Martinist kõrgema rahvakooli õpilane.

Kaks semestrit, veedetud selles koolis, ei annud vähe püüdlikule noormehele. Oma õpin-gute esimese kolme kuu kestel läbis ta kõik selle, millele lastel kulub seitse-kaheksa aastat. Kuid kui raske oli jõuda koolini, kui kaua pidi see nooruk rahva hulgast eksima pimeduses, enne kui kauguses nägi valguse sähvatust.

Martin sai suvel ehituse juures tööd. Tajudes elu täiuslikku küllust, nägi ta teed tulevikku:

„Oivaline on vabaneda töökoja lämmitavate seinte vahelt, seista kõrgel õhust ümbritsetud tellingutel, plokilt vastu võtta materjali ning edasi anda teistele. See on nimelt noorte töö: tõusta ühes ehitusega ikka kõrgemale ja kõrgemale, järk-järgult paigutada laudad, püstitada uued sillakesed! Elu voolab soontes nagu sulisev allikas, õhk embab leebe jõuga. Ta muutub ikka värskemaks, mida kõrgemale tõused, maastik avardub pidevalt, aga esemed all üha vähenevad ja vähenevad. Kui vaadata kellatorni tipust, osutuvad inimesed naeruväärselt pisikesteks, välgatades taldu, ruttavad, askeldavad, naljakalt siblides: nii et otse kiusab neile kaela viskama pangest lupja!

Müürsepad laulavad töö juures, see on lõbus rahvas; arvatavasti selle tõttu, et töö neid üles viib... Olin joobunud õhust ja valgusest ning tundsin end nii kergena, et mulle tundus, nüüd haarab õhk ja viib kaasa... Kas on mind kunagi nii heledalt ümbritsenud päikse kiirgamine? Igal juhul mitte kordagi sellest ajast, kui karjas käisin. Ja kusagil, päikse valguses, kuuldub laul — kas ei laula päiksekiired?“

Nendes suurepärares sõnades avaldub sulase rõõm, kes on suutnud end sirgu ajada, näinud päikest ja päikse valgust ning laulab õnnelikust tulevikust.

KNUT HAMSUN – NATSIST

Mõni päev enne sakslaste tulekut Norrassa avaldas Knut Hamsun Quislingi-partei häälkandjas „*Frit Folk*“ artikli, kus ta pidas Norra välispoliitiliste raskuste parimaks lahenduseks, et Saksamaa võtaks maa oma kaitse alla. 9. aprillil juba täitus see eriskummaline ennustus. Kohe pärast seda ilmutas Hamsun uue artikli, kus ta tervitas Saksa vägesid ja kriipsutas alla seda õnnistust, mis viimased tema isamaale toonud.

Esimene neist kirjadest äratas vähe tähelepanu. Teise avaldamisest keeldus suurem osa Oslo ajalehti. Norralastele endile ei tulnud Hamsuni hoiak üllatusena. Seda enam aga tekitas see tõsist arusaamatust välismaal, kus Hamsunit oldi harjutud pidama teatud aupaistega kirjanduslikuks autoriteediks.

See, kes veidi põhjalikumalt on jälginud Knut Hamsuni arenemist, teab, et ta on kuulunud natsismile juba enne kui see teoreetiliselt oli välja kujunenud. See hoiak sai natsismi võimuletulekuga ainult kindlama ilme.

Juba oma elutundelt ilmutas Hamsun varasest noorusest sugulust natsismiga. Kirju üheksakümnendate aastate generatsiooni hulgas esindas ta ühekülse lihtsusega seda primitiivset voolu, mis jumaldas ürgseid hingejõude ja sinna kuuluvat veidi jämeda-toimelist romantikat. Tema subtiilne psühholoogiseering ja otsitud stiilikunst võiks esimesel pilgul anda teise mulje; kuid võttes tema loomingut laiemas seoses, ilmnevad kohe põhijooned.

Hamsun tahab olla teadvusetuse esimene suur apostel Põhjas, nende sisenähtuste tõlgendaja, mis mõistuse päevavalge cest on peidetud — verehääle tõlgendaja. Ta tahab kujutada elu, mille algus peitub spontaansuse ja kire varjatud sügavuses. Ta soovib vormida kogu olemasolevat selle „dünaamilise“ ideaali järgi, nii nagu ta ise seda mõistab. Tema kogu eluprogramm ehitub selle primitiivse vitalismi tuuma ümber.

Selles pole midagi algupärast. Et tema primitivismil ebatavalisel määral puuduvad pidurid, teeb Hamsuni seisukoha eraklikuks ja kardetavaks. Tema intellektuaalne kultuur ja tema loogiline treening on kaunis nõrgad. Tema looming sädeleb teravatest tähelepanekutest, kuid kui ta vahel püüab suuremas ulatuses välja arendada mõnd ideed, on selle tulemuseks ainult lihtsamat sorti „tundemõtlemine“, lahtine hüplev rünnak, kus paradoksid ja grotesksed liialdused ei suuda varjata konsekvantsi puudumist ja kus argumentatsiooni lünki täidavad jämedused.

See intellektuaalne kergekäelisus supleerub saatuslikult tõelise sotsiaalse seisukoha puudumisega. Hamsuni psühholoogilisel teravmeelsusel puudub sügavam sisseelamine ja sotsiaalne kaastunne; ka siin on ta juhuslike meeolude võimuses. kord haigluseni üliõrn, kord toores ja brutaalne. Pruangib ainult meenutada neid kõrke ja jääkülmi vanaduse kirjeldusi, millest on rikkad ta kirjutised. Vanade olemasolu häirib elujumaldaja maailmaehitist; sellepärast maha vanad!

See inimliku ühiskonnatunde puudumine saab erilise värvingu tema minakultuses. Viimane võrsub osaliselt tema uhkes teadvuses, et ta on äärmiselt rafineeritud hingeelukandja, kõrgemal massidest. Seda tuleb omakord võtta kui tema pika ja kibeda võitluse tulemust kuulsuse pärast. See on nagu mälestus sellest võitlusest, mis ta pidanud ja mis on segu järsust endaülistamisest ja ebakindlusest, *grandseigneur*'i väljaastumisest ja

väiklusest (nagu siis, kui ta 1925. a. oma kaasmaalaste imestuseks väiklaselt protsessis oma vennapojaga ainuõiguse pärast kirjutada Hamsun ilma „d“-ta). Massi, rahva põlgamine on see, mis lugeja tõukab eemale Hamsunist. „Toored ja labased pööbliajud“, „kohtlane“, „vaimne pööbel“ jne., on tema kirjutistes harilikemaiks väljendusiks. Seda taltsutamatus, seda aristokraatlikku enesejumaldamist peab tundma, kui tahta aru saada tema mõttekäigust, tema elutundest.

Hamsun on masinakultuuri ja tsivilisatsiooni vastane. Ta ei tunnusta ajaloolist progressi: „Edusamm on vaid keha tarvilik puhkus ja hinge vajalik rahu“. Kultuur on pettus. Nagu natsismgi, on ta eksaktheaduste vastane. Humanism ainult häirib tervet tundemaailma. Seaduse vastu eksijatega tehtagu lühike lõpp: „Tõmmake nad võlla! Puhastage nad välja! Pooge esimene sada üles, sest nad on lootusetud.“

Teravad mürginooled sihivad Hamsun naise vastu. Naine on ebatäiuslik ja äärmiselt piiratud võimistega olend, kel pole eeldusi arenemiseks, vaid kellele loodus on teinud ülesandeks tantsida, naerda, palvetada ja lapsi sünnitada: „Mees on üleolev; üleoleva käes on võim ja ta peab seda tarvitama.“

Lähtudes härrasmehe moraalist on Hamsun vihane sotsialismi vastane, sallimata isegi sõna „sotsiaalne“.

Tema lihtne „sotsiaalökoonomia“ ei tunnusta hästi töölisklassil olemasolu õigustki: „Proletaarlane ei produtseeri, ta ainult kujundabprodukte ümber.“ Sellepärast olevat häbematus, kui tööline tuleb oma „arvamistega“ ning tahab poliitilist võimu. Töölismassid ei kõlba üldse Hamsuni primitiiv-romantilisse ühiskonda; tihti saab koguni mulje, nagu poleks tööline üldse väärt, et elada. Kõige kummalisem neis mõttekäikudes on, et Hamsunil puudub igasugune kaastunne töötava inimese vastu — kuigi ta ise on endine kehalise töö tegija. Vaevu peab ta töölist inimeseks, küll aga nimetab ta teda segavaks elemendiks oma primitiivses ühiskonna-õhulossis.

Seesama kõrk üleolek on tal talupoja vastu, kes ometi ta enda teooria järgi peaks lähedamal seisma ürgsusele, loodusele. Kedagi ei sõima ta nii tihti kui küla elanikku. „Kultuurvõimeteta maa külge needitud pärisorjad, kel pole muud kui ainult täid, vana juust ja katekismus.“

Samuti kui töölised, on ka talupojad vastuvõtmatud tema ühiskonna-süsteemi. Vaidlustes maakeele (*landsmål*) tarvituselevõtu puhul ei tarvitanud keegi nii vulgaarseid sõnu talupoja vaimuilma kohta kui maapoiss Knut Hamsun: ta ei suutnud küllalt selgelt vahet teha enda ja nende vahel.

Hamsuni ühiskonnas pole töötaval rahval kohta, see on vaid — alamklass, kes pole teeninud kaasarääkimist poliitikas, kultuurelus jne. Tema teoses „*Markens grøde*“ (1917) on talupoeg Isak täielik mineviku vari, kes ei lase end mõjutada sellistest „pahedest“ nagu „kunst, ajalehed, poliitika“, vaid jätab kõik need kõrgemad huvid teistele ja elab ise ühest lõikusest teise. Kui niisugune paigalseis vältaks põlvest põlve — oleks see lähedane igavesele elule ja sellise talupoja võiks teennistusesse võtta ideaalühiskonda.

Juba 1890-ndate aastate ümber ülistas Hamsun Nietzsche eeskujul „kõrgeid mehi, isandaid, ratsutavaid maailmavaime“ — ideaalfiguure, mis kannavad Byroni teatrikangelaste jooni. Ikka selgemalt kuulutab ta oma usutunnistust „sündinud isandast, loomulikust despoodist, keda ei valita, vaid kes ise tuleb juhiks maapealsete karjade üle. Ma usun ja loodan üht asja, suure terroristi taastulekut, uut tseesarit.“

Nagu natsismgi, tunnustab Hamsun tugevama õigust valitseda ja sõda kui „loomuliku“ elufunktsiooni. Rahumõte on „vasika ajude vääriline, kes selle ka on välja haudunud“.

Säärase mõttearengu tulemusena on Hamsun aja jooksul täiesti isoleerunud Norra elust ja rahvast, tundes end palju tihedamalt seotuna saksa uue natsionalismiga. Juba eelmise imperialistliku maailmasõja puhul oli tal sooje sümpaatiad Saksa poolel. Olles Oktoobrirevolutsiooni vastane, ei ulatanud ta sallimatus mitte üksi venelasteni, vaid ka inglise, prantsuse, ameerika rahva vastu.

Saksa kodanlus oskas hinnata K. Hamsuni hoiakut. Eriti, kui ilmus kirjaniku „*Markens grøde*“, tituleerisid konservatiivsed ringid Hamsuni „esimeseks kirjanikuks, kes on kujundanud germaani vaimu“.

Hiljem natsionaalsotsialistid nimetasid Hamsuni germanismi eriprohvetik Põhjas. Alfred Rosenberg „19. sajandi müütoses“ pühendab terve lehekülje Hamsunile, kes suurejoonelisemalt kui keegi teine oleviku kunstnik olevat esile toonud müstilised — loodusõltuvusega — tungid; „*Markens grøde*“ olevat praegusaja eepos Põhja tahtest selle igaveses ürgvormis, „*heldisch auch hinterm Holzpflog*“.

Oma 75 a. sünnipäeval 1934. a. küündis Hamsuni eneseülistamine apoteosini: ta kuulutas, et on „prohvet ja inimjuht“, faustlik vaimult ja täis „püha, ehtsat germaani kainust“. Ta olevat germaani inimese ja põhja rassi sügavaim tõlgitseja. Saksamaal leiti, et Hamsun „puudutab meie vere intiimsemaid saladusi“.

Saksamaa on olnud ka Hamsuni parim raamatuturg. Ta viimased teosed on seal ilmunud 50.000 eksemplaris. Saksalased peavad teda avalikult oma kaks meheks. Läänud aastal Saksamaa-reisu puhul võeti ta seal ovatsiooniks kujuneva vaimustusega vastu. Ossietzky' rahuauhinna konflikti puhul oli Knut Hamsun see, kes Norra ajakirjanduses kaitses Berliini seisukohti.

Norralastele ei valmistanud ka nüüd üllatust, kui Hamsun ruttas k. a. aprillis tervitama Saksa okupatsiooni.

Kuidas ei olekski lugu Hamsuni kirjaniku-anniga, vaimse sädelevusega, suurepärase loodustundega, elab ta ometi vaimse üksiklasena omal kodumaal. Töötavale rahvale ja progressiivsele ühiskonnale, olgu see siis Norras või mujal, ei ole Hamsunil midagi ütelda. Vaenukinda on ta ise visanud. Ideoloogilise vaenutsemisega ei tõsteta kõrgele ka lippu „*l'art pour l'art*“ — kunst kunsti pärast.

BERNARD SHAW'LE SUUKORV PÄHE

Bernard Shaw on annud hiljuti ühe intervjuu, kus ta ennustab Inglismaa kaotust praeguses sõjas. Nüüd on valitsus saatnud kõigile ajalehtedele n. n. „D-notiitsi“, mis keelab ära ajalehtedel nii igasuguste B. Shaw' kirjutuste ilmutamise kui ka tema üle artiklite avaldamise. Riigisekretär Nicolson on informatsiooniministeeriumile ette pannud, avaldada ametlik ja üldine kirjastuskeeld Shaw suhtes, kuid minister Duff-Cooper on sellele kategooriliselt vastu seisnud. Paljudele Shaw' sõpradele, kirjastajaile ja ajakirjanikele on kohuseks tehtud Shaw peale mõju avaldada, et ta tulevikus enam poliitilisi väljendusi ei teeks. H. G. Wells on saatnud anglosakside Nestorile kirja sellesama nõudega.

VÕISTLUSED KUNSTNIKELE

Käesolevaga kuulutab E.K. Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsus välja järgmised võistlused, millistest osavõtt on vaba kõigil Eesti NSV kunstnikel.

I. Pannoo ehk seinamaali ideekavandi võistlus.

1. Igale kunstnikule on vabal valikul võimaldatud valida üht avalikku või üldkasulikku hoonet (nagu rahvamaja, klubi, võimla jne.) ning sellele valmistada üht kindlale kohale ettenähtud pannoo ehk seinamaali ideekavandit. 2. Iga pannoo ehk seinamaali kavand tuleb esitada värvides ning mõõdus 1:5 tegelikust pannoo suurusest. 3. Pannoo ehk seinamaali ideekavandite võistluse preemiadena on ette nähtud 6 preemiat, igaüks kr. 200.—.

II. Skulptuuri ideekavandi võistlus:

1. Igale kunstnikule on vabal valikul võimaldatud valida üht avalikku või üldkasulikku ehitust või platsi ning sellele valmistada üht kindlale kohale ettenähtud iseseisvat skulptuuri või selle liitmist mingi kindla arhitektuurilise üksusega. 2. Iga skulptuuri ideekavand tuleb esitada ringplastikas või reljefis ning mõõdus 1:4 tegelikust skulptuuri suurusest. 3. Skulptuuri ideekavandi võistluse preemiadena on ette nähtud 3 preemiat, igaüks kr. 200.—.

III. Ideekavandite võistlus graafika alal:

1. Igale kunstnikule on vabal valikul võimaldatud luua ideekavandeid graafika alal 8—10 lehe ulatuses meie tänapäeva eluavaldustest või luua ideekavandeid mõne tuntud kirjandusliku teose illustreerimiseks. 2. Iga graafiline ideekavand tuleb esitada normaalsuuruses. 3. Graafika ideekavandite võistluse preemiadena on ette nähtud 3 preemiat, igaüks kr. 200.—.

Esitatud kavandid tuleb varustada märgusõnaga ning juurde lisada sama märgusõnaga varustatud kinnine ümbrik autori nime ja aadressiga.

Kavandid tuleb esitada hiljemalt 1. novembriks 1940. aastal kell 12.00 E.K. Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse büroosse Võiduväljak 8, Tallinn, kust saab 15. septembrini k. a. ka teateid kõikide võistlusega seoses kerkida võivate küsimuste kohta. Postiga saadetud kavandid peavad kandma hiljemalt 1. XI 1940. a. lähtekoha postitempli.

Premeeritud kavandid jäävad võistlusest osavõtjate omanduseks. Kõik preemiad tulevad väljaandmisele, kui esitatud on vähemalt 3 kavandit üle preemiade arvu igal võistlusalal. Premeerimiskomisjoni koosseis on järgmine:

EKP esindaja, EAK esindaja, haridusministeeriumi esindaja, üks maalija, üks kujur, üks graafik Kujutavate kunstnike ametiühingu valikul, kaks kunstiarvustajat, üks kunstnik E.K. Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse esindajana.

Premeerimiskomisjoni isiklik koosseis tehakse teatavaks hiljemalt 15. sept. 1940. a.

Tegev- ja vastutavtoimetaja: A. Hint. Väljaandja: K.-Ü. „Sõprus“.

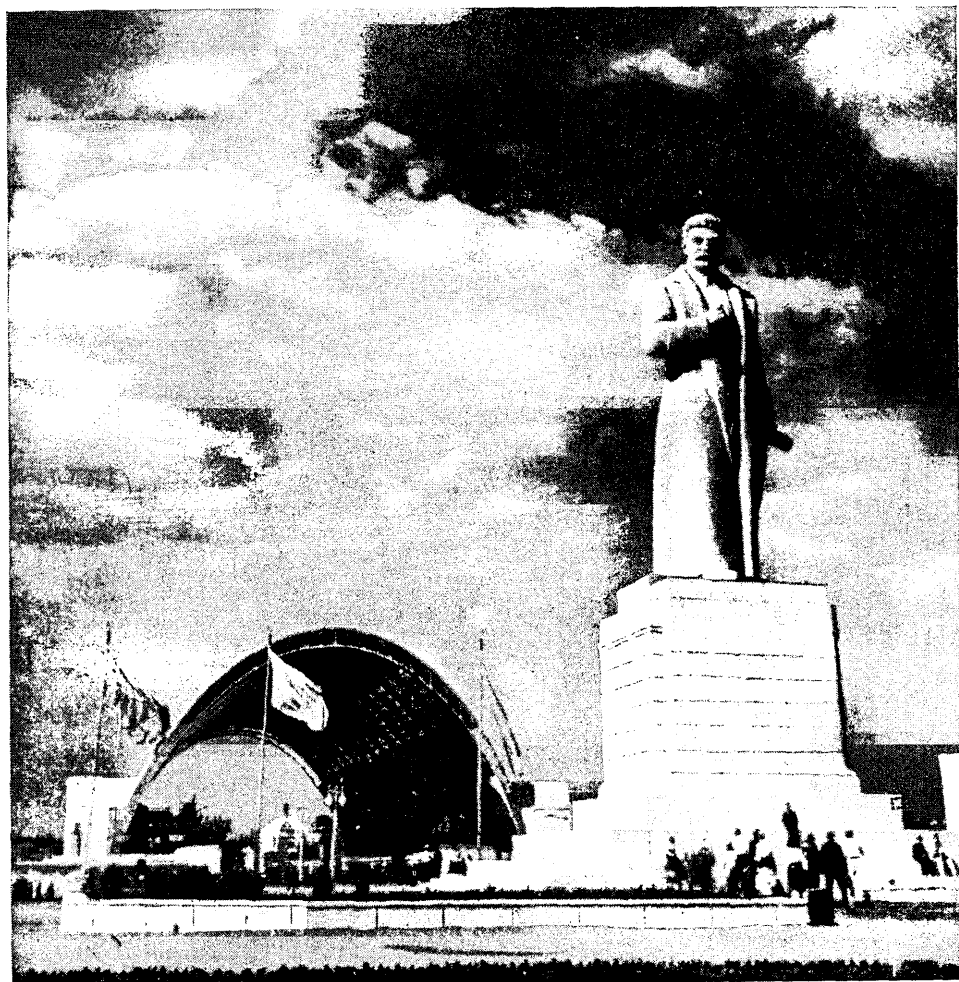
Toimetus: A. Jakobson (ilukirjandus), M. Laosson (ideoloogia), K. Tave (kirjandusteadus ja NSVL kirjandus), A. Vaarandi (Lääne-Euroopa kirjandus), B. Lukats ja I. Käsper (kunst), A. Kotli (arhitektuur).

Toimkond: A. Alle, N. Andresen, A. Antson, A. Bach, J. Barbarus, J. Genss, A. Johani, M. Jürna, H. Habermann, P. Keerdo, J. Kärner, J. Lauristin, N. Ruus, R. Sirge, A. Uibo. Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 14. Toimetuse telef. 311-34. Talituse telef. 312-13.

Trükiarv 10.000 eksemplari.

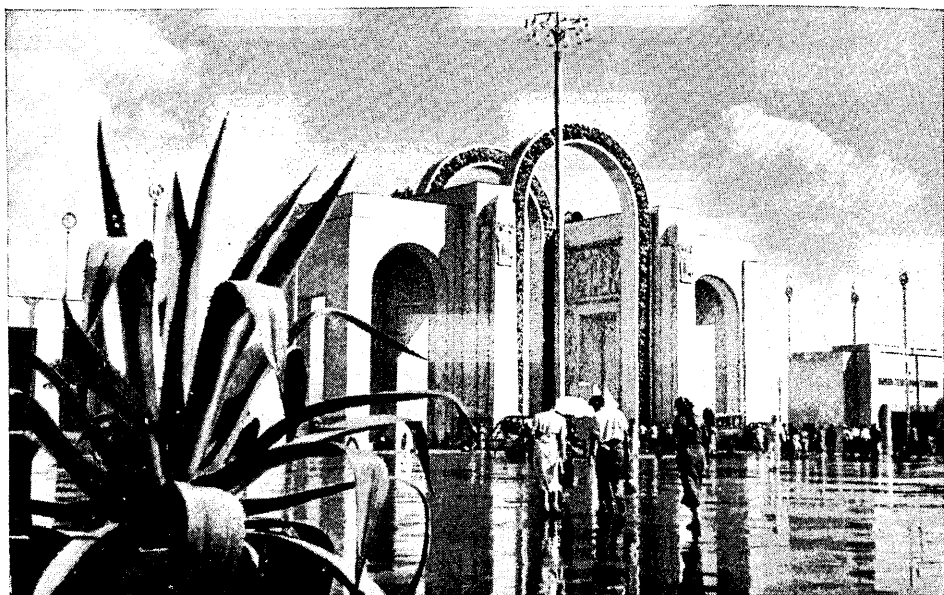
Natsionaliseeritud „Ühiselu“ trükikoda.

ARHITEKTUUR

J. V. Stalini monument mehhanisatsiooni väljakul

Skulptor S. Merkurov

Peasissekäik näitusele

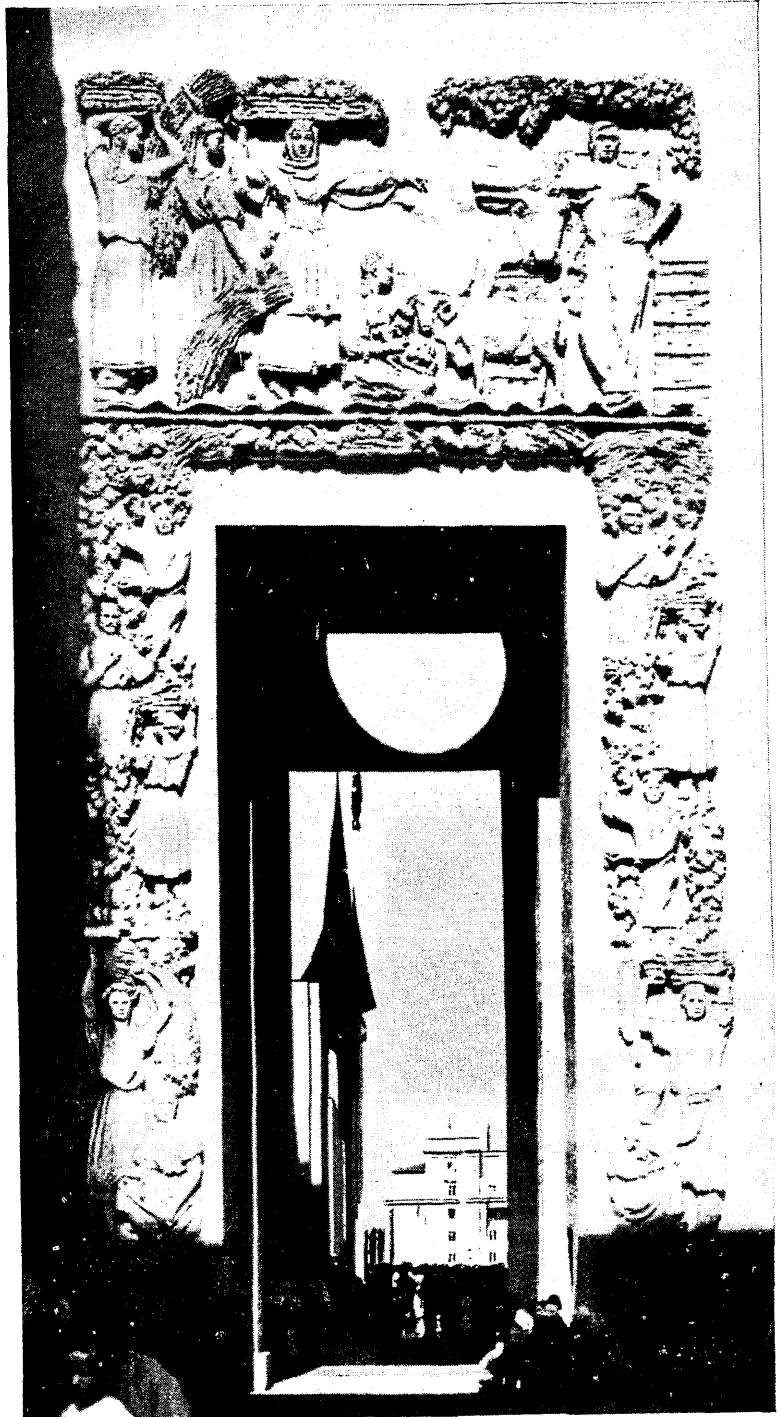
ÜLELIIDULISE PÕLLUMAJANDUSNÄITUSE ARHITEKTUUR

JULIUS GENSS

Üleliiduline põllumajandusnäitus, mis uuesti avati s. a. maikuul, oli mõeldud nende saavutuste kajastusena, milleteni põllumajandus on jõudnud selle tagajärjel, et ta on ümber korraldatud sotsialistlikel alustel. Ühtlasi see näitus peab olema nende muutuste ja ümberkorralduste demonstratsiooniks, mis iseloomustavad tänapäeva küla kõigil ühiskondliku ja riikliku korralduse, majanduse, kultuuri ja igapäevase elu aladel. Selle näituse ülesandeks on ka nende eeskuju-inimeste esitamine, kes oma tööga ja töö mõtestatud käsitlesega on teinud võimalikuks nende saavutuste esiletoomise.

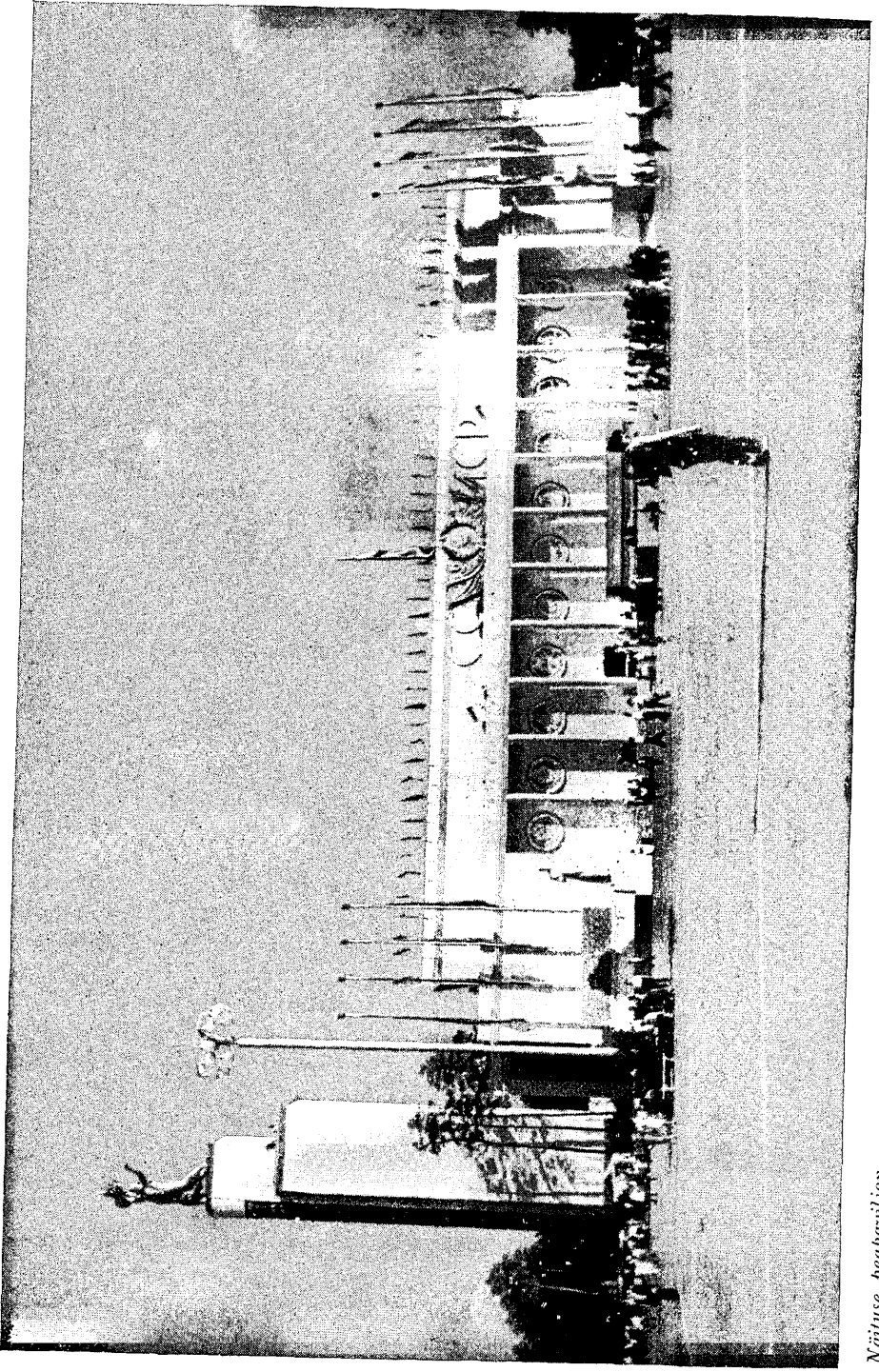
Näituse korraldamisele tõmmati kõige suuremais mõõtudes kaasa kunstide alal töötajaid. Üle kahe tuhande arhitekti, kujuri, maalikunstniku võttis osa näituse ülesehitusest. See osavõtt andis näituse kogu arhitektuurilis-kunstilisele kujundusele suurejoonlise hoo. Näitus sai seetõttu silmapaistvaks ka kunsti-pidustusena.

Kui lisaks sellele veel silmas pidada, et ehitusest ei võtnud osa mitte ainult kunstilised jõud, vaid ka paljude rahvuste maa sajad rahvaloomingu-meistrid, parimad aiandus-

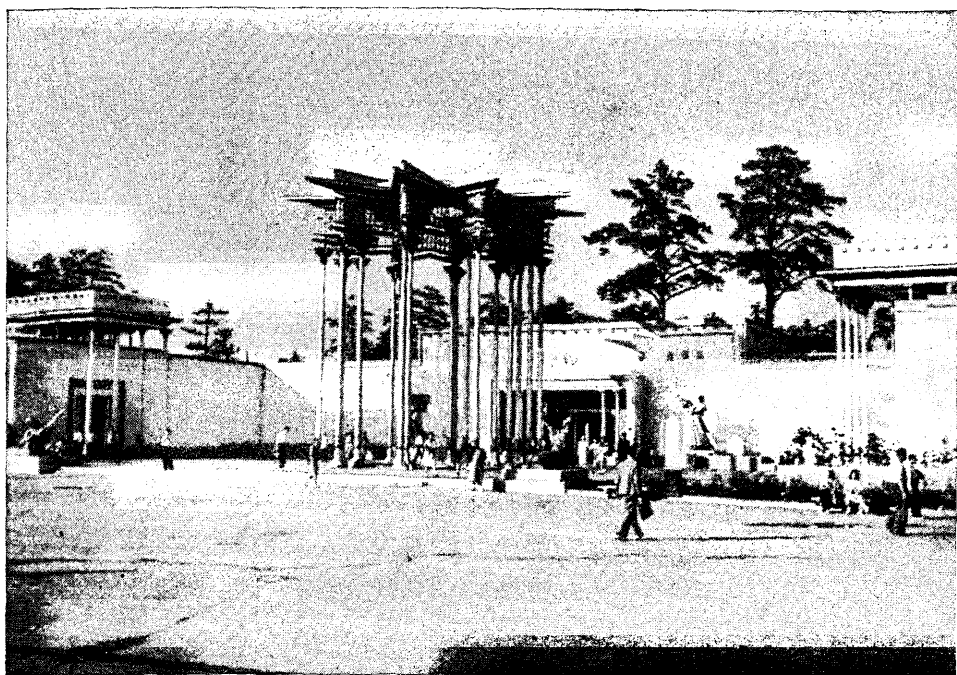

*Peasissekäigu
detail*

*Reljeefid
skulptor
G.J. Motovilovilt*

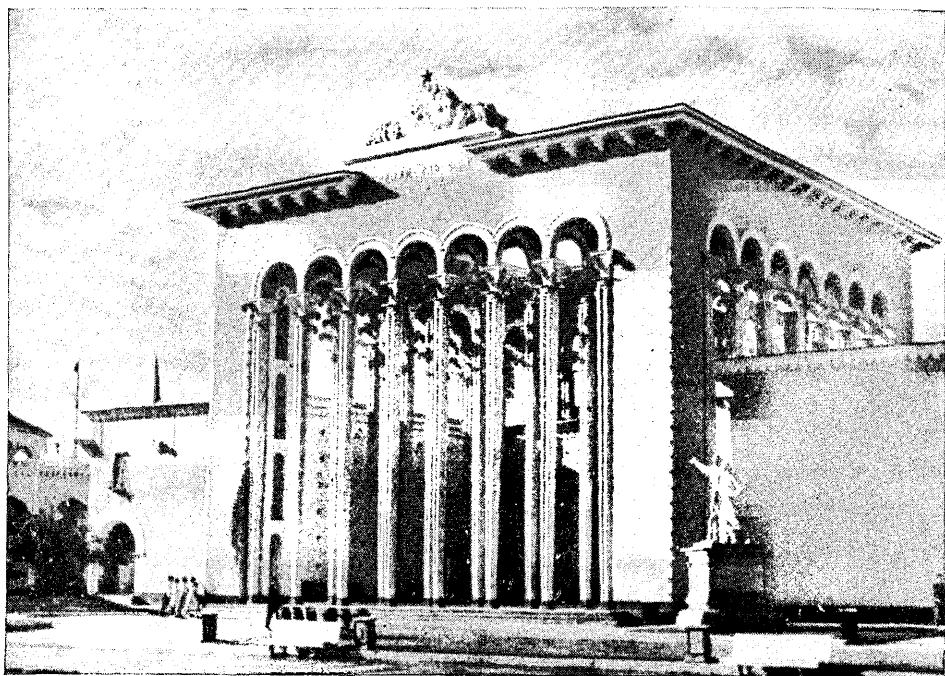

Näituse peapaviljon

Uzbeki NSU paviljon

kunstnikud, kelledest igauks tõi kaasa arhitektuurilise pärandi, rahvaluule, ornamendi ja osa oma loomupärase rikkuse kujunditerohkusest, kõik iseärasused, siis see näitus osutub ka paljude rahvaste kultuuri ning kujutavate kunstide ülevaatuseks. See Nõukogude Liidu kultuuri ja kunsti õitseng tingis ka näituse ja ta maa-ala grandioosse suurus, paviljonide arvu, kapitaalsuse ja sisustuse rikkuse, väärtuslike ehitusmaterjalide mitmekesisuse. Peamiste liiduvabariikide paviljonides kajastub rahvuslike traditsioonide lõpmatu mitmekesisus. Ei kohta mineviku ideede kompositsioonide vahetut mehhaanilist ülekannet tänapäeva arhitektuurisse, kuid iga paviljon omaette väljendab neid vorme, mis eri rahvaste arhitektuuris on kujunenud sajandite vältel, kui rahvuskultuuride tähelepaneliku tundmaõppimise tulemusi, kui kogemust nende vormide ja printsiipide loominguilisest omastamisest rakenduslikus seoses selle näituse ülesehitusega. Kuid säärase rahvaste puhul, kes ei omanud arhitektuurilist pärandit — näiteks tatarlaste, kirgiiside, baškiiride puhul — tuli arhitektidel pöörduda rahvaluule ja esemelise kultuuri ning igapäevaste tarbeasjade juure, ja kõike ära kasutades uuesti ellu äratada nende rahvaste kadumaläinud rahvuslik arhitektuur. Peale selle tulid rahvuslikud motiivid kooskõlastada tänapäevase Nõukogude ehituskunstiga, mil on omad stiililised jooned. Seetõttu näitus kujunes arhitektidele selleks kooliks, kus on pandud alus uutele arhitektuursetele vormidele, mis suudavad luua uue stiili. Selles stiilis tänapäevsus siduneb rahvaloomingu lähetega.

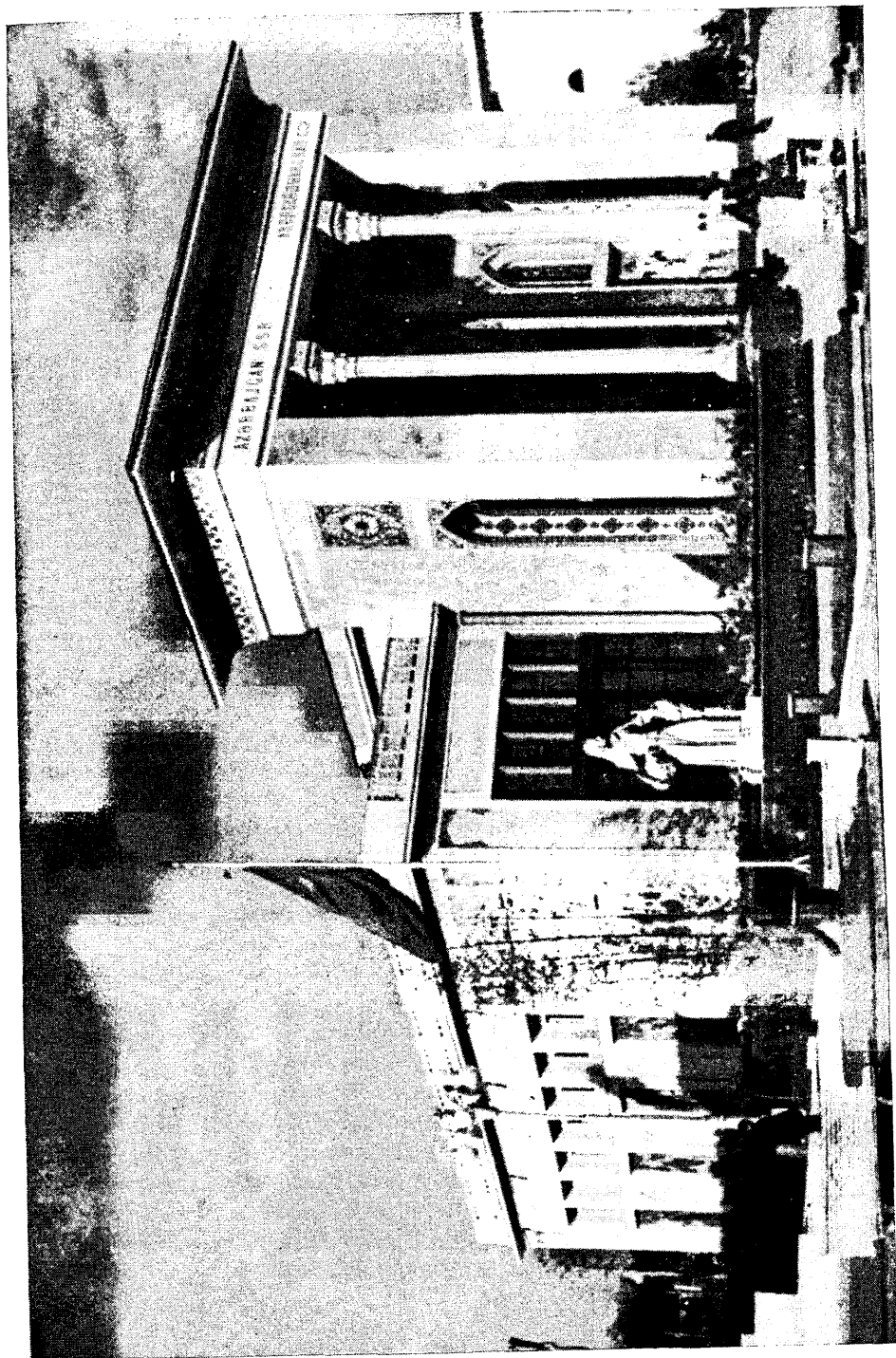

Grusia NSU paviljon

See näitus on ka nende inimeste näitus, kes on loonud väljapanekud, mis ilustavad näitust. Näitusest osavõtu õiguse said eranditult ainult need kolhoosid ja kolhooslased, kes igaüks omal alal olid jõudnud silmapaistvate tulemusteni. Näitus ülistab kogu maa esimesi inimesi piltides, skulptuurides, isikukohastes pealkirjades. Osavõtu õiguse näitusest said esimesel aastal 15 000 kolhoosi, 795 sovhoosi, 268 masina- ja 8 traktorijaama ja 15 000 põllumajanduses esialale tõusnud kolhooslast.

Tee näitusele viib mööda laia asfalteeritud prospekti, rekonstrueeritud esimest Meštšanskajat, mis on pikendatud kuni endise Ostapkinoni, nüüdse Puškinoni. Prospekt on äärestatud uute hiiglamajadega, mida ilustavad dekoratiivsed tulbad. Prospekti lõpul avaneb vaade V. Muhhina juba tuttavale skulptuurile, mis kujutab töelist ja naiskolhooslast, kes hoiavad kõrgel töö embleeme — sirpi ja vasarat; see skulptuur ilustas Nõukogude paviljoni Pariisis. Skulptuurist vasemal asetseb näituse peasissekäik. Kompositsiooniliselt moodustub sissekäik kolme-avalisest triumfivärvast, mis oma kujult mõjub väga kergena hoolimata oma suurtest mõõtudest. Kaared on ornamenteeritud kallutatud taimestikulise reljeefiga puuviljadest, mis on ümber põimitud viljapeadega. Kaared tuginevad võimsaile külgtulpadele, millede külgeinad on ilustatud kujur G. Motovilovi madalreljeefidega.

Näituse plaan on konstrueeritud ümber kolme üksteise järele avaneva peaväljaku. Peamine tähtsus on antud Kolhooside väljakule ja Mehhanisatsiooni väljakule, milledele

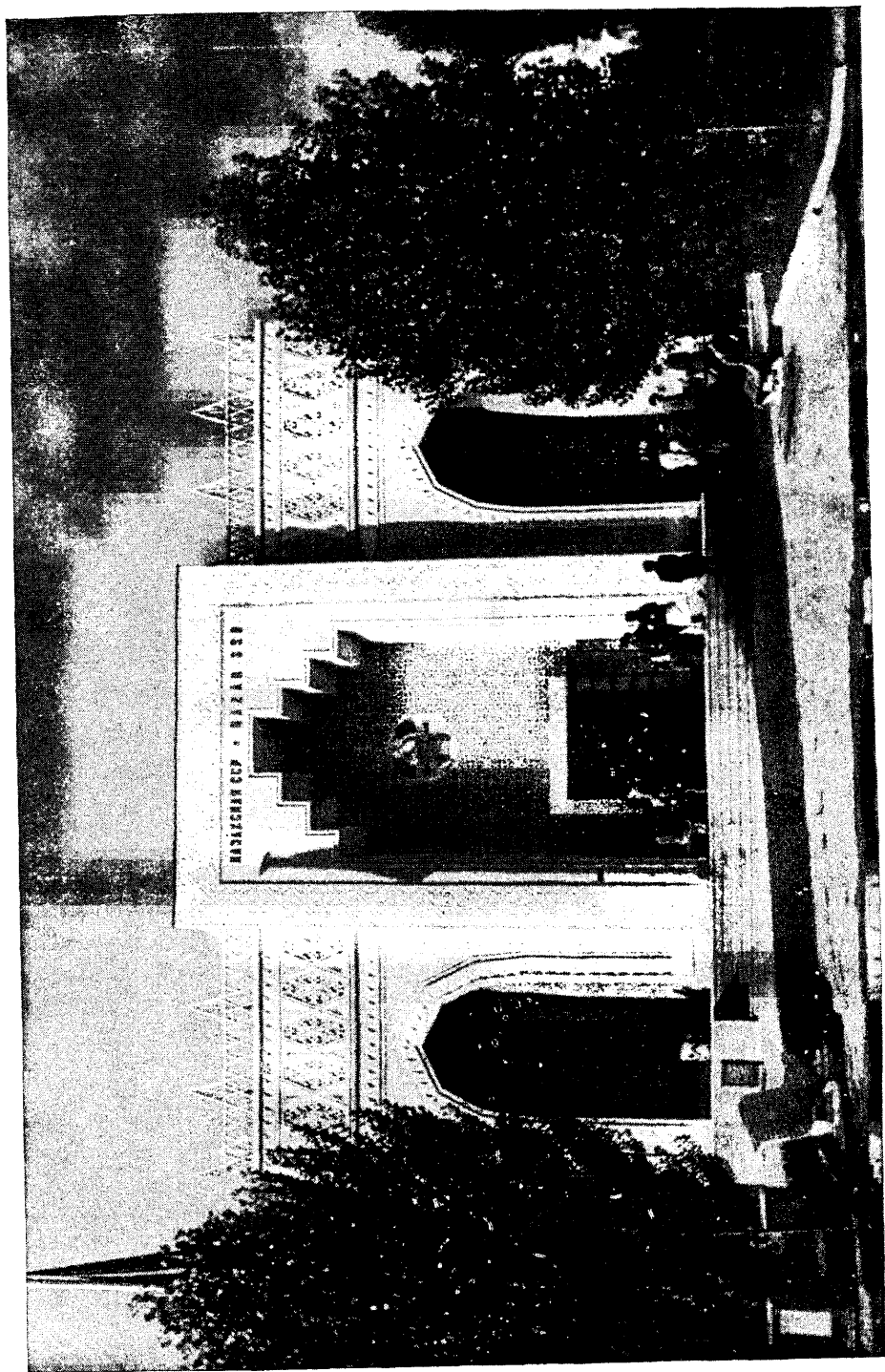
Azərbaycani NSU pavilyonu

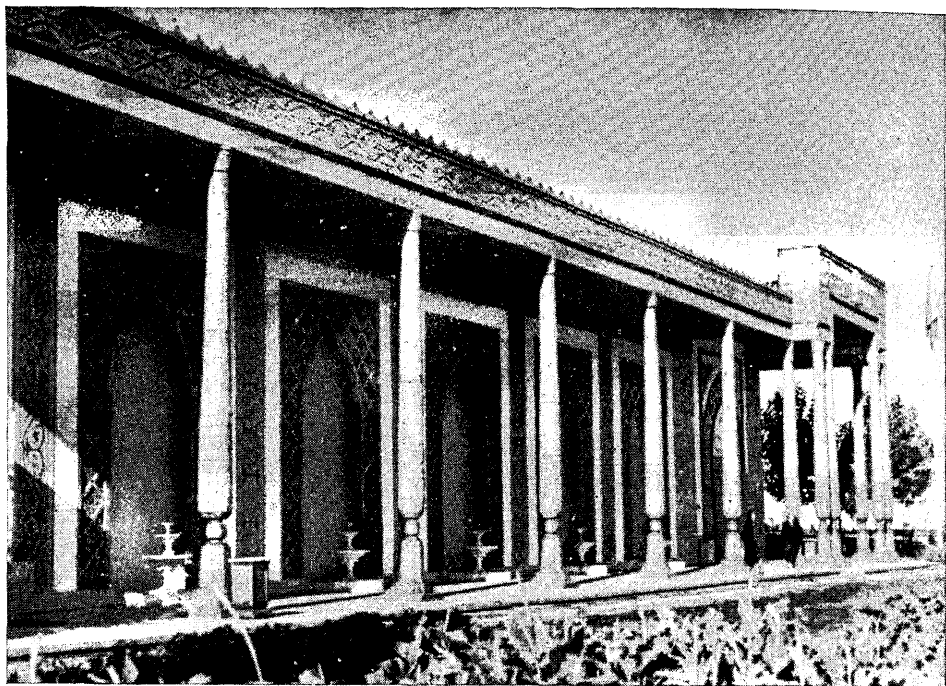
Armeenia NSU paviljon

tulevad välja peamiste ja kõige tähelepanuväärsete paviljonide esiküljed. Väljakutele viivad tähekujulised külgallee, millele ääre on paigutatud kõik ülejäänud paviljonid.

Näitusele saabumisel köidab tähelepanu Peapaviljoni grandioosne torn. Ligi 50 meetri kõrgust torni kroonib skulptuur-grupp, mis kujutab traktorijuhti ja kolhooslast kõrgele tõstetud viljavihuga; see grupp on otsekui Muhhina skulptuuri variatsiooniks samal teemal. Mõlemasse gruppi on koondatud näituse põhimine sisu. Rikkalikult ornamenteeritud ja lillelise torni kõrval kõrguvad Peapaviljoni rahulikud ja selged vormid, surnud arhitekti V. Štšuko ja prof. Helfreichi teos. Peapaviljoni ülesandeks on anda pilt kogu Nõukogude Liidu üleschitustööst üldistes kokkuvõtetes; seetõttu kuulub sellele paviljonile esimene koht näitusel siia koondatud skulptuurilise ja maalikunstilise materjali rohkuse kui ka kvaliteedi poolest. Tema tähtsusele osutavad ka liiduvabariikide 11 vappi, mis chivad ta üheteistkümne tulbaga peafassaadi. Selle paviljoni vaatlus juhatab külastaja sisse tänapäevasesse Nõukogude kunstimaailma ja selgitab talle ühtlasi Nõukogude esteetika, mis seisneb sotsialistlikus realismis. Kunstnikke on siin ühendanud ühine teemaatika, ühine ülesanne — aidata vaatlejat piltide, skulptuuride, arhitektuuri kaudu paremini mõista, näha ja hinnata küla sotsiaalase ümberkorrastruse tulemusi. Keskne Saal on pühendatud stalinalikule konstitutsioonile. Kahel hiiglasuurel pannool, A. Kravtšenko ja ta brigaadi tööil, on teemaks — ühel Nõukogude Liidu tööstuslikud saavutused, teisel rahvaste sõprus. Saali keskel kõrgub hiiglasuur mudel — Nõukogude Palee makett. Igale vabariigile on pühendatud oma „stand“, mille peamiseks osaks on maaliline maastik reljeefse panoraami kujul, mis demonstreerib iga paljudest rahvustest koosneva vabariigi eri iseloomu, ta

Kazalhi NSU paviljon

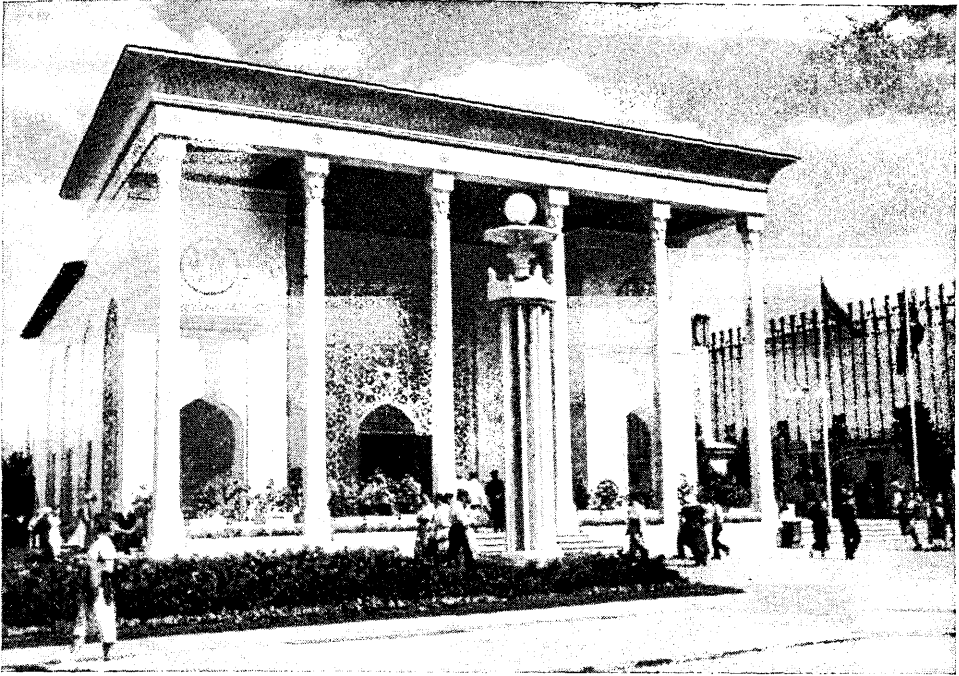
Kirgüsi NSU paviljon

kultuurilisi, olustikulisi ja geograafilisi iseärasusi. Panoraamid on haruldaset plastilised ja annavad kujukalt edasi maa iseloomu pildis. Panoraamide maalilisust täiendavad madalreljeefsed portaalid vabariikide vappidega. Iga panoraami läheduses asetsevad peale selle skulptuur-grupid, mis iseloomustavad iga vabariigi rahvaid. Skeemilised kaardid numbriliste andmetega täiendavad teatmeid igast eri vabariigist. Skulptuuride seast tõuseb esile kirgüsi jahimeeste grupp — Jefimovi töö. Ühes kõrvalsaalis seatakse vana küla 19. sajandi realistide maalide suurendatud koopiade kaudu kõrvale uuele külale, mida iseloomustavad kaks suurt pannood kujutustega sovhooside kuulsatest inimestest ja stahhanovi-liikumise pioneeridest.

Mõlemat kätt asetseb rida arhitektuuriliselt kõige huvitavamaid paviljone — peamiselt rahvuslike vabariikide omi.

Igähe kujunduses neist on laialdaselt rakendatud rahvusliku loomingu motiive ja omapära; töö läbiviimises pole midagi kitsi taolist. Materjalid on ehtsed; iga vabariik saatis neid ehitusmaterjale, mida ta omas.

Kohe paremat kätt Peapaviljonist paistab oma efektse rotonde'iga välja Uzbeki vabariigi paviljon. Lahtise õuekeses keskuses, ringi ümber väikse basseini, kõrguvad kergetena sihvakad, nikerdatud sambad, mida kroonivad läbipaistvad ilustised kahe üksteisest läbi-põimitud viieharulise tähe kujul. Sambad lõpevad stalaktiit-kapiteelidega. Sissekäigu kül-

Turkmeeni NSU paviljon

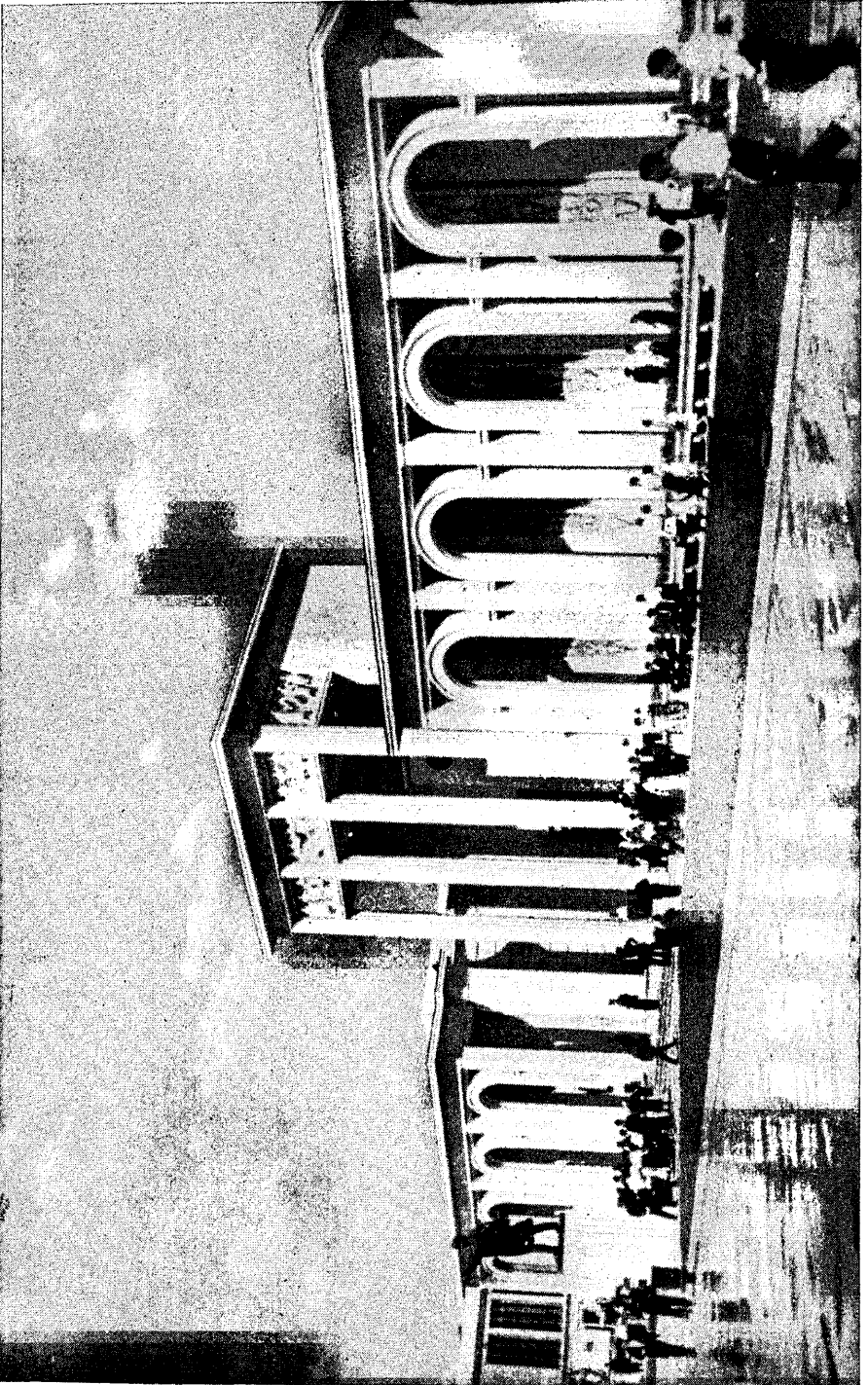
gedel asetsevad skulptuur-grupid „Tamburiinimängija“ ja „Gitarrimängija“, mis seisavad madalatel alustel, ja kaks uzbeki naiste figuuri.

Õuekese pörand sissekäigu ees on kaetud vaibalise mosaiigiga, mis tutvustab külastajale selle maa rikkalikku mustritekunsti. Rahvaloomingu elementidest on küllastatud iga üksikasj, iga fragment. Sissekäigu esiküljel on rikkalikult kaunistatud ornamenteeritud majoolikaga. Nikerdatud ukсед on rahvapäraste meistrite Ahmerovi ja Narzullajev-Nurulla loodud. Mitmes saalis demonstreeritakse põllumajanduse ja ka käsitöö tooteid. Seinad ja valgusavad, kõik on mustriiline; rikkalikult on kasutatud alabastri-nikerdusi; efektsed on kunstliku valgustuse korral läbipaistvad laed. Lahtise terrassiga liituvad aiad, kus kasvavad Uzbekiale tüüpilised puud: mandli- ja granaadipuud, tšinaar jne.

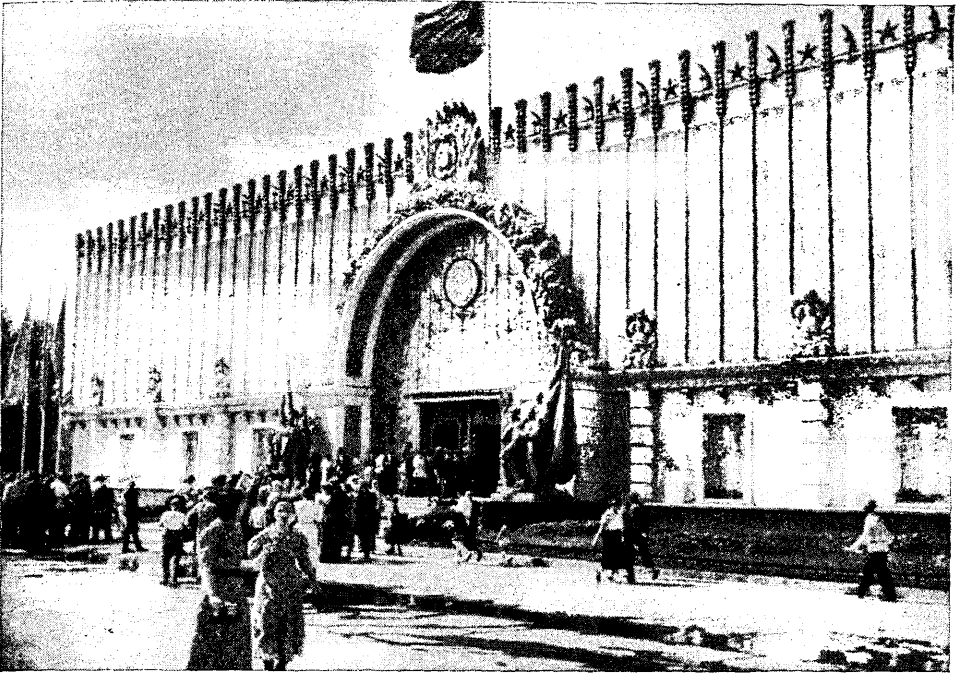
Eriti efektne on selles paviljonis Kara-Kalpaki Autonoomse Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi saal, kus lagi, sambad ja seinad on kaetud puunikerdustega.

Selle paviljoni vastas asetseb Gruusia paviljon. Kerge kaarestik sihvaka'il, kõrgeil, alt peenenevail sambail ümbritseb sissekäigu-õuekest. Rikkalikult ornamenteeritud seinasse on lõigatud sügav portaal, mis on läbini klaasist. Paviljoni külseinad tuginevad madalatele ümmargustele sammastele ja moodustavad varjukaid loggia'id. Paviljoni juures on triiphoon, kus kasvavad sidrunid, apelsinid ja Gruusia muu subtroopiline taimestik.

Värvikas ja ere on Azerbaidžani paviljon. Ta on üleni kaetud kohaliku roosa marmo-

Leningradi oblasti paviljon

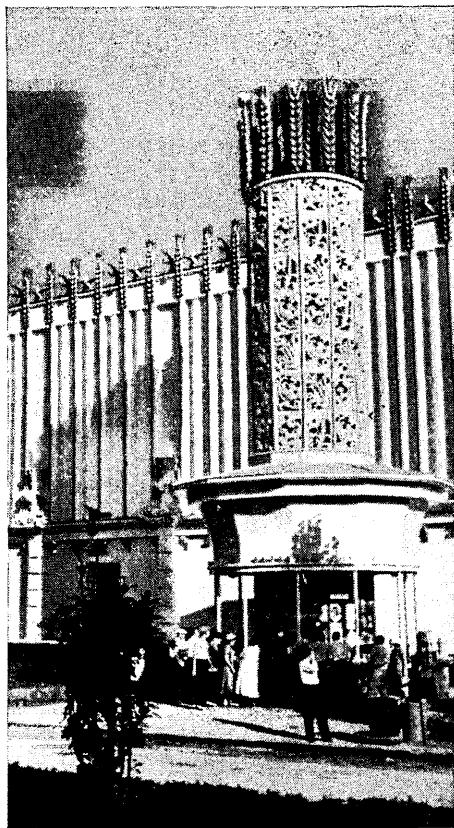

Ukraina NSU paviljon

riga ja graniidiga. Paviljoni ees asetseb tšabani (karjuse) ja naiskolhooslase kuju. Sissekäiku kaunistavad peened tulbad ja sambad. Peafassaad on ilustatud kunstnik O. Pavlenko freskodega, külgfassaadide kaheksas õgevnurkses niisis asetsevad L. Feinbergi dekoratiivsed pannood, mis kujutavad maa elu ja olustikku. Peasissekäigu inkrusteeritud uks on poleeritud pähklipuust, nagu ka aknad on koostatud pitsilises „šebeke“-tehnikas, s. t. väikestest pähklipuu tükkidest vaheldamisi värvilise klaasiga, mis loob õhtuses valgustuses muinasjutulise efekti. Peasissekäigu portaal on kaetud fantastilise idamaise vitraažiga alumiiniumist; teda kroonib stalaktiidiline poolkuppel majoolikast äärestisega. Ka karniis on stalaktiidiline, ornamentidega kaunistatud, üle põimitud kullatud viinamarja-väätidega. Aknad on samuti inkrusteeritult võrestatud.

Järgmine paviljon, Armeenia oma, avaneb väljakule sügava kolmelöövilise portaaliga; sissekäigu teeb läbipaistvaks määratusuur vitraaž ereda mustriaga sügavsinisel põhjal. Sfiin köidavad tähelepanu mitmed detailid, nagu dekoratiivsed võrestikutaolised ornamendid, mis on välja lõigatud alabastrist. Külg-loggia'd on ilustatud rahva-ornamentikaga. Aknad on tehtud viinamarja-kobaraist koosnevate kullatud võrede kujulised. Sees on näha hiiglasuur maastikuline panno — Sarjani töö, üks parimaid maalikunsti tooteid näitusel.

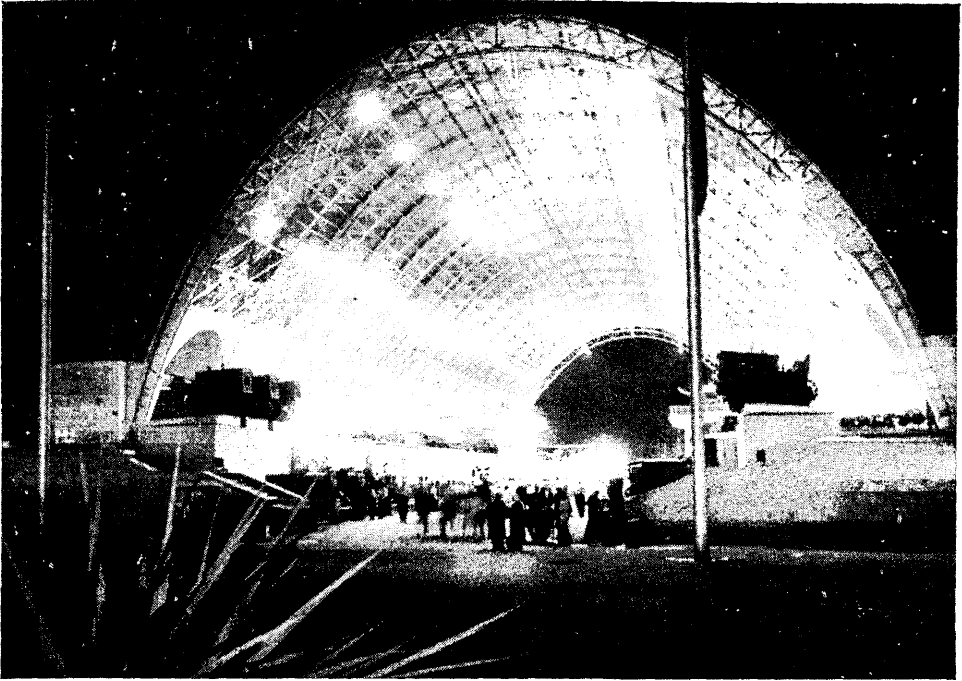
Arhitekt, kes ehitas Baškiiria paviljoni, seisis suurte raskuste ees, kuna puudusid traditsioonid ja arhitektuurilised mälestised, milledele tugineda. Tal tuli abi otsida fan-

Kiosk Ukraina NSU paviljoni juures

taasialt, et assotsiatsioonilisel teel luua midagi, mis vastaks maa iseloomule. Paviljoni kroonib omapärane torn, mis torkab silma kaugelt ja peab sümboliseerima õlitorni. Kupli koonus on ümbritsetud peente sambakeste ringidega ja ilustatud rohekassiniste freskodega eredal oranživärvilisel põhjal; freskod on koostatud rahvusliku lõikuspüha teemadel. Hoonesse viivad massiivsed uksed, mis on kaetud vasega ja vasksete taotud ilustistega. Kuplisaalis väärivad tähelepanu hiiglasuure keskse samba puunikerdused; seinu kaunistab 8 efektset pannood. Kazahhstani paviljonis köidab tähelepanu haruldane portaal laia astmelis-teravkaarelise avaga, mis on üleni kaunistatud kazahhi ornamentidega. Huvitavad on nikerdused Kirgiisia paviljonis, eriti puust sambad ja nišš peafassaadis.

Mõjuv on öise valgustuse juures Tataaria paviljon. Valgus langeb läbi akende nikerdatud kips-võrestike, millede taga on värviline klaas. Niššides näeb hiilgavat klaasi, mis on värvitud sinakas-pärlnutriliseks. Rikkalik on selle hoone eri detailide ornamentidus majoolikas; pürskkaevud samast materjalist teevad selle paviljoni üheks kõige huvitava- vaks, tänu eriosade väljatöötusele. Laialt on tarvitatud alabastrit ka Turkmeenia paviljonis. Kipsist väljalõigatud ornament valge klaasi taustal annab pitsilise seina, mis

Mehhanisatsiooni paviljon öösel

hiilgab õhtuse valgustuse juures. Samast materjalist on vitraažid aknais, peasissekäigu portaal ja valguskehad ruumide seesmuses.

Nende paviljonide seast, mis asetsevad peaväljakul, tuleb esile tõsta veel Leningradi oblasti paviljon. Fassaad, mida ilustavad madalreljeefid, skulptuurgrupid portaali juures, dekoratiivsed kujutused niššides portaali kõrval, kaunistab seda paviljoni, mis on kavandatud selgeis ja harmoonilistes proportsioonides. Interjöörid on kaunistatud rahvaornamentidega — Hohloma meistrite nikerdustöödega.

Üleminekuna Mehhanisatsiooni väljakule laiub otse Peapaviljoni vastas Ukraina paviljoni mõjuv fassaad. Esiküljel on kaetud suuremõduliste kanneleringutega vaheldamisi kuldsete viljapeadega, millede teravikud tõusevad ilusate siluettidena seinast üle. Reljeefse fassaadi rütmi vaheldab värvikalt ornameenteeritud skulptuurne kaarvärav. Värava portaal on ornameenteeritud suurte lilledega. Portaali vitraaž on töödeldud läbipaistvast mitmevärvilisest massist, mis on liimitud klaasile ja öösel särab kõigis värvides. Kogu paviljon iseloomustab oma välimusega Liidu rikkamat viljaaita.

Teisel Mehhanisatsiooni väljakul, mille keskel kõrgub J. Stalini hiiglasuur monument, tõuseb oma originaalsuse ja monumentaalsusega esile hiiglaslik Mehhanisatsiooni paviljon. Paviljon kujutab enesest gigantset, betoonist galeriidele asetatud kaarvõlvi, mille kõrgus on 24 meetrit, laius 50 meetrit. Pearuum paviljoni galeriide vahel on näituse peaprospekti

jatkuks. Paviljoni sokkel on ilustatud reljeefsete kujutustega. Pearuumi külgedel on kahel galeriikorrall välja pandud põllumajanduslikud masinad ja tööriistad, samuti autoring traktoritööstuse saavutused. Kaarvõlvi sokli galeriikordade all on saalid, kus jätkuvad selle paviljoni väljapanekute sarjad.

Eri ansamblit kujutab enesest osakond „Uus elu külas“, kus terves hoonete reas on esitatud kolhoosliku küla tüüpilised ehitused. Selles osakonnas paiknevad: külanõukogu maja, klubi, kool, lastesõim, sünnitusmaja, kolhoosi valitsuse maja, loomalaudad, masinaja traktorijaam, jne. Need ehitused on kõik läbi viidud ratsionaalselt, ilma väliste efektideta; nad esindavad tüüp-ehtisi, milliseid luuakse kolhooside jaoks.

Ühtse ja lahutamatu terviku moodustavad koos paviljonidega rikkalik taimestik ja põllumajanduslikud kultuurid, mis annavad näituse ansamblile omapärase ilu ja huvitavuse. Väljakute ja tänavate jooned on näituse kogu maa-alal välja tõstetud rikkalike lilleistanditega. Ligikaudu 50 000 ruutmeetrit maad võtab enese alla aed, kuhu on istutatud umbes 10 000 mitmesugust taime-eksemplari, 600 liiki viljapuid ja marjakultuure, nende seas ka Mitšurini viljapuusortide rikkalik kogu. Iga paviljoni juures on oma aed, kus kasvavad vastava maa taimed. Põllumajandust esindavad ka külvid ja istandikud maa-alal, mille suurus on kahekümne hektaari ümber.

Millise tähenduse omistavad näituse korraldajad sellele ettevõttele kui näitlikule koolile, sellele osutavad mõningad arvud: näitusele saabuvate kolhooslaste ja tööliste juhatamiseks on ette valmistatud 2000 kvalifitseeritud ekskursioonijuhti ja 1000 rühmajuhti, kes võivad anda seletusi missuguses tahes keeles.

Silmapaistvat osa etendab näitusel raidkunst. Monumentaalsed kujud ja grupid kroonivad näituse ehitisi, hiiglamõõdulised reljeefid katavad paviljonide seinte pinda. Paviljonide interjööride kompositsioonis kohtume samuti raidkunsti rikkalikkusega, näeme palju puust ja alabastrist välja lõigatud reljeefe; laialdaselt on rakendatud ka portreeteerivat raidkunsti, mida näitusel on eriti tähelepandaval hulgal. Näitus on annud kolossaalselt palju võimalusi praktiliselt lahendada vastastikuse mõju küsimusi skulptuuri ja teda ümbritsevate ehitiste suhtes, fassaadide kaunistamises, siseruumide kujundamises. Üle 150 kujuri tõmmati kaasa näituse kujundamise töödele. Suurel hulgal tõmmati kaasa noort generatsiooni; talle anti võimalus end näidata, ja näitus tõstiski esile terve rea noori kujureid.

Näitusel on Nõukogude Liidu skulptuuri ajaloos kindlasti hiiglasuur kasvatuslik tähtsus.

Lõpetuseks tahaks märkida, et parim aeg näituse külastamiseks on hilissuvi ja sügis, kus kõik loendamatud istandikud õitsevad, kus värvirohked lillepeenrad ja aiad lisavad nii palju ilu paviljonide ja nende ümbruse kujundusse.

„*VIISNURKA*“

tervitavad:

MASINAVABRIK

PUNANE KRULL

EESTI MAAPANK

Natsionaliseeritud

Ü.K. EESTI RAHVAPANK

Natsionaliseeritud

EESTI MAAKREDIITSELTS

Natsionaliseeritud

A.S. G. SCHEEL & Ko

Natsionaliseeritud

A.S. KREDIIT PANK

Natsionaliseeritud

TALLINNA MAJAOMANIKKUDE PANK Ü.P.

Natsionaliseeritud

PÕLLUMEESTE KESKPANK

Natsionaliseeritud

TALLINNA LINNAPANK

Natsionaliseeritud

A.S. TARTU PANK

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud

EESTI LAENUPANK

Natsionaliseeritud kudumistööstus

TÖÖSTUS-KAUB. ÜHING

BETTY BESPROSVANNY JA POEG

Natsionaliseeritud

A.Ü. EESTI KIVIÕLI

Natsionaliseeritud õlletehas

A. LE COQ

TARTUS

ÜHING EESTI LIHAEKSPORT

EESTI MUNAEKSPORT

Natsionaliseeritud

A.S. GINOVKER & Co

FIRMA M. JÄNES

TARTU, KAUBAHOOV 8-9-10-11-12

Natsionaliseeritud

ŠOKOLAADITÖÖSTUS „KAVE“

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud

A.S. TEKSTIILVABRIK O. KILGAS

Natsionaliseeritud

A.S. A. M. LUTHER

Natsionaliseeritud

A.S. „LAFERME“

JAAK PUHK & POJAD A.S.

RIIGI TRÜKIKODA

Natsionaliseeritud

A.S. ROTERMANNI TEHASED

Natsionaliseeritud

A.S. TARTU PÄRMIVABRIK

A.S. TALLINNA PABERIVABRIK

E. J. JOHANSON

P. K. VÕIEKSPORT

„VIISNURKA“

tervitavad:

SMS KALININ'I NIMELISED TEHASED

Natsionaliseeritud

„RAUANIIT“ JA „COTTON“

Natsionaliseeritud

TALLINNA PIIRITUSEVABRIKANTIDE ÜHISUS ROSEN JA KO

Natsionaliseeritud

GEORG STUDE

Natsionaliseeritud

NAHATOOSTUSE A.-S. „UNION“. JALANÕUDE A.-S. „GLOBUS“

Natsionaliseeritud

TEKSTIILTOOSTUS B. VINTERFELDT

Tallinn, Merepuiestee 17. Telefon 307-67

Natsionaliseeritud

A.-S. „KREENBALT“

Natsionaliseeritud

KUDUMISTOOSTUS S. KATZ

Natsionaliseeritud

EESTI NOOBITOOSTUS „MERKUR“

Natsionaliseeritud

KAUBANDUS-TOOSTUS A.-S. „TALKO“

Natsionaliseeritud

JALANÕUDETÕOSTUS „SALAMANDER“

Natsionaliseeritud

KEEMIAVABRIK A.-S. „ODOR“

Tallinn, Kivimurru 2. Tel. 310-98

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud

A.-S. EESTISIID

A.-S. EESTI KAUPMEESTE MAJANDUSKESKUS

Tallinn, Estonia pst. 27

EESTI METSA JA TSELLULOOSI TEHAS

Natsionaliseeritud

A.-S. EESTI TULETIKUMONOPOL

EESTI TURBATOOSTUSED

Natsionaliseeritud

FA K. ENNUS & POEG

Jahutööstus „Kuldtera“ ja leivavabrik „Ceres“

Tartu—Tallinn

Natsionaliseeritud

ESTICO

Eesti kammivabrik

Natsionaliseeritud

VILLA JA RIIDEVABRIK „ESTONIA“

Natsionaliseeritud

U.-P. TALLINNA LAENU- JA HOIU-KASSA

Natsionaliseeritud

KINNISVARAOMANIKKUDE UHISPANK

Tallinnas

Natsionaliseeritud

A.-S. TALLINNA AKTSIA PANK

Natsionaliseeritud

PÕLLUPIDAJATE UHISPANK

Tallinnas

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud
TALLINNA UHISPANK
Tallinn, S. Karja 19

Natsionaliseeritud
U.-P. TARTU EESTI LAENU- JA HOIU-UHISUS
Asut. 1902. a. Esimene Eesti Uhispank. Tartu, Suurturg 14, Tel. 42-60

Natsionaliseeritud
JALANÕUDE TÕOSTUS „AWAS“
Tallinn, Narva m. 19. Tel. 315-53

Natsionaliseeritud
Kakao-, šokolaadi- ja kompvekitehased
A.-S. A. BRANDMANN

KAUBANDUSLIK KESKUHISUS „ESTONIA“

Natsionaliseeritud
METALLITÕOSTUSE A.-S. „ILMARINE“

Natsionaliseeritud
A.-S. JÄRVAKANDI TEHASED

Natsionaliseeritud
A.-S. PABERIVABRIK „KOIL“

Natsionaliseeritud
A.-S. PROV. JULIUS LILL
Rohukauba suurlaad ja laboratooriumid

Natsionaliseeritud
JOH. LORUPI KLAASITÕOSTUS

Natsionaliseeritud
LUSCHER & MATIESEN

Natsionaliseeritud
PIIRITUSE PUHASTAMISE VABRIKUTE O.-U.

K/M VENNAD PRUUS

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud
METALLITOOSTUSE A.-S. „AIVAZ“

Natsionaliseeritud
TUBAKATEHAS H. ANTON & KO.

Natsionaliseeritud
ELEKTROTEHNIKA TEHASED A.-S. „ARE“

EESTI FOSFORIIT

Natsionaliseeritud
KEEMIA TEHAS „AROOM“.

Natsionaliseeritud
LAVERNA TEHASED A. KALJO & KO

Natsionaliseeritud
AKTSIASELTS „MASSOPRODUKT“

OSAUHISUS „MOOTOR“
TARVITAJATEUHING „OMA“
„TELLISKIVI TEHASED“

Natsionaliseeritud
VILLAKERTRAMISE- & VATIVABRIK
HARALD TESLON
Tallinn, Merepuistee 17

Natsionaliseeritud
TEKSTIILTOOSTUS „TELG“
G. Itskovitš ja Ko

SCH. BAKSCHT & POJAD
Tartu, Poe 3

Natsionaliseeritud
SEEBIVABRIK A. FREDERKING

Natsionaliseeritud
AUTOBUSTE ETTEVÕTE FA A. KOOK
Tartu, Narva tn. 78

Natsionaliseeritud
A. KUUSIKU VILLA JA RIIDETOOSTUS
Tartus, Riia 68

Natsionaliseeritud
PIIMAMASINATE JA METALLITOOSTUS
JOH. PEETS

Natsionaliseeritud
A. PÄTS'I SADULSEPA ja REISITARVETE
TOOSTUS

Natsionaliseeritud
JAAN RATNIK'U MASINAVABRIK
Tartus, Holmi 2—10.

Natsionaliseeritud
AUTOBUSTE ETTEVÕTE T/U „ROOL“
Tartu, Riia 80.

Natsionaliseeritud
TARTU TELEFONIVABRIK

Natsionaliseeritud
PÖLLUMAJANDUSE PANK
Tartu, Suurturg 9, tel. 40-50

Natsionaliseeritud
U.-P. TARTU MAJAOMANIKKUDE PANK

Natsionaliseeritud
EHITUS- JA METALLITOOSTUS „TEHNIK“
Tartu, Võru tn. 1

Natsionaliseeritud
TARTU ALUMIINIUMIVABRIK U/U „TAV“
H. Blumenthal ja Ko

Natsionaliseeritud
TARTUMAA LIINIPIDAJATE GRUPP
Autobuste ettevõte

Natsionaliseeritud
NAHAVABRIK
A.-S. „E. M. USVANSKY JA POJAD“

„VIISNURKA“

tervitavad natsionaliseeritud kindlustusasutused:

„EEKS-MAJA“

ÜHISTEGELIK KINDLUSTUSSELTS

„EESTI“

ÜHISTEGELIK KINDLUSTUSSELTS

„EESTI LLOYD“

KINDLUSTUSE A/S.

EESTI ÜHISTEGELIK
KINDLUSTUSE KESKSELTS

„EKA“

EESTIMAA KINDLUSTUS A/S.

„HANSA“

KINDLUSTUS A/S.

„OMA“

EESTI OMAVALITSUSTE JA ÜHISTEGELISTE ASUTUSTE
KINDLUSTUS A/S.

„POLARIS“

EESTI KINDLUSTUS A/S.

PÕHJA KINDLUSTUS-AKTSIASELTS

„TALU“

ÜHISTEGELIK KINDLUSTUSSELTS

„TURIS“

KINDLUSTUSE A/S.

HIND KR. 1.50

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOOL
AR

3412